

TEMAPLAN FOR KULTURMINNER

Butikken i Botn 2014. Foto: Frode Nikolaisen

Evenes kommune 2022-
Evenášši suohkan 2030

Forord

I årenes løp har det vært en rekke vandringer til kulturminner rundt om i kommunen vår. Turene har hovedsakelig vært arrangert av frivilligheten og ildsjeler eller i samarbeid med disse i større og mindre grad. Innbyggerne i Evenes deltatt på historiske vandringer, kulturminnedager og ordførers turer til iallefall disse lokalitetene: Skarholman (tuft med spesiell historie), Bygdehuset Solbakken (kulturminnene/utgravninger/gjenstandene funnet i området nedenfor grendehuset), Evenestangen (krig), Sommervika/Gressmyra (bergverk, bosetting, samisk kulturminne), Haugbakken (kirke og samiske kulturminner), Gállogieddi (samiske kulturminner), Vollbuveien (kulturminner, stedsnavn), Vetensletta (kulturminne), Lakså (bergverk, krig), Vassbotn (kraft, bergverk, krig), Skogøya (kulturminner, bergverk, krig), Sporet/Grubestua (bergverk, krig), Andersengården (tradisjonskunnskap), Snekkerfabrikken (industrihistorie, bergverk), Øvre Veggen (mangfoldig kulturminnelandskap) og Forra (krigsminner, industrihistorie).

Siden begynnelsen av 2000-tallet har frivilligheten og ildsjeler gjort en formidabel innsats med rydding, merking og skilting av turstier i friluftslivskommunen Evenes, tilsammen over 150 km med turløyper. Nå etterspørres det info om kulturminner man ser underveis eller ligger i turområdene.

Evenes bygdeboknemnd og facebookgruppa Evenes lokalhistorie er veldig populære og viktige ressurser for info om kulturminner og historie. Vi har svært mange gode kunnskapsbærere hos innbyggerne i kommunen. Vi har også en god ressurs i Várdobáiki samisk senter som har hatt flere kulturminneregistreringsprosjekter i Evenes.

Det er i det hele tatt en stor interesse for kulturminner og lokalhistorie i Evenes. Det har derfor vokst fram et sterkt ønske å ha en plan for forvaltning av kommunens kulturminner og en oversikt over kulturminnene.

Oppstart av arbeidet med temaplan for kulturminner i Evenes kommune ble vedtatt i kommunestyre i oktober 2018. Vinteren 2019 inngikk kommunen et samarbeid med Riksantikvaren og fikk tilsagn om midler til kulturminneplan. Prosjektleder Lise Brekmoe ble ansatt rett før jul 2019.

Nå er planen på plass. Vi håper at den kan være et godt utgangspunkt for målrettet arbeid med kommunens kulturminner og at kulturminnene får en synligere plass i kommunen. Vi håper planen fremmer en felles forståelse av den iboende verdien som kulturminnene og kulturmiljøene besitter og at vi tar bedre vare på disse.

Vi retter en stor takk til ALLE de mange som har bidratt i arbeidet med kulturminneplanen!

Terje Bartholsen
Ordfører

Bjørn Tore Sørensen
Rådmann

Innhold

RAMMEVERK FOR PLANEN	6
1.1 - Kulturminner i kommunene	7
1.2 - Målsettinger	7
1.3 - Organisering og medvirkning	8
1.4 - Temaplanen og andre planverk	8
1.5 - Hva er et kulturminne?	9
1.6 - Aktører i norsk kulturminnevern	10
1.7 - En temaplan som brukes	12
VERDIER OG UTVALG	14
2.0 - Verdier	15
2.1 - Et kulturminnes egenskaper	16
2.2 - Verdivekting	17
KULTURMINNER	18
3.0 - Presiseringer	19
3.1 - Teknisk-industrielle kulturminner	21
3.2 - Handel og kommunikasjon: prioriterte kulturminner	54
3.3 - Forsamlingssteder, skolebygg og grendehus	68
3.4 - Samisk bosetting og landskapsbruk	80
3.5 - Jordbruk og gårdsbygninger	86
3.6 - Skyttersport	95
3.7 - Krigsminner	97
3.8 - Ferdselsårer	106
3.9 - Utvalgte kulturlandskap	109
HANDLINGSPLAN	118
Litteratur og kilder	120
Vedlegg: SEFRAK-bygninger	121

Tilrettelegging: Skilting og tilrettelegging av kulturminner finnes blant annet på Evenestangen.
Foto: Lise Brekmoe

Sammendrag

I februar 2019 fikk Evenes kommune tilskudd fra Riksantikvaren til å utarbeide en temaplan for kulturminner. Bakgrunnen for søknaden var at kommunen hadde behov for et grunnlag og verktøy for utvikling av kommunen gjennom fokus på kulturarven. Gjennom en temaplan for kulturminner, var målsettingen å definere kommunens prioriteringer på kulturminnefeltet, alene og i samarbeid med andre.

Det er hverken mulig eller ønskelig å ta vare på alle kulturminner, og det må derfor foretas utvalg og prioriteringer. Vi har valgt å vektlegge kulturminner og kulturmiljøer som representerer ulike temaer. Samlet forteller disse temaene og kulturminnedokumentasjon om viktige trekk ved kommunens historie. Hovedfokuset har vært på de kulturminner som det er kommunens ansvar å forvalte.

I tillegg til å være en viktig ressurs i plan- og byggeprosesser, har det vært et ønske at planen inspirerer nåværende og kommende generasjoner til å utforske og oppleve egen kulturarv og historie. Temaplanen kan derfor også danne grunnlaget for tilrettelegginger og formidling.

Den endelige beslutningen om å ta vare på kulturminner avgjøres ikke gjennom planer og politiske vedtak men som oftest av eierne. Godt samarbeid med eiere er grunnleggende, det samme er samarbeidet med de mange frivillige, fra individer til lag og foreninger, som gjennom sitt arbeid bidrar til at våre kulturminner og kulturhistorie formidles og holdes i hevd.

Planen, som du nå har i hendene, ble vedtatt av kommunestyret i mai 2022. Planen tar for seg mange av de viktigste kulturminnene i kommunen og har en handlingsplan som viser hvordan vi kan jobbe videre med kulturminnene.

Registreringer: Befaring av krigsminner på Kvannholmen 2020. Foto: Lise Brekmoe

1

K A P I T T E L E N

RAMMEVERK FOR PLANEN

1.1 Kulturminner i kommunene

Riksantikvaren har som mål at 90% av landets kommuner skal ha stadfestede planer med særlig søkelys på kulturminner innen utgangen av 2020. Kulturminner i kommunene (KIK) er et prosjekt som legger til rette for dette arbeidet gjennom kommunale kulturminneplaner. Ved deltakelse i prosjektet mottar kommunene et tilskudd på kr. 100 000 til å utarbeide slike planer.

Evenes kommune søkte i januar 2019 om deltakelse i KIK med følgende begrunnelse:

"Kommunen trenger et grunnlag og verktøy for utvikling av kommunen gjennom fokus på kulturarven. Kulturarven løfter fram flere humane samfunnsverdier der identitet er en av de mest sentrale. Kulturminneplanen skal gi en prioritering og avklaring av Evenes kommunes arbeid på kulturminnefeltet, alene og i samarbeid med andre. Det er videre et håp om at planen utenom å ha en faglig forankring også skal inspirere nåværende generasjoner og kommende generasjoner til å utforske og oppleve egen kulturarv/kulturhistorie. Evenes kommune har mange kulturminner innen gruvedrift, 2. verdenskrig, krafthistorie, norsk/norrøn og samisk historie m.m. Kulturminnene befinner seg hovedsakelig i nærmiljø eller nært våre mange turstier. Dette gir gode muligheter for tilrettelegginger og økt interesse/bruk av ute- og friluftsområder. Stedsutvikling, reiseliv, friluftsliv og folkehelse er i så måte stikkord for å prioritere å få en kulturminneplan på plass."

I februar 2019 ble kommunen informert om at de ville få tilskuddet. Det ble fattet vedtak i kommunestyre om deltakelse i KIK og utarbeidelse av en temaplan for kulturminner den 31. oktober 2018.

En temaplan er en strategisk plan og gir i seg selv ikke et juridisk bindende vern til nyere tids kulturminner og kulturmiljøer. En juridisk bindende vernestatus skjer først ved kartfesting og innarbeiding av planbestemmelser i kommuneplan eller reguleringsplan, og i enkelte tilfeller hvor Riksantikvaren kommer på banen med vedtaksfredninger.

Planen inneholder imidlertid viktige faglige vurderinger og tilrådinger om hvilke kulturminner og kulturmiljøer det er viktig for oss å ta vare på for fremtiden. Planen må også ses på som et informasjonsdokument heller enn en turguide da kulturminnene stort sett ikke er tilrettelagt og man oppsøker kulturminnene omtalt i planen på eget ansvar.

1.2 Målsettinger

Temaplanen for kulturminner skal:

- Gi en oversikt over hvilke kulturminner og kulturmiljøer vi har i Evenes med søkelys på kulturminner som er kommunens forvaltningsansvar.
- Kartfeste og beskrive utvalgte kulturminner og kulturmiljøer som tidligere ikke er registrerte.
- Tilrettelegge for høy grad av medvirkning i prosessen.
- Vurdere kulturminnenes verdi etter spesifikke og faglige kriterier.
- Komme med tilrådinger med hensyn til bevaringen av utvalgte kulturminner.
- Foreslå tiltak og samarbeid som kan bidra til å formidle historien disse kulturminnene forteller.

1.3 Organisering og medvirkning

Lise Brekmoe ble engasjert i november 2019 som konsulent i arbeidet med temaplanen og har fungert som prosjektleder og skrevet det meste av planens innhold. Unn Kristin Laberg, kultur- og folkehelsekoordinator i Evenes kommune, har vært kommunens ansvarlige i prosjektet og har blant annet stått for koordinering av folkemøter og oppfølging av arbeidsgruppa.

Arbeidsgruppa bestående av Geir Elvebakk Moski, Aina Heimdal, Tore Amund Svånå og Marit Elisabeth Harr har bistått Brekmoe med bl.a. å koble henne til en lang rekke av gode informanter og ildsjeler for lokalhistorie. Gruppa har også stått for det meste av de nyregistrerte kulturminnene i forbindelse med planen. Arbeidet var fordelt geografisk slik at Geir Elvebakk Moski hadde ansvaret for østre deler av kommunen (Østervik, Forra, Veggen, Snubba). Aina Heimdal og Unn Kristin Laberg hadde ansvaret for Bogen og nærliggende områder pluss Evenesmark og nordover. Marit Elisabeth Harr og Tore Amund Svånå hadde ansvaret for sørvestlige deler av kommunen (området mellom Dragvik og Skar).

Unn Kristin Laberg og Lise Brekmoe har deltatt på registreringer i hele kommunen alene, sammen med øvrige representanter fra arbeidsgruppa og sammen med lokale kunnskapsbærere.

Planarbeidet har vektlagt stor grad av medvirkning. En rekke ressurspersoner og ildsjeler med kunnskap om kommunens kulturminner og historie har blitt intervjuet eller kontaktet for informasjon om spesifikke områder og har i flere tilfeller også deltatt på befaringer.

Informasjon om planarbeidet samt hvordan man kunne komme i kontakt med kommunen eller prosjektleder har vært publisert i Evenesnytt og i sosiale medier flere ganger.

Arbeidet med temaplanen ble påvirket av pandemien og det første folkemøtet i mars 2020 måtte derfor avlyses. I stedet ble det satt en informasjonsdag i Bogen i august 2020 i samarbeid med Evenes turlag og Ski- og trimgruppa til Liland IF. I tillegg ble det avholdt folkemøter i alle kommunens valgkretser høsten 2020. På folkemøtene var arbeidsgruppa godt hjulpet av møtekoordinatorene Sisilja Viksund (Tårstad), Steinar Sørensen (Liland), Edgar Fedreheim (Evenesmark), Endre Antonsen (Østervik). Aina Heimdal var møtekoordinator på møtet i Bogen.

1.4 Temaplanen og andre planverk

Kulturminneplanen er en temaplan som kan betraktes som en supplerende og utdypende del av **kommuneplanens arealdel**.

Kulturminneplanen må også ses i sammenheng med **Kommunedelplan for fysisk aktivitet og naturopplevelser** med tanke på folkehelse, fysisk aktivitet, friluftsliv og samarbeid med frivilligheten og ildsjeler.

Kulturminneplanen er i tillegg forankret i **kommuneplanens samfunnsdel** der en av hovedmålsettingene er at Evenes skal utvikles som opplevelseskommune.

Våningshuset på Hovdegården. Dette var fra 1800-tallet og brant ned i 1981.
Foto: Evenes bygdeboknemnd

1.5 Hva er et kulturminne?

Kulturminner er ifølge Kulturminneloven alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Områder hvor kulturminner inngår som en del av en større helhet, for eksempel et bygningsmiljø eller et kulturlandskap, defineres som et kulturmiljø. I planen opererer vi med begge uttrykk.

Man skiller også mellom ulike typer kulturminner når det gjelder fredning. Kulturminneloven opererer med to typer; Automatisk fredning gjelder alle kulturminner eldre enn reformasjonen (1537). Samiske kulturminner er vernet når de er eldre enn 1917 og stående bygninger om de er eldre enn 1650. Utover dette kan staten gjøre vedtak om fredning av enkeltstående kulturminner som er yngre.

Dette innebærer at det som defineres som nyere tids kulturminner (yngre enn 1917 for samiske kulturminner og yngre enn 1537 for øvrige) ikke er automatisk fredete i henhold til Kulturminneloven. Disse er også underlagt kommunens forvaltningsansvar, og vi skal komme tilbake til ulike verktøy kommunen kan bruke for å verne disse. En stor del av planprosessen har vært å kartfeste og registrere nyere tids kulturminner basert på opplysninger fra kilder og befolkningen.

Kilden til informasjon om kulturminner i kommunene er først og fremst kulturminnedatabasen Askeladden. Denne gir et tidsbilde av forvaltningens kunnskap (se neste side), men kan ikke sies å være en komplett oversikt over kulturminner som finnes i en kommune. Hvert år registreres det nye kulturminner, blant annet i forbindelse med utbyggingsprosjekter og innmeldte funn fra privatpersoner.

Den gamle ferdselsveien på Skogøya. Foto: Lise Brekmoe

1.6 Aktører innen kulturminnevernet

Primæransvaret for forvaltningen av kulturminner, steder og kulturmiljøer i Norge er lagt til Klima- og miljødepartementet. Dette arbeidet ledes av **Riksantikvaren**, som er et eget direktorat under departementet. Riksantikvaren har det nasjonale faglige ansvaret for kulturminnevernet og har myndighet til å frede kulturminner ved enkeltvedtak eller forskrift.

Riksantikvaren kan også komme med innvendinger mot tiltak som kan berøre kulturminner og kulturmiljøer, samtidig som direktoratet har myndighet til å gi unntak som gjelder utvalgte kulturminner og steder. Det er også Riksantikvaren som har ansvaret for de digitale tjenestene med data om kulturminner, kulturmiljøer og steder som benyttes i offentlig forvaltning.

På regionalt nivå er det **Nordland fylkeskommune** og **Sametinget** som har forvaltningsansvaret for kulturminner. De er ansvarlige for å ivareta kulturminner og steder i forhold til arealplanlegging, det vil si sikre at kulturminner, steder og miljøer tas i betraktning ved planlegging, også på kommunale steder. Fylkeskommunen og Sametinget har beslutningsmyndighet i samsvar med kulturminneloven for de fleste kulturminner og steder, og er også ansvarlige for regionale planer og planbestemmelser. Både fylkeskommunen og Sametinget spiller også en viktig rolle som rådgiver for eiere av kulturminner som ønsker faglige vurderinger av for eksempel bygninger og muligheter for skjøtsel eller tilrettelegging.

Fra januar 2020 har flere oppgaver innen kulturminneforvaltningen blitt overført fra et statlig til et regionalt nivå. Blant annet gjelder dette ansvaret for de fleste fredete arkeologiske kulturminnene og fredete og vernede fartøy.

I Norge er ansvaret for utgravninger og arkeologiske gjenstander lagt til de arkeologiske museene, ofte omtalt som landsdelsmuseene. For Evenes kommune er det dermed **Norges arktiske universitetsmuseum, Tromsø** som har ansvaret både på land og under vann.

Kommunene spiller en nøkkelrolle i kulturminneforvaltningen. Evenes kommune har ansvaret for forvaltning av nyere tids kulturminner som ikke er fredet. Kommunen kan selv velge å sikre kulturminner som er viktige for lokalsamfunnet, selv om de ikke vurderes å ha regional eller nasjonal verdi.

Mens Kulturminneloven først og fremst er et statlig redskap hvor kommunene kan komme med innspill i forbindelse med enkeltsaker, er Plan- og bygningsloven (PBL) det viktigste redskapet for kommunen. Gjennom etablering av hensynssoner etter PBL §11-8 kan man vedta å verne om kulturminner som ikke faller inn kategorien automatisk fredet kulturminne.

Ved at viktige kulturminner «settes på kartet» skal kommunen kontrollere at verneverdige og fredede kulturminner ikke blir revet eller forandret uten at fagmyndighetene har hatt mulighetene til å uttale seg.

Gjennom areal- og samfunnsplanlegging er plan- og bygningsloven det viktigste virkemiddelet kommunen har for å sikre kulturminner i egen kommune.

Várdobáiki sámi guovddáš
Várdobáiki samisk senter

En av de viktigste oppgavene kommunen har er å formidle og legge til rette for opplevelser av kulturminner i kommunen.

Ikke alle har et formelt ansvar i kulturminnevernet, men spiller likevel en enormt viktig rolle. Eksempler på dette er **frivillige lag og organisasjoner**, som er viktige samarbeidspartnere i kommunens arbeid med kulturminner. Mange lag og organisasjoner står for skjøtsel, skilting, dokumentasjon og formidlingstiltak tilknyttet kulturminner og lokalhistorie. Ofte er det også slike lag og organisasjoner som sørger for at kulturminner og kulturmiljøer bevares gjennom press og engasjement i kulturminnesaker.

Vi må heller ikke glemme alle **ildsjelene** som bidrar og møter opp, som forteller og rydder kratt, som går og leter etter kulturminner, som scanner og skriver og som deler og etterspør informasjon. Vi har mange av dem og utallige timer brukes på kulturminner og lokalhistorie.

Eiere og forvaltere av kulturminner er svært viktige for kulturminnevernet. De aller fleste kulturminnene er i privat eie, og eierne er avgjørende for ivaretagelsene av kulturminner på vegne av oss alle. Offentlige og private støtteordninger kan bidra økonomisk i dette arbeidet, og en inkludering av kulturminnet i temaplanen vil styrke en søknad om finansiering fordi man har en uavhengig kilde som definerer kulturminnets verdi.

Ulike organisasjoner og institusjoner kan også bidra med faglig rådgivning tilknyttet restaurering, skjøtsel og tilrettelegging, deriblant Sametinget, Nordland fylkeskommune, Fortidsminneforeningen, Várdobáiki samisk senter og Museum Nord.

Ordførers tur til Skogøya 2015. Ildsjel Jan Arne Larsen (1955-2021) og ordfører Svein Erik Kristiansen diskuterer. Foto: Unn Kristin Laberg

1.7 En temaplan som brukes

Vi ønsker en temaplan som er et viktig verktøy for kommunens saksbehandlere, men også en ressurs for lokalbefolkninga generelt og andre aktører, som skoleverket, kulturlivet, friluftsliv og reiselivsnæring.

Vi ser også i økende grad at næringslivet bruker historiefortelling i markedsføring, hvor identitet, historie og lokal forankring står i sentrum for å skape en unik fortelling.

Formidling

Et kulturminne har potensiale for å gi økt opplevelsesverdi, øke trivsel og følelsen av tilhørighet, skape verdier og næringsutvikling og være kilde til kunnskap. Alle disse elementene innebærer at vi må ha gode plattformer for å formidle deres betydning og historie på – et kulturminne som ingen kjenner til og bryr seg om, taper mye verdi.

I dag har vi mange formidlingskanaler, og i Evenes kommune eksisterer det allerede flere tiltak som faller inn under en eller flere av disse kategoriene. Målet er at kulturminnene og kulturmiljøene som fremheves i temaplanen også formidles gjennom ett eller flere av følgende:

- **Skriftlig formidling**

Evenes kommune har en uvurderlig kilde i småskriftserien Fimbul som har blitt gitt ut av Evenes bygdeboknemnd årlig siden 1976. Store deler av serien er digitalisert og fritt tilgjengelig via lokalhistoriewiki.no takket være lokalhistorieildsjelen Eivind Sørensen. Fimbul har vært, og fortsetter å være, en viktig plattform for formidlinger av kulturminner og kulturmiljøer.

- **På nett**

Sosiale medier som Facebookgruppa «Evenes lokalhistorie» brukes aktivt av lokalbefolkningen og har i skrivende stund ca. 2300 medlemmer. Deling av informasjon og bilder skaper engasjement og fører ofte til at ytterligere opplysninger om kulturminnene kommer frem.

- **Muntlig formidling**

Guiding og foredrag i samarbeid med lokalhistorikere, lag og foreninger er populære tiltak som også bidrar til å øke kjennskap til kulturminners beliggenhet.

- **Fysisk tilrettelegging**

Flere kulturmiljøer er allerede skiltet, eller er i ferd med å skiltes, i kommunen, deriblant krigsminnene på Evenestangen, kulturminnene ovenfor Gállogieddi, turstiene i Lilandsfjellet og gruveminnene i Bogen. Ytterligere skilting av utvalgte områder, blant annet langs turstier, vil medføre at man fanger interessen til de som i utgangspunktet ikke farter til et område på grunn av kulturhistorien. Turstier, og særlig lavterskel turstier i bo- og nærmiljø, fremmer folkehelse og er viktig i stedsutviklingssammenheng samt med tanke på reiselivssatsing.

- **DKS og DKSS**

Både Den Kulturelle Skolesekken og Den Kulturelle Spaserstokken er arenaer hvor lokalhistorie og kulturminner kan ha et stort fokus. Gjennom disse to ordninger fanger man opp viktige målgrupper i samfunnet, henholdsvis skoleelever og eldre, og det kan utvikles tilbud som inngår i disse ordningene. I Evenes har man fokus på møter på tvers av generasjoner. Kulturminnemiljø kan være en god møteplass i så måte.

Barn og unge er ei viktig målgruppe. Bildet fra vandring langs Sporet i 2011. På bildet ses Alvar Laberg og Henrik Fjellheim med blyant bak øret med hvert sitt oppgaveark om kulturminnene.

Foto: Unn Kristin Laberg

Ordførers tur til Vassbotn i forbindelse med 100-årsjubiléet for kraftproduksjon i Evenes i 2012. Flere informanter fortalte om kulturminnene og historiene knyttet til disse. Evenes Turlag, Bogen grunneierlag, Evenes Kraftforsyning samt Niingen Kraftlag samarbeidet med Midtre Hålogaland Friluftsråd og kommunen om turen.

På bildet ses Solveig Fronth, Anne-Margrethe Roll (daglig leder friluftsrådet), Ruth Fredriksen, Magne Fredriksen, Gunnar Sørensen og Hans Johnny Nilssen.

Foto: Unn Kristin Laberg

2

K A P I T T E L T O

VERDIER OG UTVALG

2.0 Verdier

Vi har allerede vært inne på at kulturminner kan være verdifulle for mange ulike deler av samfunnet. Men hvilke verdier kan man si at et kulturminne har, og hvordan sammenligner vi kulturminner? For å nærme oss dette, har vi benyttet oss av Riksantikvarens veileder som forklarer nærmere om dette, og hvordan man kan gå frem når man skal vurdere kulturminnene. Begrepet kulturminner rommer her både enkeltminner og kulturmiljøer der enkeltminner ses i sammenheng og i større helheter.

Tre kategorier verdier kan knyttes til kulturminner:

I. Hvilke kunnskaper kan kulturminnet gi oss? Kulturminnene har en særlig betydning som kilde til kunnskap om og forståelse av fortida. Dette kan gjelde ulike forhold som kulturminnernes opprinnelse, bruk og betydning, menneskers liv, tro og samfunnsforhold generelt og interaksjonen mellom menneske og natur.

II. Hvilke opplevelser kan kulturminnet gi oss? Opplevelsesverdiene er knyttet til allmenhetens eller ulike gruppers opplevelser og kan slik sett sies å ha en mer personlig forankring enn kunnskapsverdiene. Mange av opplevelsesverdiene er knyttet til hvordan kulturminnene påvirker oss både som enkeltmennesker og som fellesskap.

III. Hva kan vi bruke kulturminnet til? Kulturminnene kan knyttes til videreføring av dagens bruk og danne grunnlag for ny verdiskaping og endret bruk, der verdiene både kan ivaretas og økes. Verdiene kan imidlertid også reduseres gjennom manglende eller feilaktig bruk.

Ordførers tur til Skogøya 2015. Foto: Unn Kristin Laberg

2.1 Et kulturminnes egenskaper

Vi kan deretter stille en rekke spørsmål som forteller oss mer om kulturminnets egenskaper og hva som kjennetegner dette. Eksempler på egenskaper er:

- Alder, tidsdybde og kontinuitet: Hvor gammelt er kulturminnet eller kulturmiljøet? Viser det utvikling gjennom flere epoker og historiske sammenhenger?
- Autentisitet og opprinnelighet: Autentisitet må alltid relateres til noe, som materialbruk, stilart, byggemåte eller tid. Er det opprinnelige eller nye materialer? Er de gamle teknikkene brukt? Er kulturminnet så gammelt som det påstås at det er?
- Mangfold og variasjon: Representerer kulturminnet ulike former og funksjoner, ulike epoker og et mangfold av historier?
- Sammenheng og helhet: Hvilke sammenhenger og helheter inngår kulturminnet i? Rommer kulturmiljøet ulike sammenhenger knyttet til tema som tid, etnisitet eller funksjonelle systemer?
- Dynamikk og endring: Er kulturminnet eller kulturmiljøet preget av ulike typer dynamikk, løpende endringer og sterke endringskrefter?
- Brudd og kontrast: Representerer kulturminnet eller kulturmiljøet brudd eller kontrast i forhold til tema som form eller funksjon, kontinuitet eller etnisitet, håndverksteknikk eller materialbruk?
- Lesbarhet og tydelighet: Representerer kulturminnet eller kulturmiljøet historie på en særlig tydelig og pedagogisk måte eller særlig store og intense opplevelser?
- Egnethet: Har kulturminnet eller kulturmiljøet god funksjonalitet i forhold til dagens situasjon og bruk. Er det godt vedlikeholdt slik det framstår i dag?
- Anvendbarhet: Har kulturminnet eller kulturmiljøet stabilt brukspotensial over tid, er det egnet for endret eller eventuelt ny bruk i framtida?
- Sårbarhet og tålegrenser: Er kulturminnet eller kulturmiljøet sårbart for inngrep og endringer, eller har det høye tålegrenser?
- Interaksjon natur-kultur: Viser kulturminnet eller kulturmiljøet samspillet mellom natur og kultur på en særlig god måte? Gjelder dette bygging eller lokalisering av bygninger og anlegg, ressurs- eller arealbruk?

2.2 Verdivekting

Hvor mye betyr kulturminnet for oss? For å definere betydningen av et kulturminne, kan man vurdere kulturminnene etter følgende kriterier:

- Kulturminnet representerer faser med særlig betydning for historien.
- Kulturminnet er knyttet til virksomheter med særlig betydning for historien.
- Kulturminnet er knyttet til hendelser eller begivenheter med særlig betydning for historien.
- Kulturminnet er knyttet til personer med særlig betydning for historien.
- Kulturminnet er av særlig betydning for en eller flere etniske grupper (den samiske urbefolkningen, nasjonale minoriteter eller andre etniske grupper).
- Kulturminnet har særlig arkitektonisk og arkitekturhistorisk verdi.
- Kulturminnet har særlig betydning som kilde til historien der det finnes få eller ingen skriftlige kilder.
- Kulturminnet har særlig betydning som ressurs for lokal utvikling og verdiskaping.
- Kulturminnets alder og type utløser juridiske virkemidler på nasjonalt plan, se kulturminneloven.

Ofte vil man oppleve at det eksisterer ulike oppfatninger av hva som er viktig og hvordan man ønsker å forvalte den lokale kulturarven. Det er også slik at det alltid vil være et element av skjønn i vurderingen av kulturminner. Det finnes derfor ingen matematiske formler som vil gi et kulturminne en verdikarakter, men både egenskapene og kriteriene bidrar til at vi reflekterer over et kulturminnes betydning og gir oss et felles begrepsapparat i den videre diskusjonen.

3

K A P I T T E L T R E

KULTURMINNER

3.0 Presiseringer

I denne delen presenterer vi temaplanens utvalgte kulturminner og kulturmiljøer. Som nevnt innledningsvis, skal temaplanen sette søkelys på nyere tids kulturminner som er kommunens forvaltningsansvar. Årsaken til dette er dels at øvrige kulturminner (det vil si automatisk fredete kulturminner) er ivaretatt av Kulturminneloven og er et statlig ansvarsområde. I tillegg er mange av de nyere kulturminnene som mangler et vern i lovverket, de som betyr mye for lokalbefolkningen.

Det er hverken mulig eller ønskelig å ta vare på alle kulturminner, og det må derfor foretas utvalg og prioriteringer. Vi har valgt å vektlegge kulturminner og kulturmiljøer som representerer ulike temaer. Samlet forteller disse temaene om viktige trekk ved kommunens historie, Temaene vi har valgt å fokusere på i planen er som følger:

- Teknisk-industrielle kulturminner
- Handel og kommunikasjon
- Forsamlingssteder, skolebygg og grendehus
- Samisk landskapsbruk og bosetting
- Jordbruk og gårdsbebyggelse
- Skyttersport
- Krigsminner
- Ferdselsårer

Kulturminner tilknyttet kystkultur har fått mindre plass i planen enn hva mange vil føle er riktig. Årsaken til dette er at registrerte kulturminner og kunnskapsgrunnlaget tilknyttet kystkultur er relativt lavt. Det planlegges derfor å igangsette et eget prosjekt i samarbeid med frivillige lag og foreninger hvor fokuset blir på sjømerker, naust, støer og andre kulturminner tilknyttet maritim aktivitet i Evenes kommune.

Enkelte kulturminner vil overskride temagrensene, i disse tilfellene er kulturminnene lagt inn under det temaet som vurderes som mest representativt og ytterligere informasjon er inkludert i beskrivelsen.

Unntak

Så er det også slik at det forekommer enkelte unntak fra vår tilnærming basert på nyere tids kulturminner. Automatisk fredete kulturminner er inkludert i noen få tilfeller hvor kommunen ønsker å sette fokus på formidling. Dette gjelder særlig i underkapitlet om samisk landskapsbruk og bosetting, fordi samiske kulturminner er automatisk fredete om de er eldre enn 1917. Dersom vi kun skulle tatt for oss kulturminner som er yngre enn 1917, ville vi fått en skjev representasjon av vår nyere historie og rollen samisk kultur og historie har spilt i Evenes kommune.

Utvalgte kulturlandskap

Også underkapitlet om utvalgte kulturlandskap inkluderer automatisk fredete kulturminner. Vi har gått inn for å løfte frem tre kulturlandskap. I disse utvalgte områdene vektlegger vi historiene som kulturminnene i landskapene forteller. Dette er historier som går på tvers av tid og rom, som inspirerer refleksjoner omkring kontinuitet og endring.

Våre utvalgte kulturlandskap er Veaggu/Veggen, Tårstad-Stunes-Liland og Evenes kirkested. De to første kulturlandskapene forteller om henholdsvis kystsamisk/markasamisk og norrøn bosetting og landskapsbruk, mens Evenes Kirkested er valgt ut på grunn av den sentrale rollen kirkestedet spiller i kommunens fjerne og nære historie.

Spesielt om historiske bygninger

Den viktigste kilden til å identifisere eldre bebyggelse er SEFRAK-registreringen som ble gjennomført på 1980-tallet. I forbindelse med SEFRAK-prosjektet, ble alle stående bygninger eldre enn 1900 registrert, og i Evenes kommune er det listet opp X bygninger.

I temaplanen lister vi kun opp et mindre utvalg av disse, men vi vil understreke at alle bygninger som er å finne i SEFRAK-registeret er å anse som verneverdige og man bør jobbe aktivt for å bevare byggestiler og antikvariske detaljer. Å skulle gjennomføre en tilstandsvurdering og verdivurdering av alle SEFRAK-bygninger, ville vært et for omfattende arbeid til hva man kan klare i forbindelse med en temaplan som favner så vidt som denne gjør.

Det er derfor arbeidsgruppas anbefaling at det fremmes et prosjekt hvor en fagperson fra bygningsvern blir hentet inn, enten som et eget prosjekt, eller i samarbeid med andre. Et slikt prosjekt bør skje med medvirkning fra eiere av SEFRAK-bygg, og informasjon om hvor man kan søke støtte og hvordan man best kan ivareta historiske bygninger bør inngå i dialogen med eiere.

Tiltak

Konkrete tiltak er beskrevet under hvert enkelt kapittel og i handlingsplanen. Tiltak som planlegges gjennomført i planperioden, er avhengige av kommunens økonomi og tilgjengelige ressurser til å søke om eksterne tilskudd og følge opp prosjekter.

Evenes kommune har lang tradisjon for å samarbeid med frivilligheten, og dette er noe vi ønsker å opprettholde også i arbeidet med kulturminner og kulturlandskap. Det er selvsagt også fullt mulig for privatpersoner, lag og foreninger og andre å ta kontakt med kommunen for å diskutere tiltak som ikke er nevnt i planen.

Avsluttende tanker

Til sist er det verdt å nevne at ingen plan som omhandler kulturminner og kulturmiljøer er statisk. Hva som oppfattes som verneverdig forandrer seg over tid, i takt med samfunnsutviklingen og ny kunnskap. Det er heller ikke mulig å registrere alt som finnes av kulturminner. Det er derfor slik at kulturminner som er viktige, kan ha blitt utelatt fra planen i denne omgangen. Denne planen skal rulleres og oppdateres med jevne mellomrom, og det gode arbeidet som pågår i Evenes kommune med historie og kulturminner, kommer til å fortsette. Fremfor alt bør kulturminneplanen inspirere til å fortsette kartleggingen og det videre arbeidet med å løfte frem og opp våre kulturminner.

Planens videre gang og vedlegg

I den følgende delen av planen tar vi altså først for oss de utvalgte temaene og kulturminnene som er prioriterte innenfor disse. Etter hvert tema oppsummeres kort hvilke tiltak som er planlagt innenfor hvert tema. Deretter følger en gjennomgang av de tre utvalgte kulturlandskapene.

Alle registrerte kulturminner vil bli lagt inn i kulturminnedatabasene i den offentlige utgaven Kulturminnesøk (www.kulturminnesok.no) som alle har innsyn i- dette inkluderer også mange kulturminner som i denne omgangen ikke er inkludert i listen over utvalgte kulturminner.

- Handlingsplanen detaljerer hvilke tiltak kommunen skal satse på i de kommende årene.
- Som vedlegg fins liste over alle SEFRAK-bygningene i Evenes kommune.

3.1 Teknisk-industrielle kulturminner

Begrepet teknisk-industrielle kulturminner rommer anlegg, kulturminner og bygninger som er relatert til industri, produksjon og tekniske installasjoner. Industrihistorie handler i stor grad om vår nære historie. For Evenes vedkommende kan man si at noen av de største omveltningene i samfunnet kom med gruvedrifta for omlag 150 år siden, mens kraftutbygginger og båtbyggerier er andre industrier som har satt sitt tydelige preg på kommunens historie.

I løpet av de siste femti årene har det imidlertid skjedd store endringer. Industriene som en gang var bærebjelkene i samfunnet er i dag historie, tilbake står ofte nedlagte verk, bygninger med endrete formål og utseende og tekniske innretninger som ligger brakke.

Industrialderen var kanskje en kort epoke i vår historie, men hadde store ringvirkninger for folks liv, næringsveier og utviklinga i samfunnet forøvrig. Det er derfor viktig å ivareta spor som forteller oss om denne perioden. I mange tilfeller vil det ikke la seg gjøre økonomisk å istandsette og drifte slike anlegg, men en dokumentasjon i form av bilder, tekster, kart og film m.m. vil være et godt bidrag til å ivareta historien.

Bergverksminne. Synk ved Tårstadosen. Foto: Unn Kristin Laberg/Skatter i fjell

Over:

Verkets knuseverk og øvrige driftsbygninger i Bogen i 1906.

I midten til høyre skimtes en av bygningene som fremdeles står i dag - den opprinnelige administrasjonsbygninga som nå kalles "gamle kommunehus".

Foto: Evenes kommune.

Bergverksdrifta i Evenes

Bergverksdrifta har satt sine tydelige spor i landskapet, særlig i Bogen og det omkringliggende landskapet, men også i form av skjerp og prøvedrift andre steder i kommunen. Kulturminnene tilknyttet gruvedrifta er grundig beskrevet i bokverket "Skatter i fjell" som var et samarbeidsprosjekt om bergverkshistorien til Ballangen, Evenes, Narvik og Tysfjord kommuner.

Under:

Rørgata til verkets kraftstasjon i Vassbotn under konstruksjon.

Foto: Evenes kommune.

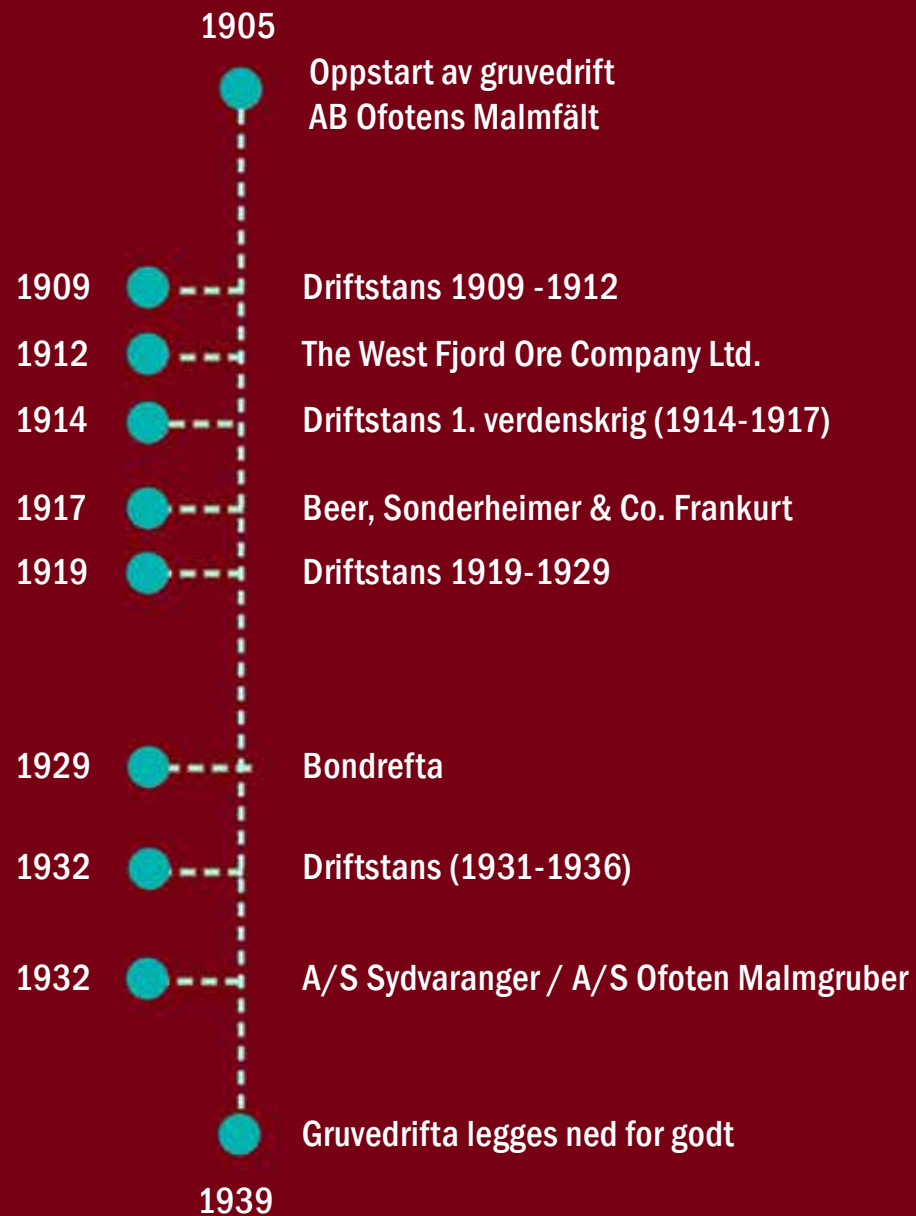

Jernmalmen som ble oppdaget i Bergvik og Kleiva, resulterte i periodevis drift fra 1905 til 1939 (se tidslinje på neste side). Drifta innebar en rekke aktiviteter både inne i fjellet og ute i dagen, i tillegg til nødvendig infrastruktur for transport, administrasjon og arbeidere. På Åneset ble det oppført bortimot 30 bygninger, av disse står det fremdeles en del bygninger, selv om mange har endret utseende og funksjon i nyere tid. Det sees også fremdeles mange tufter både i utmarka og nær bebyggelsen.

Etter nedleggelsen av gruvedriften i 1939 ble alt av gruveutstyr flyttet bort fra Bogen. Aksjemajoriteten i A/S Ofoten Jernmalmgruber med omlag 50 bygninger og eiendommer samt kraftstasjonen med fallrettigheter og konsesjoner, ble overtatt av Evenes kommune.

Under 2. Verdenskrig ble jernbaneskiner og sviller tilhørende skinnegangen mellom Ånes og Kleiva demontert av okkupasjonsmakten, men fremdeles er sporene fra gruvedrifta mange og mangfoldige.

Tidslinje Gruvedrift i Bogen

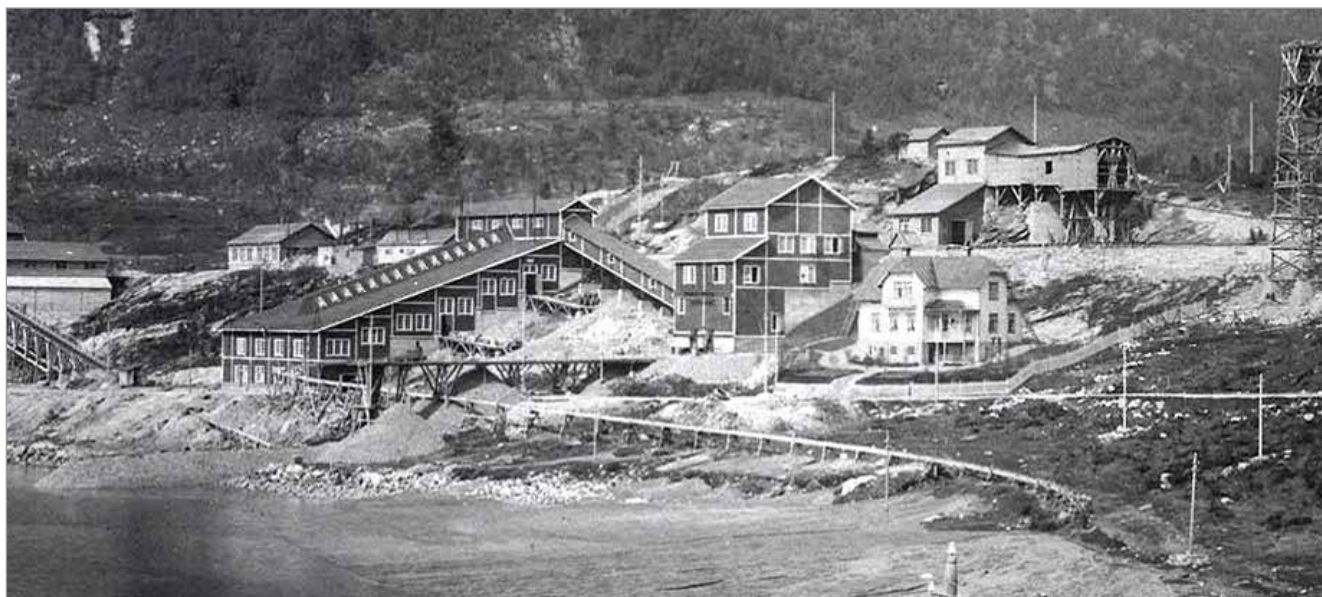

Ånes - Bogen

Dette området preges først og fremst av stående bygninger fra gruvedrifta, i tillegg er store deler av traséen til jernbanen som ble anlagt mellom Ånes og Nedre Kleiva bevart og går i dag under navnet "Sporet".

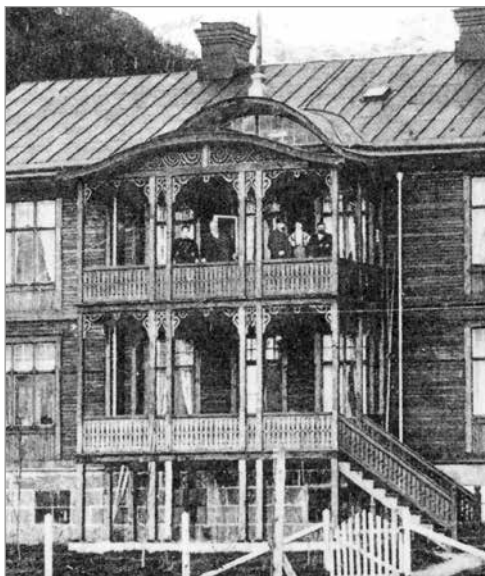

T1- Folkekjøkkenet, T2- Administrasjonsbygg, T3- Evenes Kraftforsyning, T4- Sligmagasin/Snekkerfabrikk, T5- Verkstedet/Surstoffen, T6- Vannbasseng, T7- Lille knuseverk og linebanestasjon, T8- Store knuseverk, T9- Villaen

Ovenfor: På bildet fra gruve-driftsperioden ser vi taubanestasjon og "lille-knuseverket" (T7) ovenfor jernbanesporet og "store-knuseverket" (T8) og villaen (T9) nedenfor jernbanesporet.
Foto: Evenes kommune.

Snekkerfabrikken (T4) og verkstedet/Surstoffen (T5) sett fra havet.
Foto: Aina Heimdal

Administrasjonsbygget/gamle kommunehus (T2) ca. 1910. Foto: Evenes kommune

Administrasjonsbygget/gamle kommunehus (T2) i 1950-årene. Foto: Evenes kommune

- **T1: Folkekjøkkenet/dampkjøkkenet**

I forbindelse med gruvedrifta ble det opprettet et folkekjøkken (dampkjøkken). I dette området fantes det også smie, kullager og brakker. Før kraftstasjonen i Vassbotn var på plass, fikk anlegget kraft fra et dampdrevet kraftverk her. Under krigen var bygninga beslaglagt av okkupasjonsmakten, med kontor for plasskommandanten i 2. etasje. På 1960-tallet ble bygningen utvidet til å bli det som i dag er Evenes samfunnshus. Gjennom en enorm dugnadsinnsats ble en brakke 2 ved Djupåvatnet fraktet ned fra fjellet og bygningsmaterialet ble benyttet til å utvide dampkjøkkenet. Samfunnshuset stod klart til bruk i 1963.

- **T2: Administrasjonsbygg**

Det gamle kommunehuset var opprinnelig administrasjonsbygning for gruvedrifta og ble oppført i 1905 i sveitserstil. Huset har gjennomgått flere endringer siden gruvedrifta, bl.a. gjennom innvendig ombygging, endring av utvendig fasade og utskiftning av vinduer. Bygget ble lagt ut for salg i 2021.

- **T3: Evenes Kraftforsyning**

Det gamle kraftverksbygget inneholdt kontor og lager. Bygget ble revet i første halvdel av 60-tallet, for å gi plass til nytt bygg. Det ble sprengt ut endel fjell på baksiden av tomten. Dagens kraftforsyningsbygg sto ferdig på midten av 60-tallet. Evenes Kraftforsyning og Hålogaland Kraft fusjonerte i 2017, men bygningene fra 60-tallet er fremdeles i bruk.

- **T4: Sligmagasin/Snekkerfabrikk**

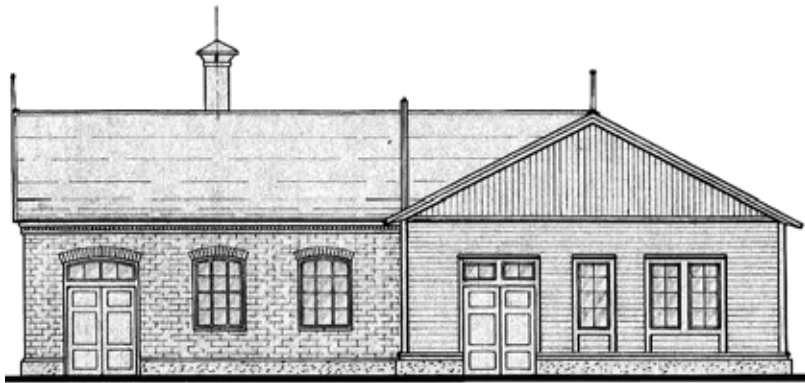
Opprinnelig malmlager i forbindelse med gruvedrifta. Etter nedleggelsen ble det kjøpt av Karl Mikkelsen fra Lofoten som etablerte snekkerfabrikk i 1948. Siden har det vært snekkerfabrikk med forskjellige eierforhold: 1951: Mathisen & Mathisen. 1959: A/S Nord-Norsk Treindustri (Evenes Kommune og arbeiderne) 1987: Nord-Norsk Trevare A/S (Sparebanken Evenes Ballangen). 1992: John Danielsen (Leietakere Bogen Trevare og Evenes Arbeidssenter til 2009) Nåværende eier er John Danielsen, og det er fortsatt drift ved fabrikk i dag.

Administrasjonsbygget/gamle kommunehus (T2) i 2020. Foto: Unn Kristin Laberg

Evenes samfunnshus (T1) - et bygg med industrihistorie, krigshistorie og kulturhistorie. Foto: Unn Kristin Laberg

Over til venstre:
Verkstedet slik det ble tegnet
under gruvedriftsperioden.
Tegning: Evenes kommune.

Over til høyre:
Verkstedet er i dag klubblokale og
verksted for US Car Club Evenes
Foto: US Car Club Evenes

Under til venstre:
Utsnitt tegning fra gruvedriftsperi-
oden. Viser arealbruk i verksted
med jernbaneskinner, "hammare",
"bormaskin", "4 stk. smideshårdar"
Tegning: Evenes kommune.

Under til høyre:
Verkstedet/Surstoffen. Murfasade
i øst er bevart. Foto: Aina Heimdal

• T5: Verkstedet/Surstoffen

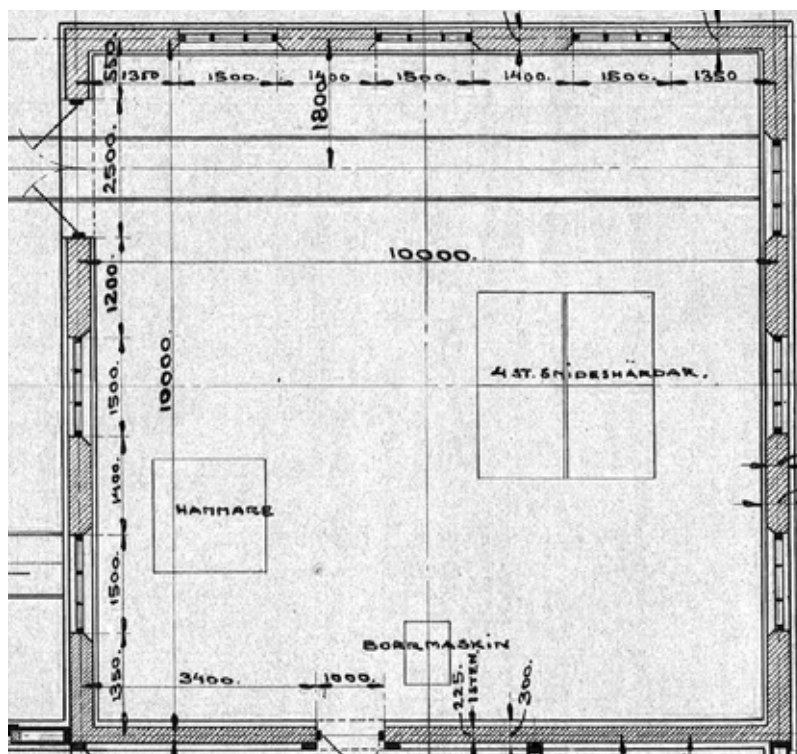
Opprinnelig verksted i forbindelse med gruvedrifta. På 1950-tallet ble det etablert surstoff-fabrikk i forbindelse med verftsindustrien i Bogen i det samme bygget og som i dag brukes av US Car Club Evenes.

• T9: Kontorsjefsboligen/Villaen

Bergvikveien 6 var opprinnelig administrasjonsbolig. Den ble bygget i 1907 og solgt i 1917 til Edvard og Louise Michaelsen. Dette er det best bevarte bygget etter gruvedrifta både innvendig og utvendig.

Øvrige teknisk-industrielle kulturminner i området Geitbogen- Ånes;

- T6 Vannbasseng til utskilling av malm
- T7 Tuft fra linebanestasjon og lille knuseverk
- T8 Knuseverk (store knuseverk) fra 1912

Over: Administrasjonsboligen/Villaen (T9) i 2021. I bakgrunnen ses ruiner etter knuseverk. Foto: Unn Kristin Laberg

Til høyre: Ruinene etter store knuseverket fra 1912 (T8). I bakgrunnen skimtes villaen (T9). Foto: Unn Kristin Laberg

Under: Tvers over veien for ruinene etter store knuseverket fra 1912 ligger ruinene etter "lille knuseverk" og taubanestasjonen (T7) i Geitbogen. Foto: Unn Kristin Laberg

Slaggen

Over til venstre:
Bogen mekaniske
verksted.

Foto: Unn Kristin Laberg.

Over til høyre:
Støperiet.

Foto: Unn Kristin Laberg.

«Slaggen» er et område i Bogen som består av slagg, eller finknuste bergarter etter gruvedrifta. Området er tidligere havbunn som er fylt ut. To bygninger inngår her som teknisk-industrielle kulturminner. Disse er:

- **T10: Støperiet**
- **T11: Bogen mekaniske verksted**

Den tyske marine hadde under krigen bygget opp en stor marinehavn for vedlikehold og reparasjon og vedlikehold av marinefartøyer. Et stort maskinverksted ble bygd i 1942 og det ble også bygd et plate- og sveiseverksted omtrent samtidig. I 1943 ankom en større flytedokk, og ved krigens slutt var et stort heveverk på det nærmeste fullført.

Etter krigens slutt ble anlegget for en kort periode tatt i bruk av den norske marine. I 1946 ble det dannet et selskap, Bogen Verft og Dokk AS, som overtok anleggene. I denne perioden var det på det meste 140 ansatte i selskapet. Flytedokken var i bruk fram til 1949 da den ble flyttet til Moss.

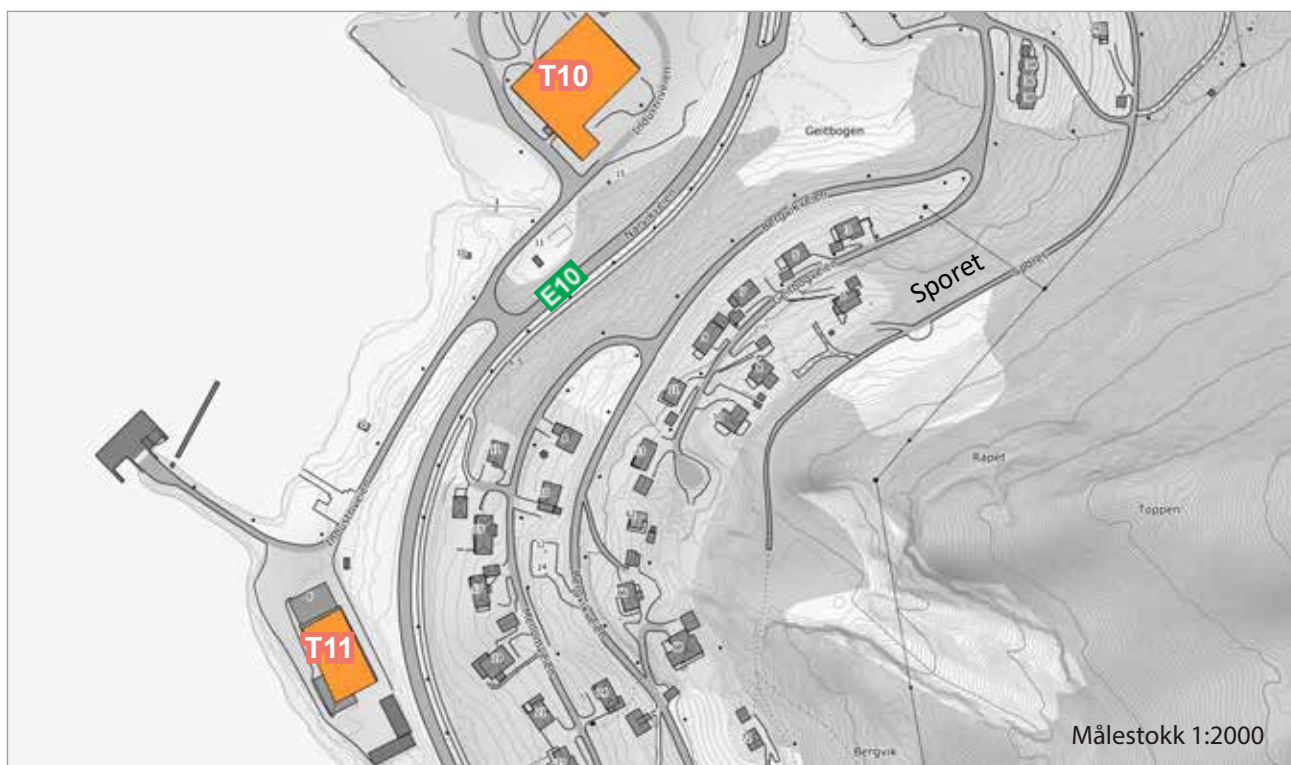
Selskapet byttet navn til Bogen Verft AS

I 1949 bygde Bogen Verft AS sitt støperi, og hadde dermed både mekanisk verksted, plate- og sveiseverksted og støperi. Virksomheten ved plate- og sveiseverkstedet ble flyttet til Narvik i 1962 og fikk navnet Narvik Mekaniske industri (Namek).

Det samme året ble selskapet AS Sentralstøperiet for Nord-Norge AS stiftet og overtok driften av støperiet. Støperiet (T10) ble i 1972 kjøpt av Brødrene Lambertsen AS, og det ble foretatt store investeringer med bl.a innkjøp av ny elektroovn.

I 1978 ble støperiet slått konkurs og det kom umiddelbart nye eiere som overtok selskapet og fortsatte driften under navnet AS Nord-Norsk Jernstøperi. Støperiet ble under ulike eiere drevet sammenhengende fram til høsten 2016, da driften ble nedlagt.

Tomt og bygninger ble så kjøpt av Bogen Aqua hvor det i disse dager planlegges et land-basert anlegg for produksjon av smolt.

I 1963 kjøpte Brødrene Lambertsen AS maskinverkstedet (T11) og flyttet sin virksomhet hit. Brødrene Lambertsen AS hadde fra 1946 drevet sin virksomhet i en tyskbrakke ved Lillevannet i Bogen. Denne bedriften var en fortsettelse av ei smie og blikkenslagerverksted som deres far Anton Lambertsen (f. 1877) hadde drevet fra 1910. I 1978 skiftet bedriften navn til Bogen Mekaniske Industri AS, og i 1990 ble verkstedet solgt til nye eiere.

I 2009 var det slutt for driften av det mekaniske verkstedet og bygninger og utstyr solgt. Det kom nye eiere av byggene og det ble i en kortere periode drevet produksjon av takstoler og bygningselementer.

Verkstedbygningen eies og brukes pr. 2021 av Evenes kommune.

Anton Lambertsen står ved boremaskinen på Brødrene Lambertsen's mekaniske verksted. Anton deltok aktivt i driften på sine eldre dager, til han var over 80 år. Foto: Gamle Evenes

Bergvik - Kleiva

Over:
Fotografiet er fra
1. halvdel av 1900-tallet
og viser tydelig inngre-
pene i landskapet.
Foto: Evenes kommune

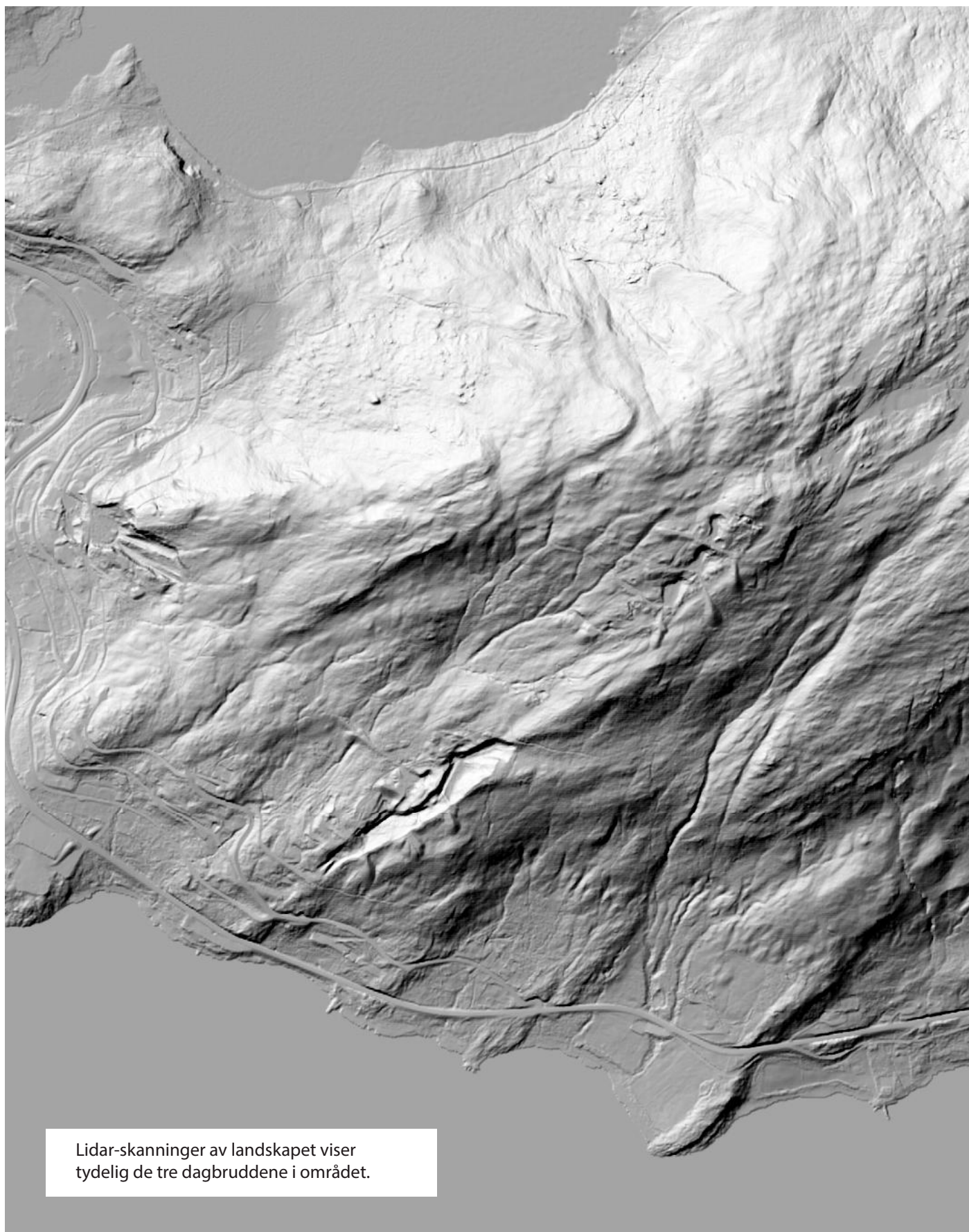
Sporene fra selve gruvedrifta ligger i et stort område som omfatter Bergvik samt Øvre og Nedre Kleiva. Den tidligste drifta var lokalisert til et dagbrudd i Bergvik.

Et dagbrudd i Øvre Kleiva ble startet da engelske The West Fjord Iron Ore Company Ltd. tok over drifta i 1912. Det ble da også opprettet taubane fra dette feltet til Ånes. Videre utvidelser med flere paller både i Øvre og Nedre Kleiva fant sted i perioden 1914- 1917. Dette området er særlig rikt på bevarte kulturminner.

Under:
Malmtog i Bergvik
Foto: Evenes kommune

Alle kulturminner er merket på kartutsnitt, mens et utvalg kulturminner er representert gjennom bilder og beskrivelser. For informasjon om alle kulturminner som er registrert i disse områdene, vises det til www.kulturminnesok.no

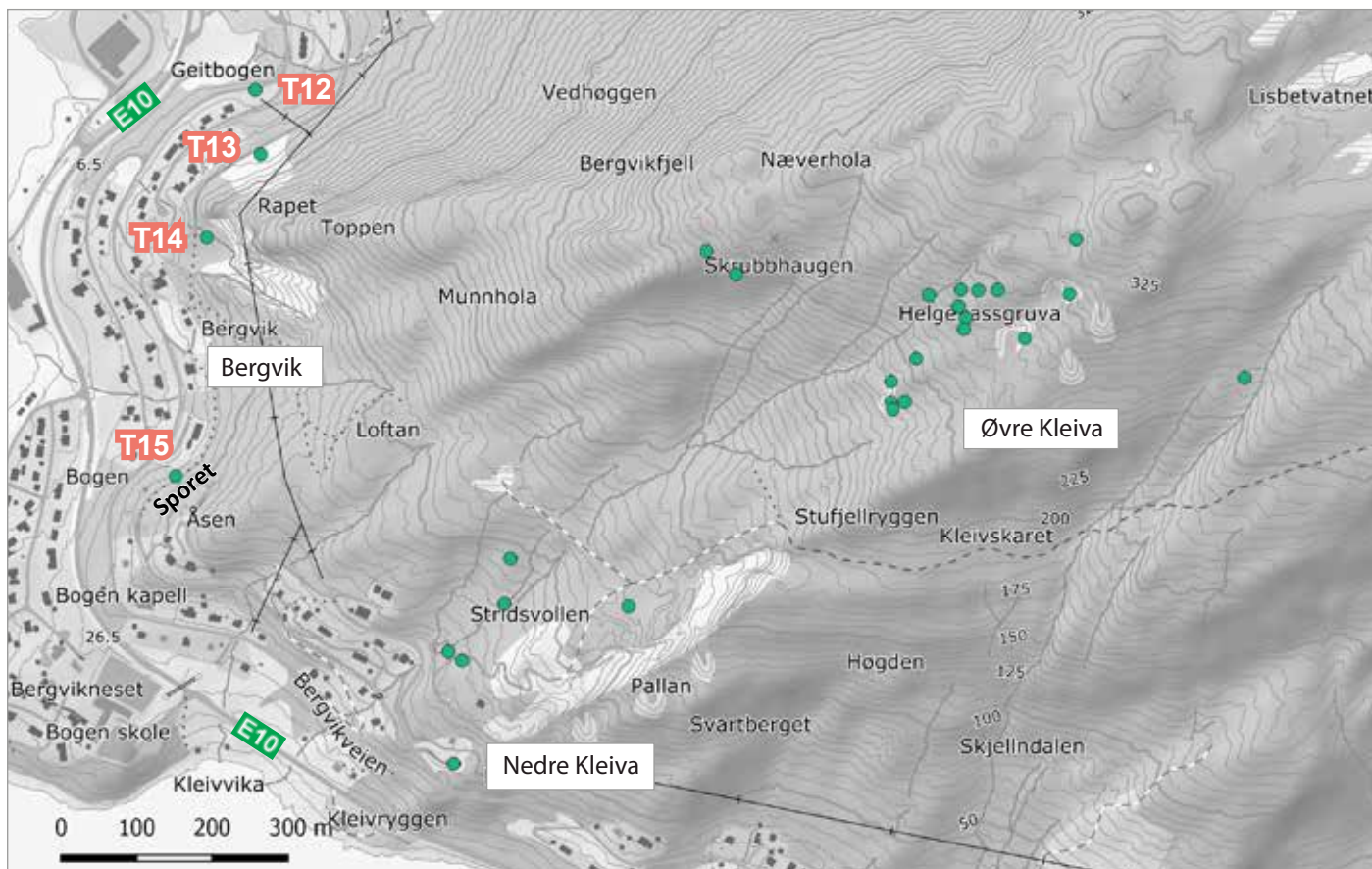
Lidar-skanninger av landskapet viser tydelig de tre dagbruddene i området.

0 450 m

Kilde: hoydedata.no Utskrift: 21.11.2020

Koordinatsystem: ETRS89/UTM sone 33N

Kartet over viser mengden kulturminner i de tre driftsområdene Bergvik, Nedre Kleiva og Øvre Kleiva.

I Bergvik finner vi følgende kulturminner:

- T12 Kompressor
- T13 Bremsebanetrasé
- T14 Dagbrudd
- T15 Vagge

Den gamle bremsebanetraséen i Bergvik (T13).
Foto: Unn Kristin Laberg

Dagbruddet ligger nokså nært dagens bebyggelse og er tydelig markert i terrenget. Her er det to paller som er drevet sammen slik at det blir et ca. 50 m høyt, loddrett stup. Adkomst til bruddet er lett tilgjengelig. Når man følger Sporet (veien langs den gamle jernbanetraseen) til området venfor Evenes rådhus kommer man til rester etter transformator, fundamenter etter kompressor og motor på nedsiden av veien. Bremsebanetraseen går på oversiden av veien mens dagbruddet finnes et lite stykke lenger bort.

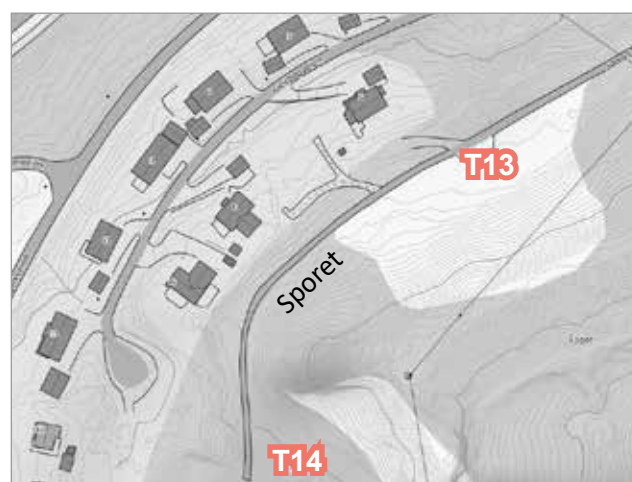
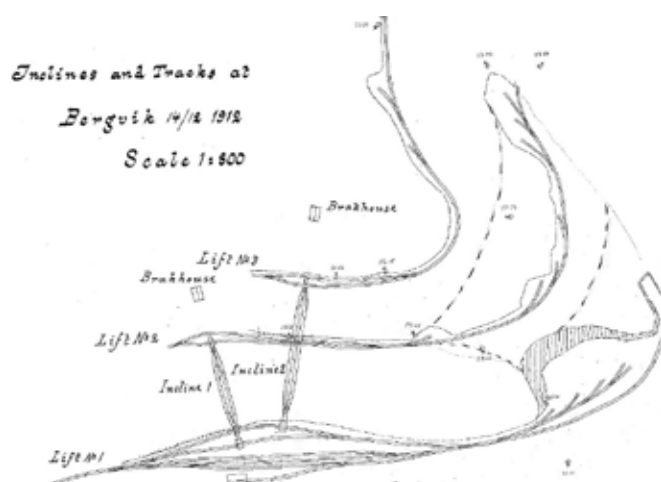
Nedre Kleiva var en av tre av de viktigste forekomstene som ble drevet. En jernbanelinje ble bygget fra Ånes til malmfeltet Nedre Kleven. På tegninger ser man hvordan banen gikk i en 420 m lang tunnel under dagbruddet i Nedre Kleiva. Fra tre paller i dagbruddet gikk det sjakter (synker) ned til tunnelen, hvor malmen ble lastet på jernbanevogner for transport til oppberedningsverk.

Ovenfor tunnelåpningen ligger dagbruddet Nedre Kleven. Bruddet utgjør et stort innhogg i terrenget og er sikret med inngjerding.

Til høyre:
Fundamentet for
kompressor og motor
i Bergvik (T12).
Foto: Unn Kristin
Laberg

Nedenfor til venstre:
Skisse over drifta i
Bergvik i 1912.
Tegning: Evenes
kommune

Til høyre:
Bremsebanen
i Bergvik.
Øverst til venstre
på bildet skimtes
et av taubane-
tårnene.
Foto: Evenes
kommune

Målestokk: 1: 2000

I Nedre Kleiva finner vi følgende kulturminner og spor:

- T16 Tunnel
- T17 Vannkum
- T18 Kompressor
- T19 Smie
- T20 Grubestua
- T21 Skuffel
- T22 Sporveksel

Grubestua (T20) var arbeidernes spisested og er i dag bevart som en godt markert tuft av tørrmurte steinhellere med trevirke i. Restene etter en ovn er også å finne i tufta. Evenes Turlag har merket turløype fra Nedre Kleiva til fjellet Sauen. Hvis man følger grusveien i retning Sauen, kan man allerede i første sving ta av til venstre og deretter gå til høyre og rett opp langs en tursti. Denne turstien fører til ruinene etter Grubestua og følger veitraséen fra gruve-driftsperioden.

Okkupasjonsmakten brukte Grubestua som hvilested for ubåtmannskap under krigen. Spor etter dette sees blant annet på Ubåt-steinene. En tysk ubåtkaptein ved navn Karl Thurmann (1909-1943) har risset inn navnet sitt og sin ubåt på to steiner omlag 20 meter nedenfor Grubestua.

Ubåt 553. Foto: Bogen skole

Ubåt-steinene nedenfor Grubestua. På steinen til venstre på bildet er det risset inn "Thurmann Platz". På den til høyre under trærne er ubåten han var kaptein for risset inn. Foto: Unn Kristin Laberg

Tuftene etter Grubestua (T20). Foto: Unn Kristin Laberg

Til høyre:
Tomta på nersiden av
Grubestua er bygd
opp med stein og en
steintrapp gav en gang
god adkomst nedover
til Ubåt-steinene.

Foto: Unn Kristin Laberg

På dette gamle bildet ses omrisset
av bygget med tippen i bakgrunnen.

Foto: Evenes kommune

Tuftene etter kompressorbygning (T18) og vannkum (T17) i Nedre Kleiva. Bygget/kompressor var forbundet med vannkummen med to rør. Kaldt vann inn for å avkjøle og varmt vann ut. Vannkummen hadde jevn tilførsel av kaldt vann fra bekken der den var plassert. Bekken går til høyre i utkanten av bildet. Se kartutsnittet på forrige side.

Foto: Unn Kristin Laberg

Det siste av de tre viktigste forekomstene lå i Øvre Kleiva, og det er også dette området som har flest funn og kulturminner som forteller om gruvedrifta. Evenes Turlag har merket turløype til fjellet Sauen og ved å følge skilting og merking til denne, kommer man inn på en grusvei som går til dagbruddet i Nedre Kleiva/ inngjerding. Der grusveien slutter fortsetter turløypa oppover langs vestsida av bruddet. Øverst ved bruddet/ inngjerdinga bøyer stien av til høyre. Her går man til venstre istedenfor og etter ca. 50 meter tar man av rett oppover mot den nederste tippen i Øvre Kleiva. Like vest for tippen ser man fundamentet etter taubanens startpunkt i Øvre Kleiva og den nederste bremsebanens endepunkt like ved. Tippen er i dag er et flott utsiktspunkt. Tunnelåpningen ligger ovenfor tippen men er fylt igjen og noe vanskelig å finne.

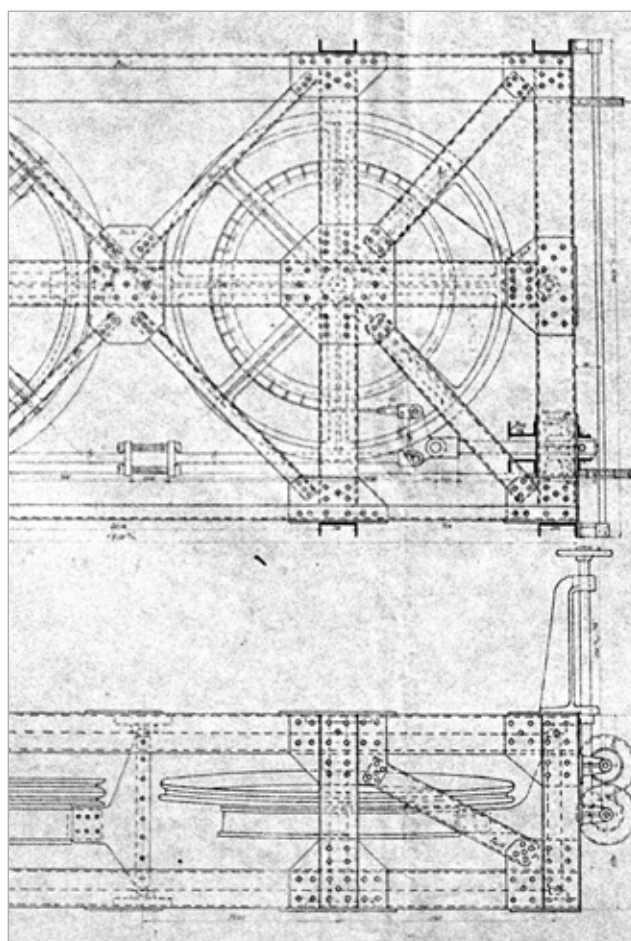
Dagbruddene i Øvre Kleiva er ikke sikret/inngjerdet og vi minner om at man går på eget ansvar. Man må trø varsomt ved bruddene som befinner seg på tre ulike nivåer.

Kulturminner i dette området er som følger:

- T23-T25: Bremsebane samt hjul og fundament tilhørende denne
- T26: Bremsebanehus
- T27-T29: Dagbrudd
- T30: Bryter
- T31: Fundament, lastestasjon
- T32: Fundament
- T33: Kompressor
- T34: Motor
- T35: Kasse til bremsebanevogn
- T36: Bor i berg
- T37: Omlastingsplattform
- T38: Skrape
- T39: Taubaneknekkpunkt
- T40: Taubanewire
- T41: Gråsteinstipp
- T42: Vogn
- T43: Vogn

Kompressor for trykkluft til boreutstyret. Kompressoren står i ei tuft som også huset en elektrisk motor.
Foto: Lars Slettjord/Skatter i fjell.

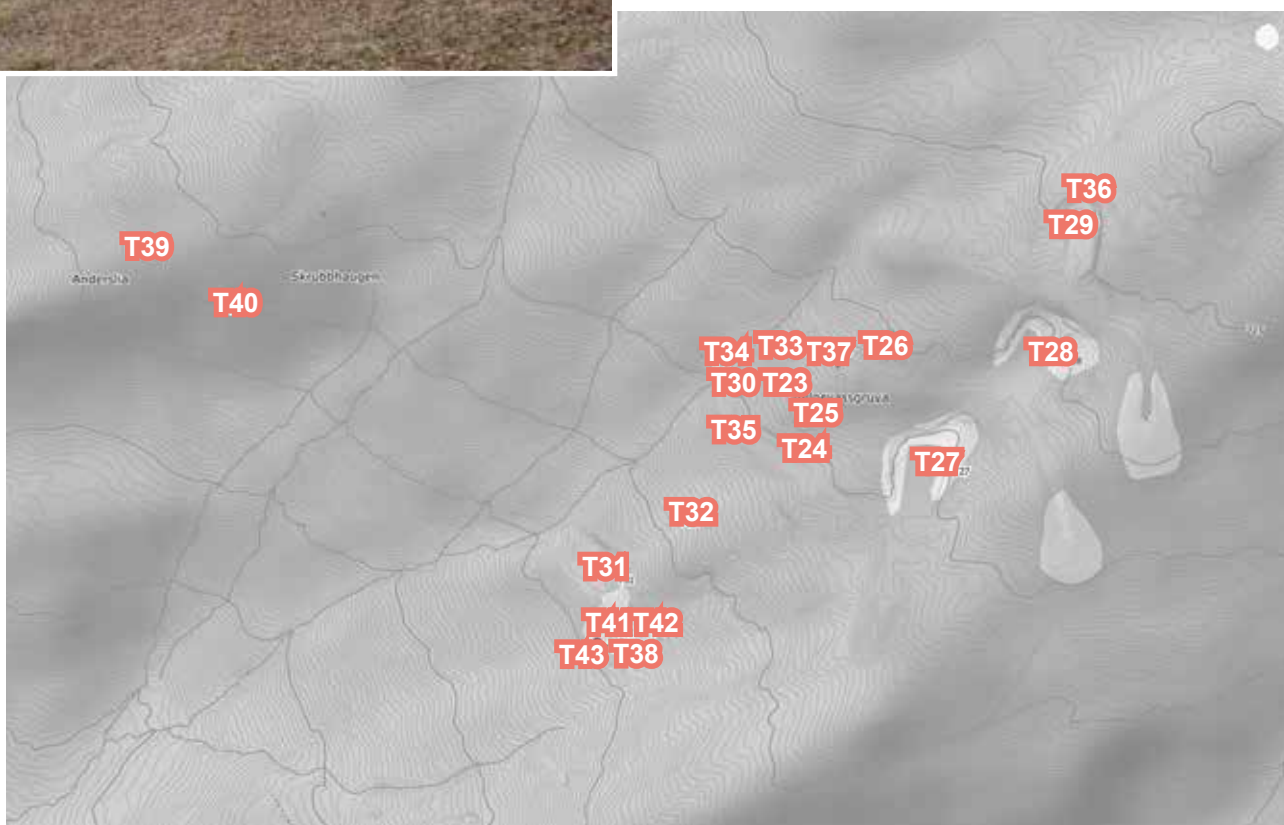
Utsnitt av tegning fra 1907. Bremsebanehjulfunksjon.
Tegning: Evenes kommune

Bremsebanehus og bremsebanehjul i kulturminnemiljøet i Øvre Kleiva. Bremsebanen fungerte slik at lastede vogner på vei ned fra gruva dro tomme vogner opp igjen. Hastigheten ble styrt fra bremsehuset. På bildene ses informant Oddbjørn Martinussen til venstre og geolog Peter Brugman til høyre. Foto: Lars Slettjord/Skatter i fjell 2011.

Fundament til linebanen. Dette var knekkpunktet på banen fra Geitbogen til nederste tipp. Foto: Lars Slettjord/Skatter i fjell 2011.

Målestokk: 1: 2000

Kraftverket i Vassbotn

Over til venstre:

Kraftstasjonen slik den så ut da den var i drift. Denne ble revet på 1970-tallet.

Foto: Evenes kommune

Over til høyre:

Stedet den stod er fremdeles godt synlig i form av tuft, vegetasjonsendringer og teglsteinsrester (T45).

Foto: Lise Brekmoe

Under:

Rør som snor seg i rørgatefundamentet. (T50)

Foto. Aina Heimdahl

Restene etter verkets kraftstasjon ligger ved Strandvatnet i Vassbotn. I 1908 begynte man å planlegge et permanent vannkraftverk basert på 120 meters fall i Kvitforselva fra Niingvatnet til Strandvatnet. Kraftverket ble ferdig tidlig i 1912 og ble tatt i bruk samme høst. Kraftstasjonen hadde betongfundament og overbygg i teglstein. I maskinsalen stod en engelskprodusert peltonturbin som produserte 1600 hk og ga en effekt på 1,18 MW.

Det ble også bygget to maskinistboliger ved kraftstasjonen og det ble anlagt kai nedenfor kraftverket og på motsatt side av Strandvatnet for transport av materiell og utstyr under byggeperioden. Flaten hvor maskinistboligene lå er i dag sterkt gjengrodd men man finner spor etter disse. Kraftverket var i drift frem til 1950-tallet, da det ble erstattet med Niingen kraftverk 1,7km lenger vest. Den gamle kraftstasjonen, rørgata og inntaksdammen var intakte til 1970-tallet, da det av miljøhensyn ble besluttet å rive kraftstasjonen og rørgata.

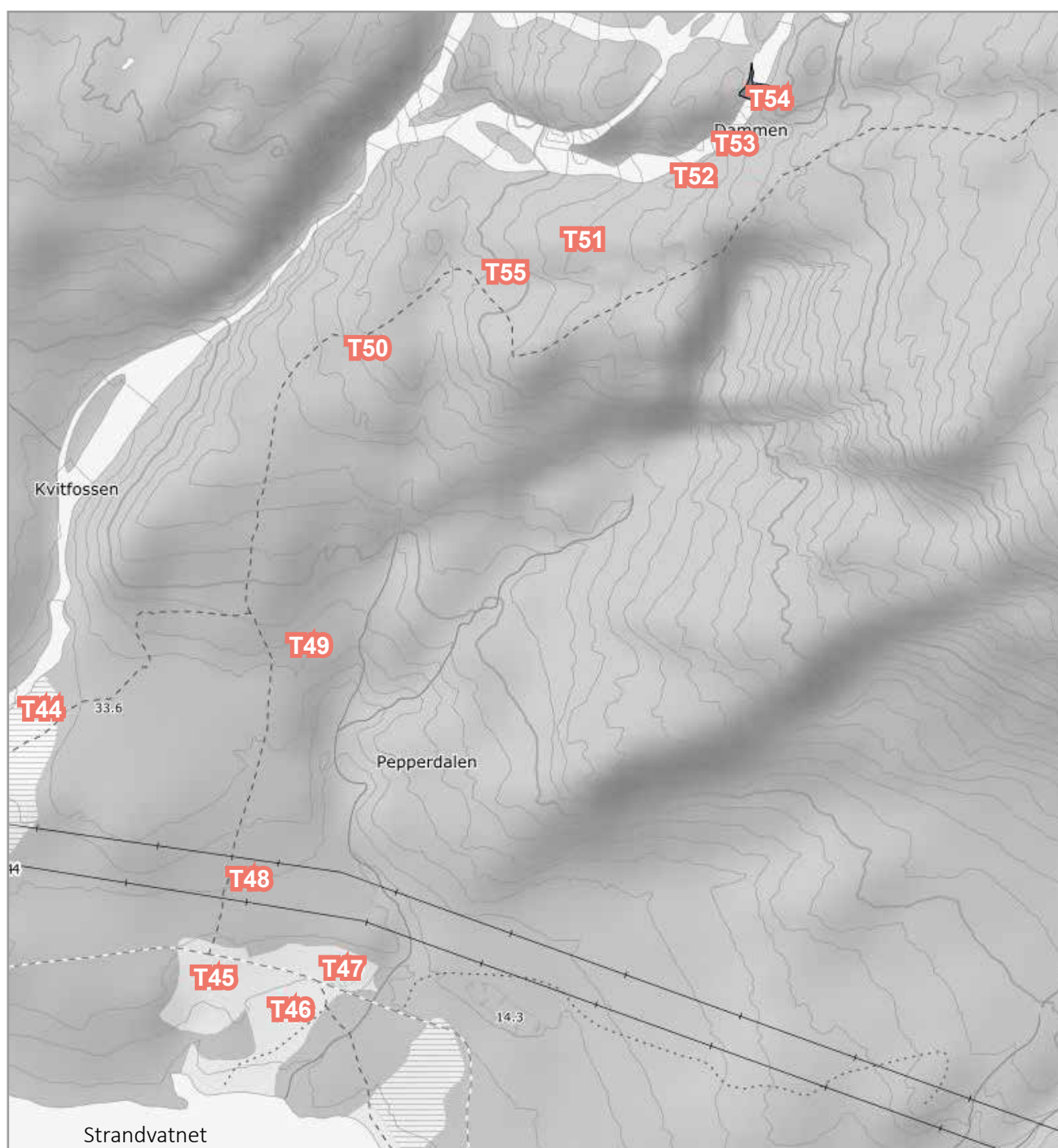
Da rørgata ble revet, ble delene fylt med betong og brukt som påler da industrikaia i Bogen ble bygget. Enkelte rørgatedeler fungerer i dag også som bruer over mindre elver langs veien fra dagens kraftstasjon til Vassbotn. Rørgatetraséen er bevart i form av 6 rørgatefundament som ligger oppover fjellsiden langs den vel 600 m lange forhenværende rørtraséen. Fundamentene er i betong og rørdelene har blitt kuttet av rundt fundamentene. Øverst er det bygget en godt bevart steinmur.

Dammen fra 1912 er det eneste bevarte elementet fra kraftutbyggingen. Dammen er støpt av betong og rester av åpne/lukkesystemet i slusen er delvis intakt. Opprinnelig stod det en driftsbygning på damkanten, men spor etter denne er ikke lenger synlig.

Følgende kulturminner finnes i dette området:

- **T44: Fundament, linebane**
- **T45: Den gamle kraftstasjonen**
- **T46: Boligbrakke**
- **T47: Boligbrakke**
- **T48 - T53: Rørgatefundamenter**
- **T54: Kvitforsdammen**
- **T55: Steinmur**

Til høyre:
Når man følger turstien fra Vassbotn opp mot Buvatnet, passerer man denne steinmuren (T55). Den fungerte som et fundament for rørgata.
Foto: Aina Heimdal

Målestokk: 1:3000

På det historiske bildet vises rørgata og kraftstasjonen i Vassbotn. Foto: Evenes Bygdeboknemnd

Restene etter rørgatefundamentene slik de fremstår i dag. Foto: Aina Heimdal

Her ser man også bygningen som stod på damkanten. Foto: Evenes Bygdeboknemnd

Dammen i dag, vær oppmerksom på manglende sikring langs den 14 m høye damkanten. Foto: Aina Heimdal

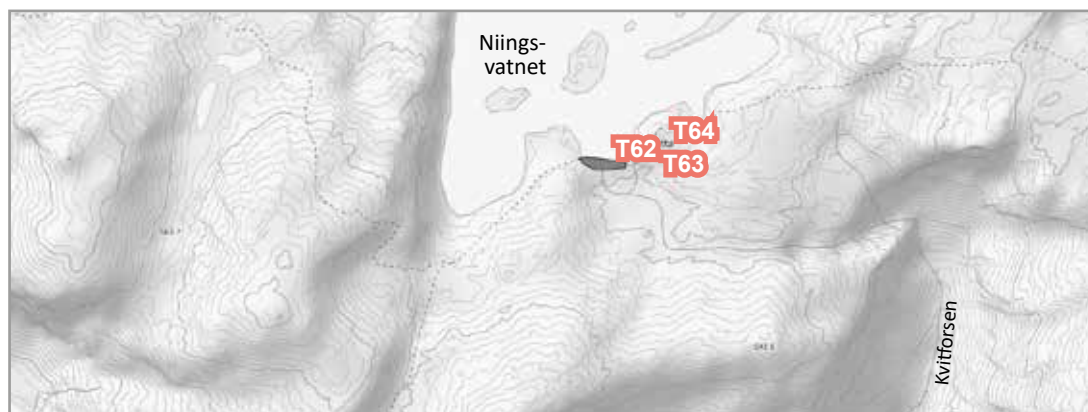
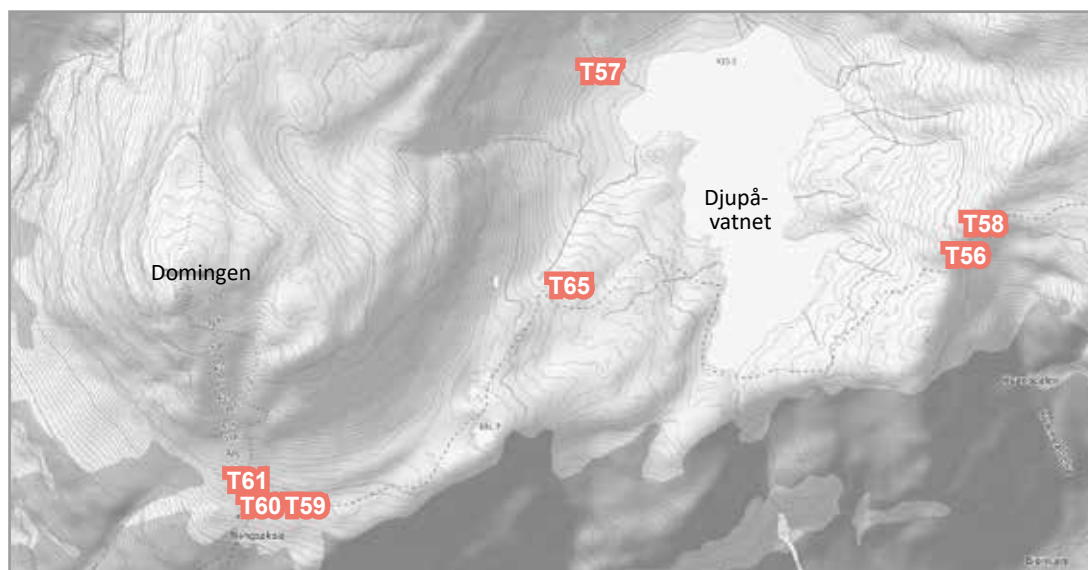

Kraftstasjonen innvendig. Foto: Evenes Bygdeboknemnd

Domingen - Niingsvatnet

I 1947 ble fallrettighetene overdratt til A/S Niingen Kraftlag som foretok en helt ny regulering av Niingsvatnet. Kraftlaget var en sammenslutning av de daværende fordelingsverkene i Ofoten og Vesterålen, samt Vågsfjord Kraftselskap i Troms.

Utbyggingen startet i 1950 og ble fullført 1954. Det nye kraftverket ble bygget for å utnytte hele fallet fra Niingsvatnet til Strandvatnet på 504 m brutto. Det ble bygget en 2,3 km lang driftstunnel med tverrsnitt 4,5 m². I enden av driftstunnelen er det overgang til frittliggende turbinrør med trykkstigningskammer. Turbinrøret som ble installert var 1,1-0,90 m i diameter og 1080 m langt. Kraftstasjonen ble bygget i fjell. Det ble montert opp en peltonturbin fra Voith og en generator fra Bruce Peebles & Co. Ltd. på 11,4 MW. De omkringliggende distriktene ble forsynt via en 20 kV-kraftlinje, mens det gikk en linje med spenning på 66 kV til Vesterålen. I 1954 ble årsproduksjonen oppgitt til 43 GWh og ytelsen til 11,2 MW. En velbrukt tursti til Domingen, Niingen og Niingshytta går forbi her. Turstien til Niingshytta følger den gamle anleggsveien fra 50-tallet da man anla ny rørgate og ny kraftstasjon, og kraftstasjonen og rørgata fra 1912 ble nedlagt.

Målestokk: 1: 5000

Til venstre:

Tufta etter brakka som ble tatt av raset er fremdeles synlig.

Foto: Unn Kristin Laberg.

Til høyre:

Vegetasjonsendringer markerer hvor stallen ved Niingsaksla stod.

Foto: Unn Kristin Laberg.

• T59 - T61: Niingsaksla

Ved Niingsaksla ligger tuftene etter to brakker og en hestestall. Tuftene er delvis gjengrodde av krattskog og vierkratt. Hestestallen er markert av tistelvekst grunnet endringer i jordsmonnet på grunn av gjødselet. Tuftene etter den øverste brakka er verkstedbrakka som ble tatt av ras i 1952.

Raset under konstruksjonsarbeidet i januar 1952 forårsaket tap av fem menneskeliv. Følgende er hentet fra "Historier fra Bogen 1900-tallet" av Bogen Skole: "22 menn holdt til i to arbeidsbrakker under Domingen. De jobbet skift og det var 5 personer inne i brakka som også ble brukt til verksted, når et stort snøras plutselig gikk 21. januar 1952. Bjarne Nystad sto i døråpningen og ble blåst ut og havnet «som en kjelke» på raset som for ned fjellsiden. «Jeg fikk kravlet meg opp og tilbake til brakka. Der tok jeg en spade og begynte å grave. Vi fikk hull på taket, og da sto flammene mot oss.» De 5 i brakka omkom mens han berget livet og forteller om hendelsen i Bogen skoles bokprosjekt "Historier fra Bogen 1900-tallet".

Brakke 1 lå like bortenfor hestestallen. Brakke 2 var borte ved Djupåvatnet. Verkstadbrakka lå like ovenfor tunnelåpningen på Niingsaksla.

På Niingen kraftstasjon er det satt om en minneplate over de omkomne.

De omkomne var: Toralf Bergvik, Martin Bjørkmo, John Johnsen, Aksel Kristoffersen og Olav Pedersen.

• T56 - T58: Djupåvatnet

Tunnelinngangen i fjellsiden ved Djupåvatnet kan fremdeles skimtes oppe i ura. Langs anleggsveien, før man kommer til vannet, ligger en brakketuft fra anleggsarbeidet. Tufta er godt markert med bevarte rester etter trekonstruksjoner liggende i tufta. Når man har passert vannet stiger terrenget bratt opp i retning Niingsvannet. Her finner man igjen en bolt som viser hvor det ble laget en liten taubane/løypestreng på ca. 50 m her som avlastet hesten under transport i det vanskelige terrenget. Før man kommer til Niingsvatnet kan man også skimte en hjulanretning et stykke opp i fjellsiden. Det hører til taubanen som gikk derfra og nedover langs Kvanndalen, over Kvitfossen og ned på sletta nordvest for kraftstasjonstomta.

Til venstre: Tuft etter brakke 2 (T65) langs stien før man kommer til Djupåvatnet.

Foto: Unn Kristin Laberg

Til høyre: Dammen (T64) fra 1912 ved Niingsvatnet. I bakgrunnen sees Niingshytta.

Foto: Unn Kristin Laberg.

- **T62: Niingshytta**

Niingshytta er ei anleggshytte som ble bygd tidlig på 1900-tallet i forbindelse med den første kraftstasjonen. Den ble senere benyttet av damvoktere. Hytta ble restaurert/renovert av Evenes Turlag tidlig på 2000-tallet og er i dag overnattingshytte for turgåere og drives av turlaget.

- **T63-64: Demninger ved Niingsvatnet**

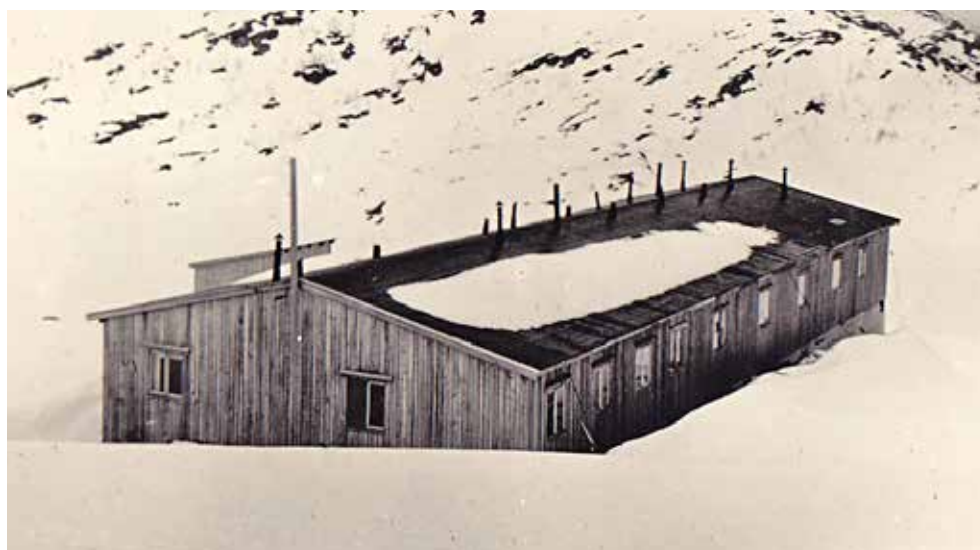
Det ligger to demninger ved vannet- den ene i betong er restaurert og fremdeles i drift. Denne ble anlagt i 1912 i forbindelse med bygginga av den første kraftstasjonen. Den andre er i stein og ikke lenger i drift. Også denne kan dateres til 1912, og består av store, rektangulære steinblokker.

- **T65: Brakketuft**

Brakka som sto her var den som ble flyttet til Bogen og bygd opp igjen som samfunnshus på 1960-tallet. Brakka var på omlag 330 m² og i tufta ligger det rester etter komfyr, trevirke m.m..

Til høyre: Brakke 2 ved Djupåvatnet.

Foto: Evenes kommune

66 KV-ledningen Bogen-Sortlandsund

Niingen kraftverk i Bogen og den tilhørende kraftledningen til Sortlandsund er definert som ett av NVEs utvalgte kulturminner med følgende begrunnelse:

"66 kV-ledningen Bogen–Sortlandsund var en av de første større overføringsledningene i Nord-Norge. Sammen med kraftverket i Niingen var den viktig for å få en bedre strømforsyning til Ofoten, Lofoten, Vesterålen og Sør- Troms på 1950-tallet. Kraftmangelen i den første etterkrigstiden ble løst gjennom et regionalt samarbeid, fordi staten den gang ikke ville bygge ut større kraftverk for å forsyne området. Anleggets historie belyser godt spørsmålene som var oppe i etterkrigstiden om hvem som skulle sørge for strømforsyning til distriktene."

Over til venstre: Portalmast av rundtømmer med tretravers og gamle porselens-isolatorer (T66) ved Evenesmark transformatorstasjon. Foto: Sissel Riibe, NVE.

Kobberfunn på Lakså

I perioden 1882-1905 ble det gjort flere forsøk på drift av kobberkisforekomsten ved Øysundet på Lakså. Det ble drevet flere synker og i 1882 og 1883 ble det drevet ut til sammen 157 tonn skeidet malm som ble sendt til England for smelting. De synlige sporene fra drifta i dag kan dateres til 1898, da det ble drevet en transportstoll i fjellet nede i strandsonen.

- Tippen (T67) fra denne ligger helt nede i sjøkanten og er godt synlig. Herfra ble det hentet masser til grusing av riksveien mellom Dragvik og Leiros på 1920- og 1930-tallet. Stollen (T68) ble brukt av okkupasjonsmakten som ammunisjonslager og dekningsrom for luftvernet under 2. verdenskrig.

Tipp (T67) på Lakså. Bergvik ses i bakgrunnen. Foto: Unn Kristin Laberg/Skatter i fjell 2011.

Over:

Lakså med tipp (T67) og inngangsparti transportstoll (T68). Det er flere krigsminner i området mellom tippen og fylkesveien.

Til venstre:

Inngangen til transportstollen fra 1898. Okkupasjonsmakten brukte anlegget i krigsårene.

Foto: Unn Kristin Laberg/Skatter i fjell 2011.

Kobber og sink på Tårstad

Det første bergverksprivilegiet som kong Christian IV utstedte i Nord-Norge gjaldt kobberforekomsten på Tårstad. Privilegiebrevet ble utstedt i 1636, men denne gruvedriften kom ikke i gang. Det tok 250 år før prøvedrift på svovelkisen ble etablert i 1896. Denne drifta foregikk i to år før det i 1907 ble tatt ut 2000 tonn malm fra ulike synker i området.

- Forekomsten ligger i flatt terreng like over havnivå, på begge sider av Tårstadosen i Kjerkvatnet naturreservat. Synkene er enten sprengt eller fylt med stein. Hovedforekomsten ligger på vestsiden av elva, 500 m nord for brua over Tårstadosen (T70-T71). Stunes-synken på østsiden av elva er lettest tilgjengelig. Stunes-synken var drevet under elva. Rett nord for synken ligger rester av utskeidet svovelkis. Fra synken ser man over til hovedforekomsten på motsatt side av Tårstadosen.

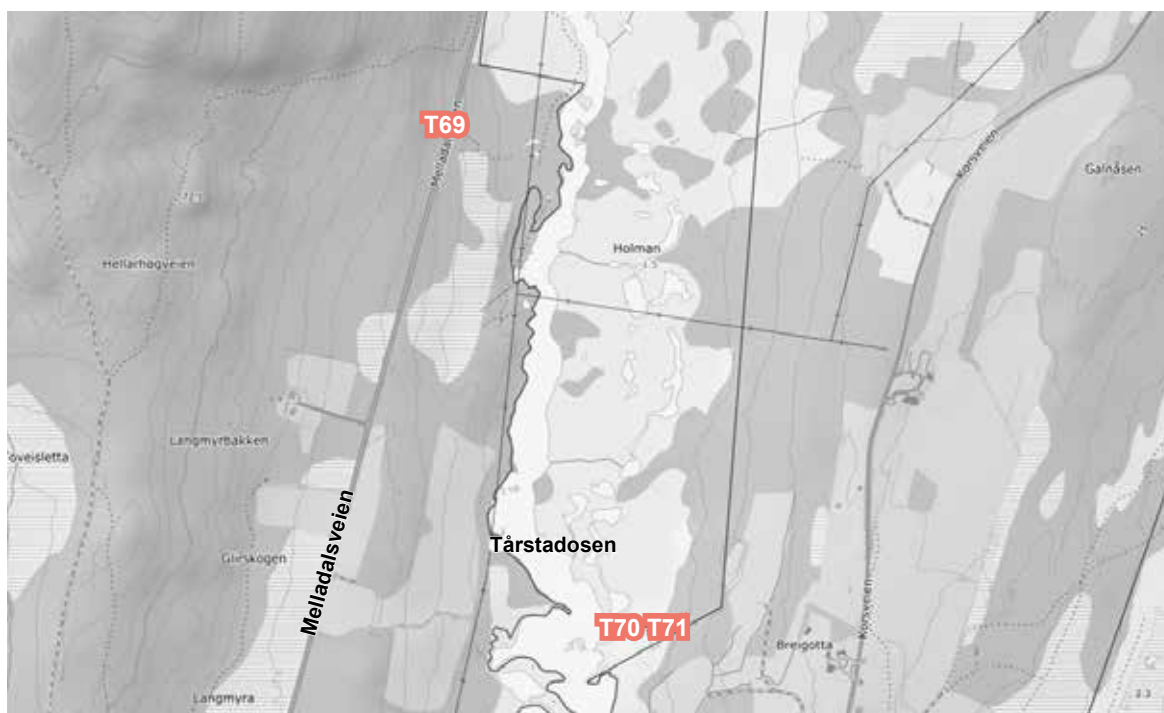

Tårstadosen. Bildet tatt fra bruhode på østsiden. Tippene ses godt på vestsiden av osen. Foto: Unn Kristin Laberg

Over:
Synken ved Melladalsveien.
Bilen står på tippet etter
prøvedriften.
Foto: Tore Amund Svånå.

- Langs Melladalsveien ligger det også en synk (T69) som i stor grad er gjenfylt. Synken fremstår i dag som en 18 m lang grop med en maksimal dybde på 2 m. På motsatt side av veien ligger tippet etter drifta. Denne viser at en betydelig mengde stein er tatt ut. Tidligere var vegetasjonen sterkt preget av sur avrenning fra sulfidmalmen, men forholdene for vegetasjonen ser ut til å være langt bedre i dag.

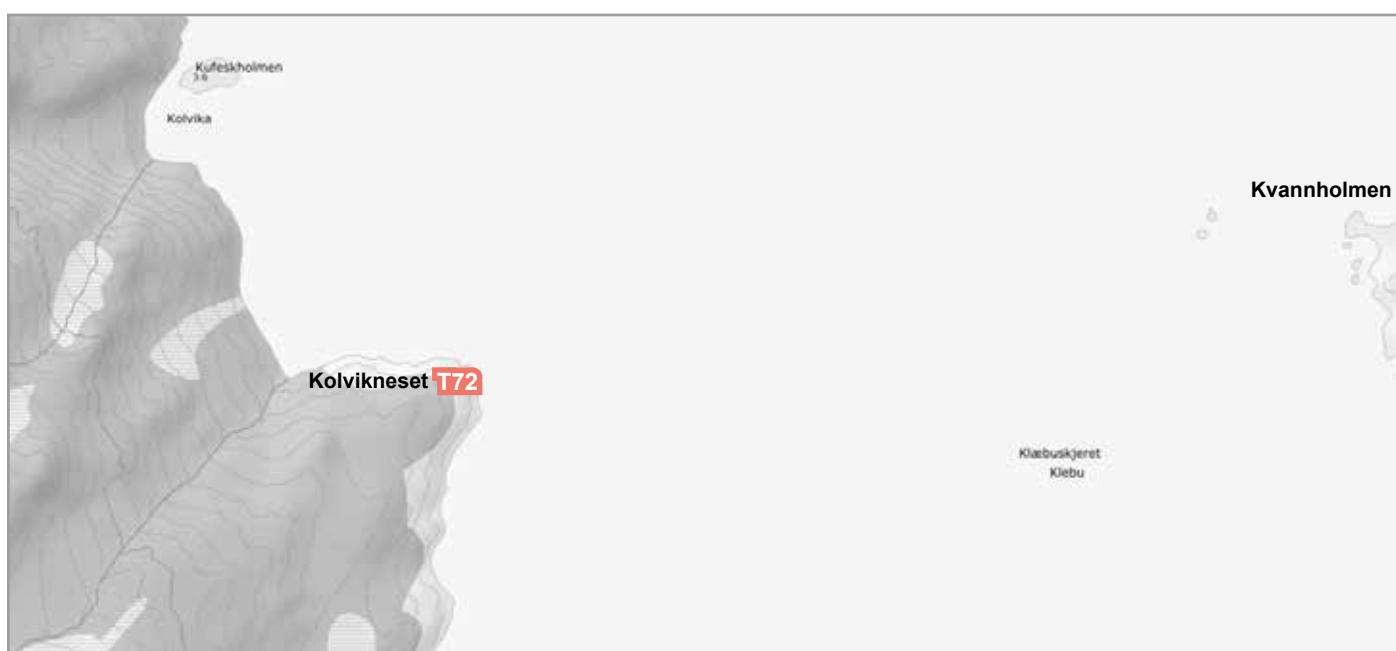
Målestokk:
1: 5000

Blyglansskjerpet på Skogøya

Over:
Steintipp fra blyglansskjerpet
sees foran fyret på Kolvikneset.
Foto: Tore Amund Svånå

- Blyglansskjerpet på Skogøya (T72) ligger omlag 50 m vest for fyret på Kolvikneset. Dette kan dateres til geologiske undersøkelser som fant sted i 1948. I Bjørlykkes rapport fra samme år kan man lese: *"Forekomsten er undersøkt med en skjæring på østlige odde, den er ca. 20 m lang og drevet fra øst mot vest. I stoffen opptrer smale årer av sink- bly-malm i en grov granatførende glimmerskifer. Malmen har lave gehalter og liten utstrekning i feltet og ansees å være uten økonomisk interesse."*

Målestokk: 1: 5000

Målestokk: 1: 2500

Tore Amund Svånå ved Kvernsteinsbruddet. Foto: Yngve Eidset

Kvernsteinsbrudd og kvartsitt-/hellesteinsbrudd i Sommervika

Uttak av kvernstein til maling av korn var en viktig industri fra omlag år 1000 frem til år 1900. Det var vanlig at hver gård hadde både bekkekvern og håndkvern for maling av korn. Kvernsteinsbruddet i Sommervika er et av de to største uttakene som er kjent i Ofoten og Sør-Troms.

- **Kvernsteinsbruddet (T73)** har en utstrekning langs stranda på ca. 50 m og det er spor etter uttak av mer enn 150 kvernstein. Sporene som er talt opp er etter uttatte steiner og emner som er under arbeid. Det er sannsynligvis tatt ut langt flere stein enn det en ser spor etter i dag, og det er også registrert et kvernsteinsbrudd på oversiden av veien i nyere tid som ikke er merket av på kartet over.

Det er usikkert når det ble tatt ut kvernstein i Sommervika. Det er tydelig at sporene etter uttak er forvitret i den øvre bølgesonen som tyder på at de er temmelig gamle uttak. Størrelsen på steinen som er tatt ut er av kun en størrelse. Den er omkring 40 cm i diameter og er for håndkverner. Lokaliteten er et automatisk fredet kulturminne.

- I det samme området har det vært hentet ut pukkestein og hellestein i nyere tid. **Kvartsitt-/hellesteinsbruddet (T74)** ble drevet til 1964. **Pukksteinsbruddet og knuseverket (T75)** produserte blant annet pukke til nye E10 over Osmarka. Driften her startet før krigen.

Fra kvartsitt-/hellesteinsbruddet i Sommervika. Foto: Tore Amund Svånå.

Liland snekkerverksted. Foto: Jostein Johan Nordstrøm

Snekkerverkstedet på Liland

- Snekkerverkstedet på Liland (T76) ble startet i en tidligere tyskerbrakke like etter krigen. Snekkerverkstedet frem står tilnærmet originalt slik det ble etablert ca 1950, og slik det var i bruk frem til 1973. Alt av maskiner fungerer slik det gjorde da snekkerverkstedet var i drift. Selve tyskerbrakka fremstår som tilnærmet original og vil i seg selv være en av få bevarte brakke i Evenes. Et tilbygg fra 1950-tallet er i god stand. Opprinnelig stod det en tømmerstog på verkstedet som ble solgt i 1974. Denne skal fortsatt befinne seg i Evenes.

Bedriften het «Liland Snekkerverksted» og var i sin tid arbeidsplass for 2-3 personer. Det ble produsert dører, vinduer, trapper, kjøkkeninnredninger, og møbler for salg til området mellom Bjerkvik og Tjeldsund. Snekkerverkstedet var Lilands eneste industribedrift og har blant annet produsert kirkebenkene til kapellet i Bogen. Snekkerverkstedet ble først etablert på annet område, før brakken på slutten av 40-tallet ble flyttet og bygd opp hvor den nå står.

Målestokk: 1: 2000

Inventar og utstyr snekkerverkstedet. Foto: Jostein Johan Nordstrøm

Snekkerverksted ses til venstre. Slipp til høyre. Foto: Lise Brekmoe

Forra slipp og båtbyggeri

- Forra slipp og båtbyggeri (T77) var i drift fra 1926. Bedriften ble startet opp av Nils Rasmussen under navnet "Rasmussens båtbyggeri" i 1926. Bedriften ble utvidet på 1930-tallet gjennom investeringer i stasjonærmotor til drift av slipp-vinsj, sirkelsag og bandsag. Det ble også bygget en slipp som tok opp båter på opp til 50 fot. Etter krigen ble det bygget enda en slipp som kunne ta opp båter på opp til 80 fot. Sønnen til Nils Rasmussen, Mangor, skrev heftet "Mitt liv som båtbygger" hvor han forteller om utbygginga av bedriften på 1950-tallet: "Det ble et bygg med smie, sveiseverksted og spiserom i 1. etasje, kontor og snekkerverksted i 2. Vi kjøpte maskinelt utstyr, og verkstedet stod ferdig i 1957. Allerede i 1947 hadde vi kjøpt ei tysk landgangspram fra Bogen. Den ble senket ned og brukt som underlag for den første kaia. På kaia bygde vi et materialskur." Senere kom også en byggehall med takhøyde på 14 m på plass.

Byggehallen ved Forra slipp og båtbyggeri i 2014. Foto: Unn Kristin Laberg

Forra slipp og båtbyggeri var i sin tid den største arbeidsgiveren i kommunen med 35-40 mann i helårs arbeid i 1960. Bedriften ble lagt ned i 1976. Etter dette overtok Brødrene Albrigtsen ved Håvard Albrigtsen som leder, og drev Forra Skipsindustri fra 1977 til 1985.

Målestokk: 1: 2000

Reinslakteriet

- Like ved Fylkesvei 829 (Grovfjordveien) ved Doggejávri/Grunnvannet ligger tuf-
tene etter et reinslakteri (T78). Slakte-
riet var bygget like etter 2. verdenskrig
(1946) og var i bruk frem til 1965. De
som slaktet her var "Minde-guttan",
John, Henry og Anders som alle drev
med rein i området. Beboere i Snubba
deltok både under samling av reinen,
utvelgelse av slaktedyr og under selve
slaktinga. Deltakerne fikk betalt i form
av reinkjøtt.

Målestokk: 1: 3000

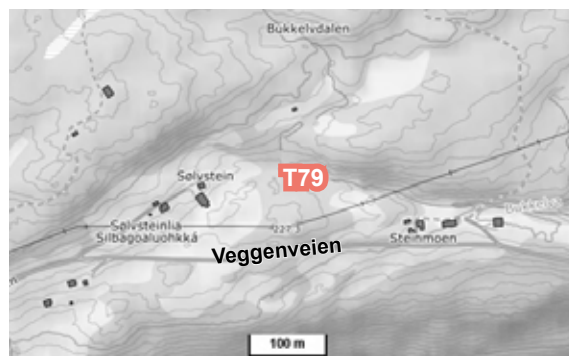
Idag er det bevart grunnmur av stein og rester av et sammenrast gulv etter reinslakteri. Slakteriet var bygget i reisverk av tre og besto av en slaktedel og en lagerdel hvor ferdige reinslakt ble hengt opp til lagring. I tilknytning til slakteriet var det et inngjerdet område hvor rein som skulle slaktes ble holdt fanget. Evenes hører til under Grovfjord Reinbeitedistrikt.

Reinslakteriet. Foto: Lise Brekmoe.

Kraftverk ved Bukkelva

- I Sølvsteinlia i Veggen ble det på slutten av 1940-tallet bygd et lite kraftverk(T79) ved Bukkelva. Sametinget har registrert dette og skriver at anlegget består av en kraftgamme, en rørgate og veien som går opp til dammen. Verket leverte 1kW som ble brukt til kokes-trøm og lys. Det var 220 volt likestrøm.

Stasjonen var i drift i ca. 20 år dvs. lagt ned i ca. 1970. Kraftverket ble bygd av Andreas Henriksen. Det fortelles at han kjøpte brukte deler og bygde opp kraftverket selv. Et stykke ovenfor - opp en bratt bakke, ligger den oppmurte dammen i Bukkelva. Strømmen ble primært brukt til egen husholdning men også beboere i et nabohus fikk nyte godt av strømmen. Kilde: Fimbul nr. 24 -2006 og Sametinget.

På bildet ses Torbritt Ekløv, Kjellaug Kullbotten, Aslaug Olsen, Bjørn Kullbotten, Martin Hansen og Ole Parten.
Foto: Evenes bygdeboknemnd

Vannhjulet.
Foto: Evenes bygdeboknemnd

Verneverdi og tiltak, teknisk-industrielle kulturminner

Kommunens industrielle historie er innholdsrik, og det finnes mange bevarte spor. I planen har vi valgt å inkludere 79 enkeltminner fordelt på 13 kulturmiljøer- dette reflekterer først og fremst viktigheten av industri i kommunens nyere historie, men også bredden på industrien som har vært.

Mange av disse stammer fra etterkrigstida. At disse er inkludert, til tross for at flere vil tenke at de ikke er "gamle nok", er at vi ønsker en plan som er fremoverlent, og tar med i betraktningen at det som er nytt og friskt i minnet i dag, ikke nødvendigvis er det om noen få generasjoner.

For de aller fleste av disse kulturminnene, øker verdien betraktelig dersom man formidler historien rundt- både den industrielle og teknologiske siden ved kulturminnes funksjon, men også fortellingene om hvordan livet til folk flest ble påvirket.

Flere av disse ligger i mye brukte friluftsområder og langs etablerte turstier, og formidlingsverdien må derfor ansees som høy, og med et betydelig potensiale for både fysisk og digital formidling.

Evenes kommune har allerede lagt inn en betraktelig innsats i kulturminner fra gruvedrifta og vannkraft. Øvrige verksted og industri skal nå også løftes frem. Som nevnt innledningsvis, er det ofte store kostnader tilknyttet restaurering og vedlikehold av slike anlegg, og vi vektlegger derfor i første rekke tiltak som formidler kunnskapen. Tiltakene som det skal satses på er som følger (se handlingsplan for nærmere beskrivelser):

- Ferdigstille skilt om gruvedrifta i Bogen
- Skilt og informasjon om kvernsteinsbruddet i Sommervika
- Skilt om Forra Slip og Båtbyggeri
- Det settes av kr. 50 000 rydding av vegetasjon rundt kulturminner
- Utarbeide blåskilt-prosjekt for historiske bygninger

3.2 Handel og kommunikasjon

Liland fikk tidlig en rekke private og offentlige servicefunksjoner som dampskipsekspedisjon, lensmann, telegraf og post. Det ble også drevet omfattende handel på Liland. I "Ofoten bind II" beskrives Petter Dass Klæboe sin forretningsvirksomhet fra midten av 1800-tallet og i "Ofoten i historien- Årbok 1976" opplyses det om at Klæboe i 1872 har handelsbrev og betaler 10 spesiedaler i handelsskatt. I 1868 kom loven om at alle som ville drive handel, måtte ha handelsbrev. På landet var det fogdene som tok imot firmameldinger og hadde myndighet til å forvalte loven og utstede handelsbrev. I 1874 kom lov om firmaregister og på landet var det fogdene førte disse. Lov om firmaregister ble i 1891 avløst av Lov om handelsregister. Idag har vi foretaksregisteret/Brønnøysundregisteret.

Det fantes flere jektebruk med tilhørende kaier og brygger. Årsaken til dette lå først og fremst i de gode havneforholdene og ei isfri havn vinterstid i kombinasjon med gode vilkår for jordbruk. Mens flere av de gamle kaiene og bryggene i dag er borte og bygninger har endret bruk, finnes det fortsatt mange spor som forteller Lilands historie som sentrum for handel og kommunikasjon.

I Bogen vokste frem som et handelssentrum i og med gruvedrifta, og er som kjent også kommunesentrum i dag. Også her kom det etterhvert til mange forretninger av ulike funksjoner, deriblant melkeutsalg, bakeri og fiskeutsalg.

Man skal heller ikke glemme de mange kaiene, butikkene og kaféene som ble etablert rundt omkring i bygdene. I takt med at veier ble bygd ut og biler ble allemannseie, forsvant også disse, men flere av bygningene fra denne tida står fremdeles og forteller viktige historier.

Bygningsmiljø: Liland brygge med Mellageret til venstre (H2) og gammelbrygga til høyre (H1). Evenes Kystlag er aktive pådrivere for aktiviteter på Liland brygge. Foto: Tore Amund Svånå

- **H1: Gammelbrygga/Melbøe-brygga**

På Liland brygge er det i dag bevart to bryggehus. Gammelbrygga/Melbøebrygga ble opprinnelig oppført på Hamnes i Ballangen i 1857 av handelsmann Ola Giæver. Omkring 1900 ble eiendommen solgt av enken etter daværende handelsmann Ole Karlsen. De nye eierne solgte brygga til Melbøe på Liland, som rev brygga i 1918 og bygde den opp igjen på Liland. Her drev Olaus Melbøe handel frem til i 1927 da Mathias Bonsak Eikseth tok over med butikk og ekspedisjon. Eikseth flyttet drifta på slutten av 1930-tallet og i 1948 startet Nils Melbøe assortert landhandel. Det var også kjølelager, fryselager og fiskematutsalg i bygget. Det ble drevet butikk i lokalet til midten av 1990-tallet.

Mellageret. Foto: Tore Amund Svånå.

- **H2: Mellageret**

Liland Meieri AL fungerte også som innkjøpslag og lagerholder for Felleskjøpet i Trondheim. Lagerbygningen ble oppført på leietomt hos Melbøe like ved dampskipskaia. Bygningen eies i dag av Evenes Kystlag, og er oppført i tre byggetrinn, det første på 30-tallet. Liland Meieri AL opphørte ved utgangen av 1982 og solgte da lagerbygningen til Bjarne Melbøe. Den siste utvidelsen av Mellageret fant sted på 1960-tallet.

Under 2. verdenskrig var bygningen hovedkvarter for motstandsgruppa GRETA som drev etterretning, organiserte illegale kommunikasjonsnett og bragte videre detaljerte opplysninger om tyske festningsverk. En av medlemmene i GRETA, Olav Ravn (1918- 2007) var bestyrer på Felleskjøpets lager og har berettet følgende:

"Fra Felleskjøpets lager ble det omsatt store mengder av landbruksvarer, cellulose, kraftfôr, såvarer og kunstgjødsel. Men den store omsetningen kamuflerte vår virksomhet på en utmerket måte. Vi kunne dukke opp til alle døgnets tider med mottak og sending av varer. Vår illegale virksomhet ble så nøye knyttet til virksomheten på lageret at dersom noen skulle forsøke å skygge virksomheten ville det være omtrent umulig å finne ut av det som foregikk".

- **H3: Kaia**

Kaia ble opprinnelig bygget av handelsmann Hermann Winnem. I 1915/16 kjøpte Olaus Melbøe kaia av Winnem og utvidet denne. I 1930 ble ferjekaia bygget som del av eksisterende kai for trafikk mellom Liland og Vassvik.

Verkstedet.
Foto: Tore Amund Svånå.

Telegrafan.
Foto: Tore Amund Svånå

• H4: Hjalmar Hovdes gård (Gnr. 17 bnr. 14)

I 1887 fikk Johan Adolf Johnsen handelsbevilgning til å drive butikk på "Gaarden Lilands Grund" i Ofoten, utstedt av fogd Koren i Salten fogderi. Johnsen bygde hus med butikk her og driftet denne frem til 1921 hvor sønnen Andreas overtok forretningene. Hjalmar Hovde kjøpte eiendommen (bygninger) i 1928 av Magdalene Johnsen (enke etter J. A. Johnsen) og han kjøpte tomte hos sin far, John Hovde. I skjøtet er bygningene på eiendommen beskrevet slik: Hovedbygning, bakeri og pakkhus, vedskjå og privet. Det omtalte bakeri og pakkhus ble omgjort til verksted, rulloft og en leilighet i 2.etg. hvor det bodde en fisker.

Hjalmar Hovde drev Hovdes skyssforretning med blant annet fast rute mellom Liland og Steinsland. Han anskaffet sin første bil i 1920. Ofotens bilruter ble opprettet i 1938 og skyssforretningen avviklet. Hjalmar Hovde fortsatte med drosje og lastebildrift til langt ut på 70 tallet. Han var utdannet smed og hadde nok stort behov for verksted til sine kjøretøy. Bygget som omtales som bakeri og pakkhus i kjøpeavtalen er i nyere tid omtalt som verkstedet. Det som er revet på eiendommen, er det opprinnelige hovedhuset (minus telegrafdelen) og halve vedskjåen. I tillegg er det revet en stor garasje da veien gjennom Liland ble lagt om.

Hjalmar Hovde var gift med Marie Hovde (kalt Maja), datter av Johan A. Johnsen og Marie Dønnesen. Telegrafan (telefonstasjonen) ble flyttet fra Bjellgam og ned til Hjalmar Hovdes hus ca. 1940 når Trygve Ravn sluttet med butikkdrift i Hjalmar Hovdes hus og flyttet inn i nybutikken på Bjellgam. Telegrafan var i Hjalmar Hovdes hus fram til automatiseringen ble gjennomført. Maja var telegrafbestyrer i de fleste årene telegrafan var i drift. Telegrafan ble nedlagt på 1975. Kilde: Fimbul nr.26/2008

Evenes første bil var en femseters Ford som ble anskaffet av brødrene Hjalmar og Trygve Hovde. Bildet er fra 1921 og i bilen sitter Herbjørg Hovde (1908-2014) sammen med broren Hjalmar (1898-1981). Etter Forden kom en sjuseters Buick (1924) og deretter en buss - en 18-seters Chevrolet (1930). Sistnevnte buss trafikkerte den 36 kilometer lange ruta mellom Liland og Steinsland i Skånland. Bildet er tatt på Hovdegården. Til høyre ses gammelskolen på Liland som ble bygd på slutten av 1. verdenskrig, som erstatning for skolen som brant ned.
Foto: Utlånt av Barbro Hovde Markusson

Apotekgården sett fra Lilandsveien.
Foto: Tore Amund Svånå.

- **H5: Apotekgården**

I januar 1914 fikk Olav Jystad (1877-1948) bevilling til å opprette og drive apotek på Liland. Han kjøpte tomt fra Johan Adolf Johnsen og i 1915 stod Apotekgården ferdig. Det ble drevet apotek i bygningen fra 1914 helt frem til 2013. Vi kjenner til minst 7 ulike bestyrere av apoteket før Vitus-kjeden overtok i 2006. Innvendig er lokalene godt bevarte med en rekke historiske gjenstander. Skuffer og disker er de opprinnelige, og på laboratoriet står fremdeles en del av utstyret som ble benyttet til fremstilling av medisiner og salver.

Apotekutsalget. Apoteker og eier Harald Emil Robertsen står ved disken. Foto: Tore Amund Svånå

Over til venstre:
Harrgården sett fra
Lilandsvegen. Inngangen til
tidligere landhandel og kafé
sees på bakkeplan. I bak-
grunnen ses Apotekgården
med inngangsparti apotek.
Foto: Marit Elisabeth Harr

Over til høyre:
Harrgården er en vinkelbyg-
ning i sveitserstil. Denne
delen av bygninga huser
blant annet matlager og
snekkerverksted.
Foto: Marit Elisabeth Harr

- **H6: Harrgården**

Harrgården (også kalt Johnsengården) ble oppført i 1920 av byggmester og handelsmann Johan Adolf Johnsen. Bygningen er en vinkelformet tømmerbygning i sveitserstil over 4 etasjer inkludert loftsetasje.

I underetasjen har det vært ulik næringsvirksomhet, blant annet landhandel, bakeri og kafé, i tillegg til lager og kontor. Næringsvirksomheten i underetasjen vedvarte til 1960-tallet. Bakeriovnene er i dag fjernet, men rommet den stod i og luftkanalene til ovnen er fremdeles intakt. Første og andre etasje har vært brukt til boligformål og inkluderer tre stuer og kjøkken i 1. etasje og soverom i 2. etasje. Loftsetasjen er i ett med samme oppriss som de øvrige etasjene. I vinkelen av huset i vest, mot fjøset, var det blant annet verksted og matlager.

Fjøset med stall og låve tilhørende Harrgården står fremdeles, her finnes det blant annet bevart karjol og bukseslede.

Harrgården er for tiden under autentisk rehabilitering til boligformål og forretningsgård.

Bryggehuset og kaia til høyre på bildet ble bygget i 1892 av handelsmann Johan Adolf Johnsen på Liland. Kaia ble revet i 1985, mens brygga brant ned i januar 2000. Melbøebrygga og Mellageret sees til venstre i bildet.

Foto: Evenes bygdeboknemnd

Manufakturforretning, Andreassengården.
Foto: Lise Brekmoe

- **H7: Manufakturforretning, Andreassengården**
I østenden av garasjen på Andreassen-gården har det blitt drevet flere manufakturforretninger. Bernhardine Dahl (1856-1920) fra Trondheim er innført i handelsregisteret den 4. april 1905. Etter henne overtok Alvhild Weisert (datter av Nils Ravn som står registrert med handelsbrev i 1900) lokalene, hun drev forretningen fra 1923 og trolig helt til 1937 da familien flyttet. Den siste som drev forretning i lokalene var Christine Ustad, men det mangler ytterligere informasjon om når denne drifta ble nedlagt.
- **H8: Evenes Samvirkelag**
Oppført i 1953. Narvik S-Lag overtok etterhvert Evenes Samvirkelag. Avviklet forretningsdriften ved utgangen av 1982. Her var postkontor fra 1984 til 1997 og kirkekontor fra 1997 til 2008. I dag er dette bygget ombygd til leiligheter.

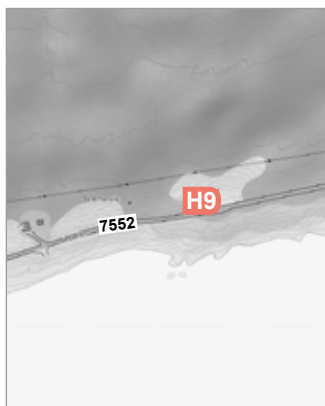
Mange av bygningene på Liland hvor det har vært næringsvirksomhet er i dag borte. Dette gjelder for eksempel Sparebanken, M.B. Eikseth som ble ødelagt i brann i 2000 og de aller fleste bryggene og kaiene som en gang fantes.

Inne i manufakturforretningen kan man fremdeles se mål skrevet på døra.
Foto: Lise Brekmoe

Evenes Samvirkelag. Foto: Unn Kristin Laberg

Målestokk: 1: 2000

Foto: Lise Brekmoe

Butikken i Sommervika

- Butikken i Sommervika (H9) ble drevet av handelsmannen Eilert Didriksen (1828-1886). Oppstart var i siste halvdel av 1800-tallet. Det ble blant annet redet ut til båtlag til både Lofotfiske og Finnmarksfiske. Hovedgården lå også her, og tuftene etter fjøset kan sees på nersiden av veien og tuftene etter hovedbygningen like nord for butikken.

Dette er en av de eldste butikkene i Ofoten. Det er registrert at Eilert hadde handelsbrev og betalte handelsskatt iallefall fra 1877 (kr. 20 det året). Senere er butikken også å finne i "Handelsregistre for Kongeriket Norge" i 1891. Da ble butikken drevet av Eilert Didriksens sønner Johan og Henrik Didriksen som overtok butikken etter faren.

I Fremover 23. juli 1959 kan vi lese:

"Handelsstedet ble grunnlagt i 1860-70-åra av Eilert Diedrichsen, men gården er atskillig eldre. Han drev både gårdsbruk og handel, og ved siden av det hadde han et par fembøringer på Lofoten og Finnmarka, som også brakte med seg varer og solgte".

Fremovers kilde her er Einar Diedrichsen, sønnesønn av Eilert.

Korteste vei til butikk for de fra Evenesmark var hit. Det sies at mange derfra brukte å handle her. Butikken ble nedlagt på begynnelsen av 1900-tallet.

Butikken i Botn

- Butikken i Botn (H10) ble startet opp av Kristian Danielsen (1845-1895). Han betalte kr. 30 i handelsskatt i 1883. Etterhvert ble det både dampskipsekspedisjon, poståpneri og telefonsentral i Botn, og drifta ble fortsatt av Kristian Danielsens sønner Oluf, Agur og Elias Danielsen. Butikken ble overtatt av Are J. Strøm i 1947 etter at Agurs enke, Mathilde Danielsen avviklet.

Butikken i Sommervika holder på å forfalle.
Foto: Unn Kristin Laberg

Målestokk: 1: 2000

Butikken i Botn. Det var i sin tid en trekai i fronten av butikken og "M/S Tjeldøy" hadde stoppested her. Foto: Unn Kristin Laberg

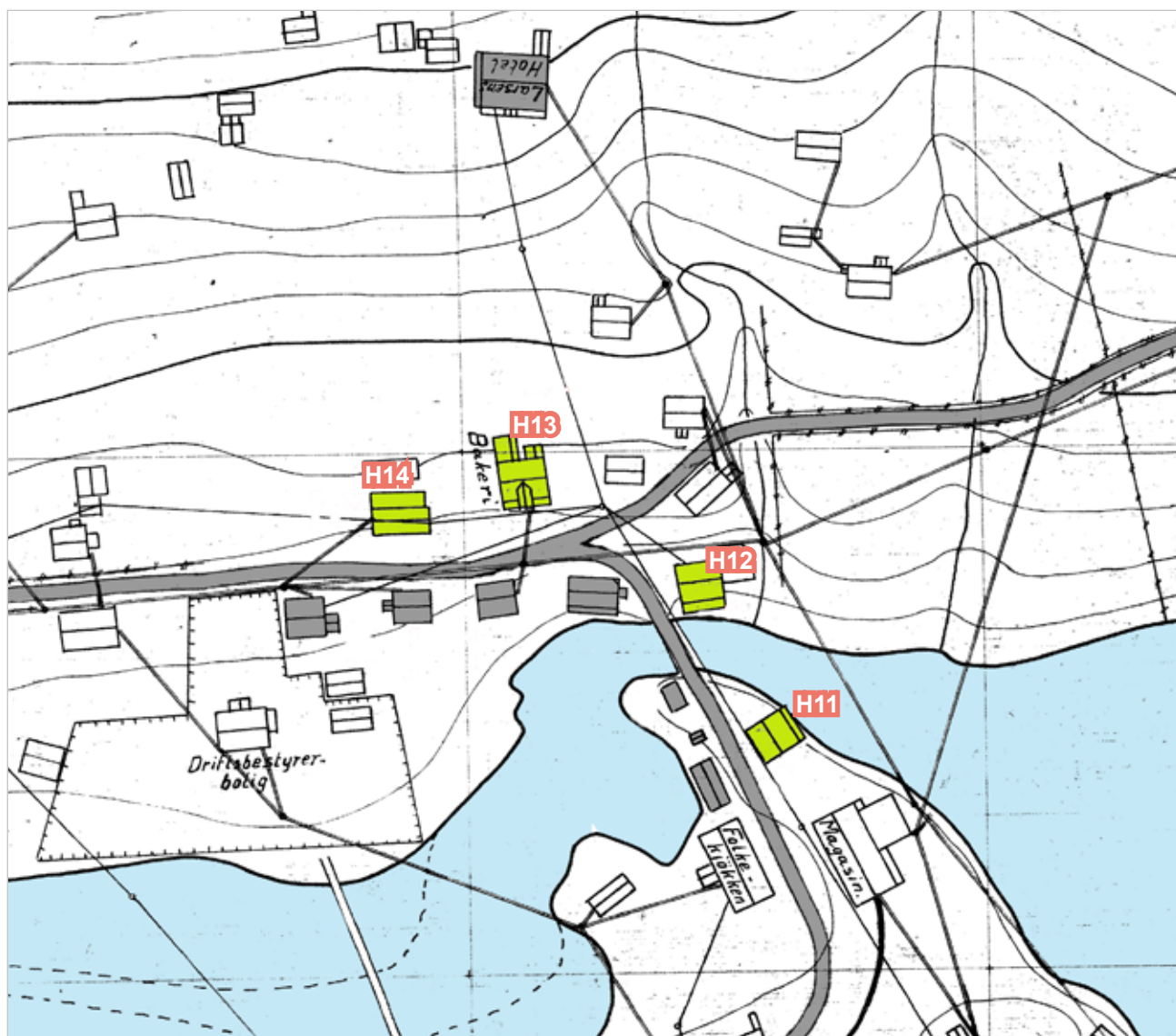
Poståpneriet Botn ble lagt ned i 1966, og det samme året flyttet Are J. Strøm sin virksomhet til Bogen, hvor han fortsatte med handel og post. Bygningen bestod av butikk og bryggelager. Ole Olsen Østervik fortalte følgende i Fimbul 19/2000:

"På butikken gikk det en lang disk tvers over rommet. På innsida av den var det masse skuffer med alt mulig fra svisker og aprikoser til erter, havregryn og kaffe. Sirupstønna var selvsagt, der var melsekker, sukkersekker. Ingen varer var ferdig veid opp, alt blei veid opp til den enkelte kunde."

Folk fra Østervik, Snubba, Forra, Botnmark og Veggen brukte butikken i Botn. Når de fra Snubba skulle til Botn, sies det at de rodde over Snubbavatnet og gikk videre ned til Botn for å handle.

Bogen sentrum

Etterhvert som Bogen gjennom gruvedrift og kraftutbygginga utviklet seg til å bli kommunesenteret, kom det til en rekke forretninger. Kartet under gir et tidsbilde av aktiviteten som fantes i Bogen på 1920-tallet. Bygningene som fremdeles står, er merket i gult og beskrives i nærmere detalj under.

Kart fra 1920-tallet med forretninger avmerket. De som er fjernet i ettertid, er merket i grått, og er (fra venstre i retning Folkekjøkkenet: Michaelsen & Søn; Pettersenbutikken (kolonial); Kristian Elvheim; Sentralen telefonstasjon; Fiskeutsalg Hilmar Bakkebø, senere driftet av Ole Jenssen; Skur; Michaelsen & Søn (salg av arbeidstøy). Øverst på kartet ligger Larsen Hotel. Kilde og grafikk: Svein Michaelsen og Evenes kommune.

Forretningsbyggene som er bevarte er som følger:

- **H11 Peder A. Larssens bakeri**

Peder A. Larssen startet opp sitt bakeri i huset på Strand. Larssen hadde gått bakerlære i Tromsø og bygde huset som i dag ligger i Strandveien 83. Drifta senere flyttet til elva, hvor sønnen Peder overtok etterhvert. Det var bakeri i bygget frem til 1970-tallet.

- **H12 L. J. Hansens Handelsforretning i Bogen.**

Firmaet startet i 1923 med innehavere Lilly og John Hansen. Butikken lå ved elva, der det i dag er snekkeribedrift. Før den butikken ble bygd, hadde de butikk i et annet bygg som i dag er traktorgarasje.

- **H13 Hågensengården, bakeri og melkeutsalg**

Hågensengården (opprinnelig Brusletta) ble bygget av Baker Hansen fra Andenes. Han drev bakeri i kjelleren mellom 1914 og 1928, da han og familien flyttet til Narvik. Bakeriet ble senere overtatt av Østensen, som i tillegg til bakeri hadde melkeutsalg og en kafé som lå på andre siden av veien i et bygg som siden har blitt revet.

- **H14 Bogen Landhandel**

Butikken i Bogen ble bygget som filialbutikk tilhørende handelsmann Johan Adolf Johnsens butikk i Harrgården på Liland.

Butikken ble bygget på en 348 kvm tomt kjøpt av Johan Adolf Johnsen i 1911, i dag Niingsveien 22. Bygningen og innredningen stod ferdig i 1912 og butikken åpnet i august samme år. Bygningen var da over 1 og ½ plan med lagerlokaler ved siden av. Johan Adolfs sønn John Andreas Johnsen (1891-1980) ble tilsatt som bestyrer. I tillegg til assorterte varer, bakeriprodukter og meieriprodukter ble det solgt dynamitt og redskaper til gruvedrifta.

Både huset og selve butikken ble bygget om i 1921 med ytterligere én etasje. Det tidligere forretningslokalet ble innredet til privatbolig og nye lokaler til butikken ble etablert i første etasje. Butikken ble solgt i 1940, og det har senere også vært plastmattefabrikk i lokalene.

H11. Foto: Unn Kristin Laberg

H13. Foto: Unn Kristin Laberg

H14. Foto: Unn Kristin Laberg

H12. I bakgrunnen ses H11 og samfunnshuset.
Foto: Unn Kristin Laberg

H14 tidlig på 1900-tallet. Foto: Evenes kommune

Kaia på Tårstad.

Foto: Julius Brekke/Evenes bygdeboknemnd

Handel og kommunikasjon på Tårstad

- **H15: Kaia på Tårstad**

På Tårstad kan man fremdeles se fundamentene etter det som skal ha vært Norges lengste landgangskai. I 1894 ble det etablert dampskipsanløp på Tårstad for rutebåt mellom Bodø, Steigen, Lofoten, Hamarøy, Lødingen, Evenes, Ballangen og Narvik. Fram til 1926 ble anløpet betjent med ekspedisjonsbåt, men dette året bygde Einar Svenden kaia som hadde 265 m landgang og 33 m kaifront.

Ofotens Dampskipsselskap, Saltens Dampskipsselskap og Troms Fylkes Dampskipsselskap hadde anløp her. I 1929 fikk stedet anløp av D/S "Nord Norge" som gikk i rute Narvik- Trondheim. I forbindelse med dette anløpet ble det opprettet bussrute Tårstad- Bogen- Evenskjer- Steinsland fergested. Fra 1936 ble D/S "Nord-Norge" tatt inn i ruten Bergen- Kirkenes og anløp Tårstad opphørte.

Lokalruten Bodø- Narvik og Narvik- Svolvær fortsatte, men en stadig større del av trafikken ble flyttet fra sjø til land og 28. september 1964 hadde bygda siste ruteanløp av båt. Med rutetrafikken forsvant også det økonomiske grunnlaget for kaia som etter det forfalt og var borte i løpet av få år.

- **H16 Svendsengården**

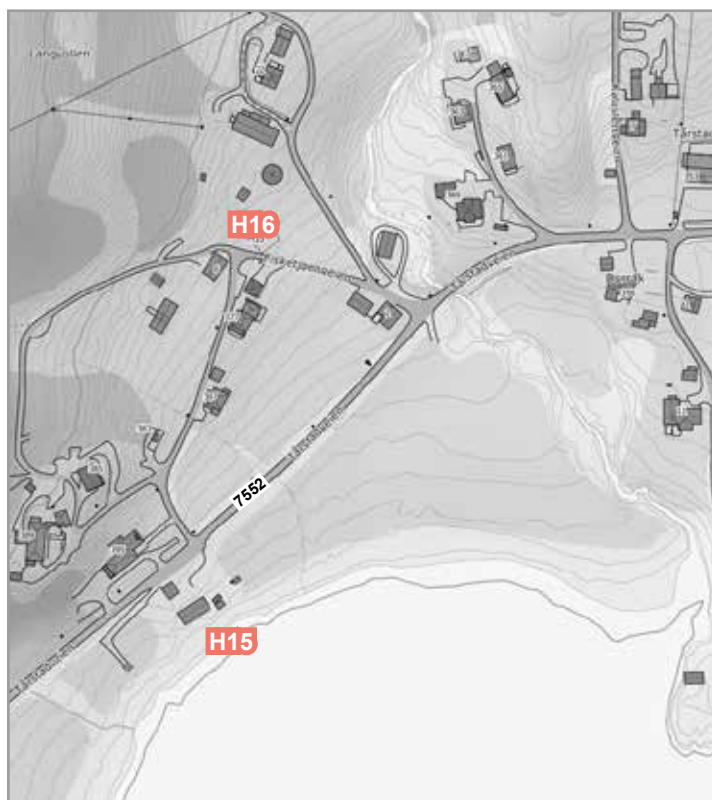
Peder (Per) Svendsen (1838-1917) startet krambuhandel i ca. 1896 i ei på bu på den gamle Svendsengården. Per Svendsen hadde handelsbrev og betalte kr. 40 i handelsskatt i 1900 (årene 1884-1899 mangler i oversikten vi har). Butikken ble senere flyttet ned til sjøen mellom riksveien og strandlinja og utvidet. Etter Per overtok sønnen Einar Svendsen butikken, og deretter ble drifta overtatt av Einars to sønner Roald og Even. Disse bygde ny butikk nede ved kaia i 1964 med tømmer fra egen skog. Denne ble nedlagt i 1991. Det har også vært Samvirkelag i krysset der man tar av til Svendsengården. Du kan lese mer om Svendsengården på s. 93.

Svendsengården på begynnelsen av 1900-tallet. Bolighuset er midt på bildet. Den første butikken på Tårstad sies å være bua vi ser til venstre.

Svendsenbutikken nede ved kaia er revet mens Samvirkelaget brukes som bolig.

Foto: Evenes bygdeboknemnd

Målestokk: 1: 2000

Tårstad i 1960-årene. Flyfoto: Evenes kommune

Rester av flere påler (H15) står igjen og viser hvor den historiske kaia en gang stod. Foto: Unn Kristin Laberg.

Rest av påle.
Foto: Unn Kristin Laberg.

Damskipskaia på Bergviknes

- På Bergviknes er kaia (H17) og brygga som ble bygget av den andre eieren på Bergviknes, Edvard Kristian Johannessen (f. 1825) borte, men man kan fremdeles se landfestet til den gamle damskipskaia som stod her. Landfestet er murt opp av stein og godt synlig ved fjære sjø. Edvard hadde handelsbrev og betalte kr. 30 i handelsskatt i 1883. Kaia skal ha blitt bygget i tidsrommet 1887- 1890. Den tredje eieren, Johan Martin Johannessen (f.1893) var handelsmann, gårdbruker, damskipsekspeditor og poståpner. Poståpneriet på Bergviknes ble forøvrig flyttet til Bogen i 1907.

Damskipskaia på Bergviknes. Foto: Aina Heimdal.

Steinkai og molo, Kuberget i Lenvik

- På Kuberget i Lenvik var Julius Jakobsens butikk og brygge. Det fortelles at blant andre kvenen Petter Hansa og sønnen Simon fra Vassbotn ved Skoddebergvatnet, kom til landhandelen på Kuberget, helst om høsten med slakt, og bytta til seg vinterforråd, mel, kaffe, salt, fyrstikker og andre vareslag de trengte og som de ikke kunne produsere på gården. Steinkaia og moloen er bevart (H18). Det var landhandel og båtanløp her. Rundt 1900 og før veiene var anlagt, foregikk varetransport hit langs sjøveien. I 1912 overtok Emil Pettersen handelsvirksomheten til Julius Lind Jakobsen. Emil Pettersen og kona Margrethe Flygel drev landhandelen ilag og her var lenge damskipsanløp samt brevhus/postkontor fra 1928 til landpostrute kom i 1966. I 1939 var det blitt molo på Kuberget med ekspedering av melkebåten. Landhandelen var da flyttet til huset lenger oppe i nærheten av veien som nå var anlagt.

Steinkai og molo, Kuberget.
Foto: Aina Heimdal.

Målestokk: 1: 5000

Kaféen på Øse, Snubba

- Gården Øse (H19) ligger i enden av Heika-veien og var første bebyggelse folk fra Vassbotn møtte i Snubba når de fulgte Petter Hansa-vegen/Vassbotnvegen. Gården ble bosatt av Henrik Henriksen Øse (1854-1934) og hustru Berit Maria Johnsdatter (1859-1907) rundt 1890 og bestod opprinnelig av et våningshus av tømmer med driftsbygninger. Mellom 1930 og 1940 ble det drevet butikk i kjelleren på huset og kafé i 1. etasje.

Huset ble erstattet med et nytt bolighus etter krigen. I dag er det kun fjøsbygningen som står på gården, men øvrig bebyggelse er synlig som tufter.

I dag står bare fjøsbygningen fra ca. 1920 igjen på Øse.
Foto: Lise Brekmoe

Oppsummering, handel og kommunikasjon.

Handelshistorien i Evenes kommune engasjerer mange, det være seg jektefart og brygger eller de mindre landhandlene i bygdene. Samtidig er tilstanden til de ulike bygningene høyst varierende og svært mange av bygningene har i dag helt andre bruksformål enn den opprinnelige. Særlig i Bogen er også bygningene svært endret, og lite av den historiske karakteren er bevart. Disse vurderingene har gjort at vi har landet på følgende tiltak:

Tiltak:

- På alle bygningene som er nevnt, vil det være aktuelt å sette opp blåskilt om bygningens historie, også de som har endret karakter. Det må inngås samtaler med eiere av disse bygningene for å undersøke enighet om et slikt tiltak.
- Gammelbrygga/Melbøebrygga og Mellageret er godt bevarte bygninger som bærer på viktige historier for kommunen. Disse er også populære samlingssteder i dag. Det bør derfor inngås samtaler med eiere for å utvikle videre prosjekter som ivaretar bygningsmassen og formidling av historiene.
- For eierne av de husene som er bevarte, bør det formidles informasjon om tilgjengelige tilskudd og tilbys bistand i hvordan bygninger restaureres og vedlikeholdes etter antikvariske prinsipper.
- Det ble ytret sterke ønsker om et restaureringsprosjekt for butikken i Sommervika på folkemøter og i sosiale medier. Dette skal Evenes kommune undersøke videre i samarbeid med aktuelle lag og institusjoner.
- Ytterligere dokumentasjon av kaier bør inngå i et større maritimt prosjekt som beskrevet i innledninga.

3.3 Forsamlingssteder, skolebygg og grendehus

I dette kapitlet har vi valgt å slå sammen bygninger som har til felles at de har vært steder hvor folk har samles. Bruksområdene for disse bygningene har vært mangfoldige. Noen av bygningene har fungert som skole, forsamlingssted og grendehus samtidig, mens andre har endret funksjon over tid, for eksempel de mange skolebygningene som etter nedleggelsene har gått over til å bli grendehus.

Skoler i Evenes - en kort historikk

I første kvartal av 1900 ble det bygget flere skolehus i Evenes, som da også inkluderte Ballangen kommune. Prost Jac. J. Anderssen på Evenes har blitt gitt mye æren for utviklinga av skolestruktur fra sin tid i kommunepolitikken og som medlem i Nordland Folkeskolestyre. Skolene som kom til på denne tiden var små etter dagens oppfatning av skolebygg- det inneholdt ett eller to klasserom og lærerrom og var tilpasset antallet elever i de ulike kretsene.

Skolen var det grunnleggende verktøyet for fornorskningen av samer og kvener. Undervisning av samer ble derfor igangsatt tidlig. Kilder viser at det var skole i gammer og privathus blant annet på Gállogieddi fra 1852. I 1880 utarbeidet Direksjonen for Tromsø Stift en instruks for lærerne som slo fast at alle samiske og kvenske barn skulle lære å tale, lese og skrive norsk, mens alle tidligere passuser om at barna skulle lære morsmålet ble strøket. Lærere som ikke kunne vise gode resultater i dette "ombytte av skrog" som det ble kalt, fikk ikke lønnspålegg. I 1898 kom en ny instruks der skolebarna ikke fikk snakke samisk eller kvensk i det hele tatt på skolen, ei heller i friminuttene.

Etterhvert ble det opprettet flere skolekretser, og skolebygninger overtok der private hjem, både hus og gammer, hadde dekket behovene, ofte gjennom omgangsskoler i de ulike bygdene.

Da Bogen sentralskole ble tatt i bruk i 1953, ble antallet skolekretser i det som da var Evenes kommune redusert fra 12 til 3. Dermed ble mange av de mindre skolene nedlagt, men bygningene fortsatte flere steder sine liv som grendehus.

Læstadianismen

Læstadianismen ble startet som en vekkelsesbevegelse av den svenske presten Lars Levi Læstadius (1800–1861) i svensk Lappland. Læstadius forkynnelse førte til en vekkelsesbevegelse som spredte seg ut over hele Nordkalotten. Læstadianismen fikk spesielt godt feste i den samiske og kvenske delen av befolkninga. En av grunnene til dette er at Lars Levi Læstadius og hans etterfølgere brukte lokalbefolkningas språk og en symbolikk knytta til folks dagligliv.

Den læstadianske predikanten John Olai Elvebakk skriver i Fimbul (1982) at denne vekkelsen kom til Snubba allerede i 1855 gjennom bekjent- og slektskap til den samiske befolkninga i Vassdalen. I tillegg var predikanten Ole Jacobsen Nibla (1815-1893) fra Snubba viktig for etableringen av læstadianismen i Ofoten-området. Han var den første predikanten som reiste rundt i distriktet og holdt samlinger både i Ballangen, Ankenes, Grovfjord og Gratangen, og gjennom hans virke ble læstadianismen godt etablert i indre Evenes.

På slutten av 1800-tallet og fram til 1960-årene spredte den læstadianske bevegelse seg i kommunene og betydelige deler av befolkningen, spesielt i de samiske markebygdene, var læstadianere. I de første hundre år ble samlingene holdt ute, i fjøsbygninger, gammer, våningshus, telt, bedehus (inkludert Bogen og Evenesmark bedehus) og grendeskoler. Blant annet Gállogieddi var oppholdssted for tilreisende predikanter. Brødrene Ole (1854-1936) og Nils Johansen (1857-1938) fra Myrnes ble vakt i ung alder og virket som predikanter som deres far Johan Olsen også gjorde. På Gállogieddi er det bevart flere gamle predikantbrev, disse tas vare på av Várdobáiki Museum.

Behovet for større forsamlingslokaler meldte seg etter hvert. Allerede i 1885 ble Kvitfors læstadianske forsamlingshus på Kvitfors bygget (tuften etter huset er fjernet under etablering av grustak). Dette lokalet var sentral i den videre utbredelse av læstadianismen i lokalmiljøet, men ble også svært viktig samlingssted i forbindelse med storsamlinger hvor tilreisende predikanter prediket. Et nytt kapell ble satt opp et stykke nedenfor det gamle forsamlingshuset av de læstadianske menigheter, men er også innviet til kirkelig bruk. Kapellet kalles både Kvitfors kapell og Lavangseidet bedehuskapell. For noen år siden ble nytt tilbygg reist som rommer både kjøkken og matsal.

På slutten av 1800-tallet ble både norsk og samisk benyttet av predikantene, men utover 1900-tallet ble norsk etterhvert det dominerende språket i samlingene. Forsamlingshus ble også bygget på sentrale steder så som i Vassdalen og Grovfjord. Forsamlingshuset i Østervik står ferdig i 1952 og samlinger i de private hjem ble etter dette sjeldent i Evenes. Østervik Forsamlingshus var opprinnelig grendeskolen i Østervik som har vært gjennom ombygginger og moderniseringer og fremstår i dag som et viktig samlingspunkt for læstadianere i regionen.

Den siste læstadianske forsamlinga på flata nedenfor Korssteinen ble avholdt i 1939. I bakgrunnen ses dagbruddet i Bergvik. Foto: Utlånt av Tony Svendgård/Evenes bygdeboknemnd

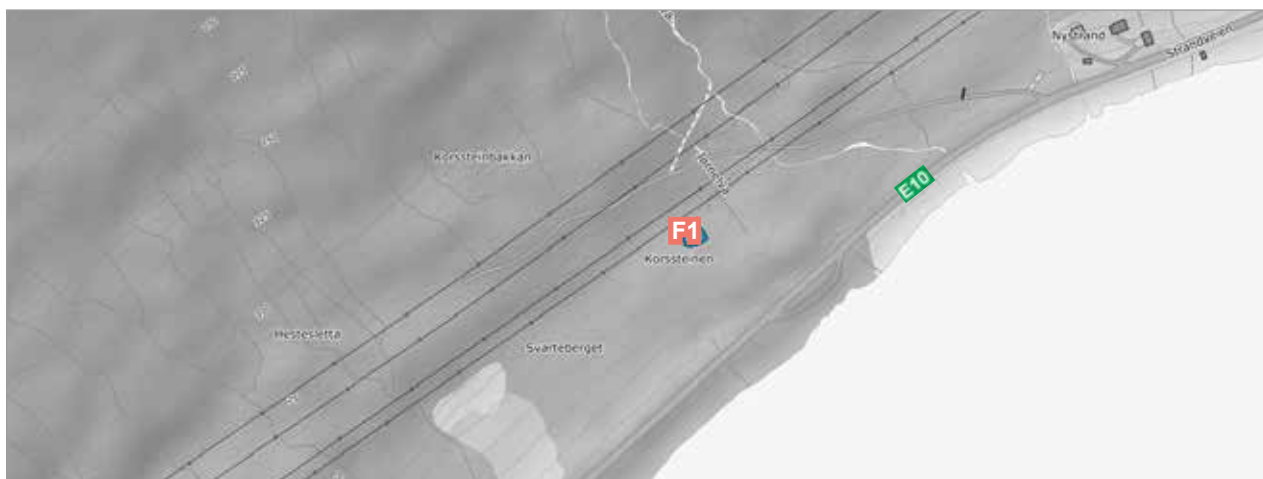
Korssteinen var et kjent landemerke før i tiden. God utsikt mot Bogen .
Foto: Evenes bygdeboknemnd

Korssteinen

- Korssteinen (F1) har fått navnet sitt etter et sagn der en dame fra Bogen og en dame fra Dragvik var ute med buskapen sin i området da de begynte å krangle. Kornelius Ingmar Korneliussen (1882-1949) beretter videre fra sagnet:

"Det skulle, etter sagnet, ha vært et ordentlig bask i mellom dem. De ville begge ha rett og vise hvem som skulle rå her. Munnbruket skulle være fenomenalt og for hver neve hår som fulgte, skreik de så det "ljoma" oppi Svahella. Mens de slik holdt på som best, løsnet det en kjempemessig stenblokk oppe i fjellet rett over og rutsjet nedover i veldige hopp så skog og mull og stein stod som et gov tilsides hver gang den tok marken. Den stemte rett på kjerringene, som holdt på at komme til bevissthet av at jorden hoppet under dem. Så fikk de se dette forfærdelse som kom imot dem fra fjellet, over og imellom storskogen, og blev så skrekk-slått at de kom sig ikke av flækken, utmattet som de var av slåssinga. Da steinen kom ned etter siste hoppet på ca 80 meter, like ved kjerringene efter å ha satt et dalføre etter etter sig i bakken stanset den farten, mens jord og steinsprut veltet over kjerringene og begrov dem, steinen rugget ennu lidt på sig og så falt den over på siden - rett oppå kjerringene. Navnet Korssteinen kom av at folk som hørte om dette ble så forferdet at de korset seg."

Korssteinen var tidligere også et utfartssted. Det skal også være innrisninger på steinen. I 1937 og 1938 var det et svært telt nedenfor steinen. Det deltok både finske, norske, og svenske læstadianske predikanter. Korssteinen måler 20 m på sitt bredeste og 12-15 m i høyden. Korssteinen er i dag skjult i et plantefelt.

Målestokk: 1: 3000

Til venstre: Bogen Kapell.
Foto: Aina Heimdal.

Under: Grunnmur Bogen Kapell.
Foto: Unn Kristin Laberg

Bogen Kapell

- Bogen kapell (F2) var opprinnelig en arbeiderbrakke som ble bygd av gruveselskapet i tidsrommet 1912- 1920. Grunnmuren er oppført i naturstein. Granittblokkene som er brukt er av samme type som brukt til grunnmuren til Narvik kirke og omtalte Gamle kommunehus. Steinen stammer antakelig fra et steinbrudd i Skjomen. Bygninga var 8 x 20,5 m i grunnflate og bestod den gang av fire leiligheter i to etasjer. Etter gruvedrifta ble brakka leid ut til flere familier, og under krigen ble brakka brukt som sykehus (Feltsykehus 6).

Bogen Kirkeforening kjøpte brakka (som Ofoten Jernmalmergruber eide) og eiendommen (som Kristian Anderssen eide) i 1941. Arkitekt Bjarne Romsloe fra Narvik tegnet om brakka til kapell i 1960. Ombyggingen til kapell startet og kapellet ble vigslet i 1963.

I 2014 gav Bogen kapellforening ut jubileumsskriftet "Bogen kapell 50 år" og her finner man utfyllende info om kapellet.

Storbarakka. Idag Bogen kapell.
Foto: Evenes kommune

Målestokk: 1: 2000

Interiør bedehuset. Foto: Edgar Fedreheim

Evenesmark bedehus er i god stand med tanke på alder. Foto: Edgar fedreheim

Ungdomshuset. Foto: Unn Kristin Laberg

Evenesmark - bedehus, ungdomshus, skole

- **Evenesmark bedehus (F13)** ligger også langs gamle riksvei 19, ikke langt fra ungdomshuset.

Ingeborg Dalbakk skal ha kjøpt brakka som ble brukt som midlertidig bolig for prost Anderssen med familie etter brannen i 1919, og fått den ført opp som bedehus i Evenesmark i 1920. Bedehuset har vært benyttet etter regler fra da av. Et styre på 3 personer har hatt ansvar for bruk og vedlikehold. Misjoner, samemisjonen og frelsesarmeen har brukt bedehuset. Huset har ifølge regnskapene også vært benyttet av ulike lag og foreninger, til basarmøter, telefonfest, bakekurs, hovslagerkurs, 4H-treff m.fl. Leie ble betalt av tyskerne for tidsrommet 15. september 1942 til 31. juli 1943. I tillegg er det betalt erstatning for "saker fjernet fra huset". På slutten av 80-tallet var det også gudstjeneste her.

- **Ungdomshuset i Evenesmark (F3)** ligger langs gamle riksvei 19, sentralt i bygda Evenesmark. Det har vært mange ulike aktiviteter på ungdomshuset og samlingssted for ungdom og selskapsarrangement. Skytterlag, skilag m.fl. har brukt huset i årenes løp. Under krigen beslagla tyskerne både ungdomshuset, bedehuset og skolen. Ungdomshuset var i bruk fram til ca. 1994 når nytt grendehus sto klart. I dag er huset sterkt i forfall, og taket på bislaget har falt inn. Tiltak for å eventuelt sikre bygninga forøvrig bør vurderes snarest.

Evenesmark skole skriver seg tilbake til 1893. Det var av samme type som Tårstad gamle skole, bygd av tømmer 7,5 x 5,8m stor og i en etasje med taktekke av never og torv. Det var malt rødt. 1925 ble huset reparert og malt hvitt. Taket ble belagt med skiferstein. Etter krigen kom et tilbygg for å skaffe et klasserom til. Tuften etter skolen vises godt i terrenget der den sto. Merket med orange prikk på kartet.

Målestokk: 1: 2000

Lenvikmark skole/Snubba grendehus

- I 1914 ble Bogen gamle skole (F4) flyttet til Lenvikmark. Før dette hadde skolen blitt holdt hos Ole Jakobsen Nibla og sønnen Lars Olsen sin gamle på Lallegoahti, deretter i tømmerhuset til Henrik Henriksen frem til 1905 og mellom 1905 og 1914 i Mikkelsengården (Joel Andreasens hus). I tillegg til skole, ble bygningen et viktig samlingspunkt for bygda. Lenvikmark arbeideridrettslag (A.I.L) ble opprettet i 1935 brukte skolen både som møtelokaler og som base for skirenn. Snubba blandakor ble stiftet i 1934 brukte også skolen som sin base. Koret ble oppløst i april 1940 og kassainnholdet ble sendt til den norske hæren. Under invasjonen av Norge har norske soldater opphold i skolen, og det kommer til trefninger med tyske soldater.

Okkupasjonsmakten tok over skolen i 1942 og skolevirksomhet ble igjen flyttet til private hus frem til krigens slutt. I 1946 og 1947 gikk også barn fra Østervik på skole i Snubba. I 1949 ble skolen nedlagt og barna overført Bogen sentralskole.

Bygningen er i dag påbygd og fungerer som grendehuset i Snubba. Stedet brukes fortsatt aktivt, og i forbindelse med de populære Snubbadagene holdes det blant annet utstillinger i lokalene. Bygningen er et automatisk fredet samisk kulturminne.

Snubba grendehus har blitt bygget ut i nyere tid, men omriset av den opprinnelige tømmerbygningen er fremdeles tydelig.
Foto: Lise Brekmoe

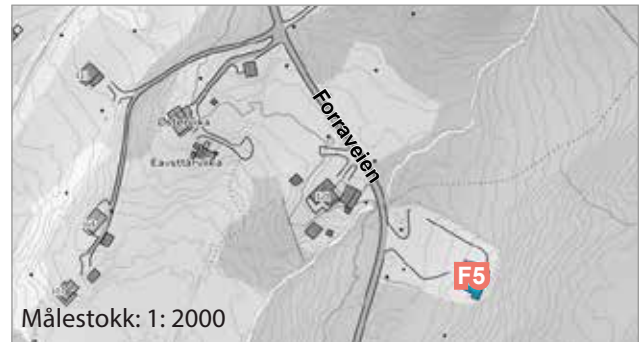

Gammelt bilde av Lenvikmark skole.
Foto: Evenes kommune

Bedehuset i Østervik

- Østervik skole var først skole på Liland, men i 1880-årene ble denne Lilandskolen for liten, og bygget ble flyttet til Østervik. Skolebygget var av laftet tømmer, hadde bare en etasje med to klasserom. Kommunen bygde på en etasje til i ca. 1920. I 1940 tok tyskerne skolebygget i bruk og etter krigen valgte kommunen å selge bygget som nå var i dårlig forfatning. Læstadianerne i Indre Evenes kjøpte bygget. Det ble revet og materialet ble brukt til å bygge opp det nåværende forsamlingshuset i Østervik (F5).

Dette sto ferdig i 1952 og har i årenes løp blitt renoverert, vedlikeholdt og bygd ut. Forsamlingshuset er i meget god stand og eies fremdeles av den læstadianske forsamlingen.

Forra skole/Forra grendehus

- Forra skole (F6) ble oppført i 1892 og skal ha blitt tatt i bruk det samme året. Det var Hans Olsen Botnmark som førte opp bygget. Skolen rommet et klasserom, lærerværelse og gang. Det var bygd omtrent som Tårstad og Evenesmark skole, ca. 7,6 x 5,8 i grunnflate og en etasje, tekt med never og torv. Utvendig var det 1" gulmalt tømmermannsbordkledning. Det har vært flere utbedringer i årenes løp. Skolebygget er det eldste og best bevarte skolebygget vi har i Evenes. Bygget var i bruk som skole til 1965 da barna her ble overført til Bergviknes skole. Huset ble solgt til sanitetsforeningen på stedet og fungerer som grendehus idag.

Forra skole fra 1892 - i dag grendehus. Foto: Lise Brekmoe og Evenes bygdeboknemnd

Veggen skole

- Veggen skole (F7) var av samme størrelse som Forra skole med ett klasserom og lærerværelse. Skolen ble nedlagt i 1970 da elevtallet var nede i fire elever. Bygningen er et automatisk fredet samisk kulturminne.

Over:

Skolen i Veggen er bygget over samme lest som gamle Strand skole (som senere ble Lenvikmark skole), Evenesmark skole, Tårstad skole (Nøysomheten) og Forra skole. Foto: Lise Brekmoe

Tårstad skole/Bygdehuset Solbakken

- Tårstad skole (F8) stod ferdig i 1924 og erstattet en tidligere skolebygning som hadde stått på Nøysomheten. Flere deltok i byggearbeidet, deribland Bernhard Dahlseng og Barthold Pettersen. I april 1940 ble bygningen brukt til feltsykehus av britiske styrker som deltok i kampen om Narvik. Skolen ble nedlagt i 1963 og skolebygget gitt til lag og foreninger i bygda. På samme tid ble bygninga restaurert til dette formålet med blant annet ny inngang. I 1979 ble skolen tatt i bruk som grendeskole fram til 1996.

Bygdehuset Solbakken ble oppført som skolebygning i 1924.
Foto: Lise Brekmoe.

Til venstre: Tuftene etter skihytte er fremdeles godt markerte. På bildet ses ildsjeler for historiske vandringer og kulturminnedager i regi av Liland IFs trimgruppe: Sylvi Johansen og Odd Sørensen. Foto: Unn Kristin Laberg

Skihytta

- I 1933 ble det bygd skihytte av Liland IF på Vetensletta (F10). Det var et populært utfartssted for både unge og gamle. Mange har feiret St. Hans her, og om vinteren gikk man på skøyter på det lille tjernet som var sør for hytta. Tjernet er tørrlagt nå.

Hytta på bare 7,5 x 4 m rommet kjøkken og sal, der det blant annet var en grammofon, benker og bord. Grammofonen var en sveivegrammofon med stor trakt. Platene til grammofonen lå på hyller under. På skihytte var det salg av kaffe, vafler, kaker m.m. På venstre side, utenfor kjøkkenvinduet, ble det på sommerstid slått opp en form for telt. Servering kunne skje direkte ut kjøkkenvinduet.

Rundt 1956 ble hytta revet, men fundamentet av stein står igjen som et kulturminne over en av datidens møteplasser. Tuftene etter skihytte befinner seg ca. 300 meter bortenfor turmålet/trimkassen for Lilandsveten. Det er ryddet, skiltet og merket hit og et infoskilt er satt opp på stedet.

Skihytta omlag 1938.
Foto: Evenes Bygdeboknemnd

Høgda/Lionshuset

- Ungdomshuset "Høgda" (F11) ble oppført i 1939 på leiet tomt og var da en sammenslutning av ungdomslag og skytterlag. Under krigen ble bygningen okkupert av tyskerne, som benyttet det som messe. Opp gjennom årene har Høgda blitt benyttet til en rekke ulike formål, deriblant forestillinger, undervisning, møtevirksomhet, kafé og dans. Lions Club Evenes eier og bruker huset idag, til egne formål og leier ut.

Lionshuset "Høgda" på Liland.
Foto: Unn Kristin Laberg

Målestokk: 1: 2000

Myrnes aktivitetshus. Foto: Unn Kristin Laberg.

Myrnes aktivitetshus

- Rundt 1965 overtok Myrnes Sanitetsforening gamle Evenesmark skole (som var i bruk fra 1893). Tuftene etter opprinnelig plassering av skolen i Evenesmark er fremdeles synlig. Bygningen ble revet og materialet fraktet opp til Myrnes, hvor Myrnes aktivitetshus (F12) ble bygd og tatt i bruk ca. 1968. På slutten av 80-tallet ble det opprettet grendeskole her i Myrnes sanitetsforenings lokaler, men den ble lagt ned igjen etter noen år.

Myrnes aktivitetshus som ligger ved parkeringen til Gállogieddi samisk friluftsmuseum, brukes som grendehus året igjennom og som stabslokale under den samiske kulturfestivalen Márkomeannu i slutten av juli.

Den orange prikken på kartet ovenfor viser hvor gamle Myrnes skole lå. Skoletomta her ble skilt ut i 1924 fra gården Myrland. Skolebygget var 7,6 m lang og 5,7 m bred. I tillegg var det et uthus, 5,3 m lang og 2,7 m bred. (Kilde: Branntakst 11.7.1924). Bygget var gjenbruk av Tårstad gamle skole. Evenes kommune gav gamle Myrnes skole til bygging av nye Kvitfors kapell/Lavangseidet bedehuskapell på slutten av 1950-tallet.

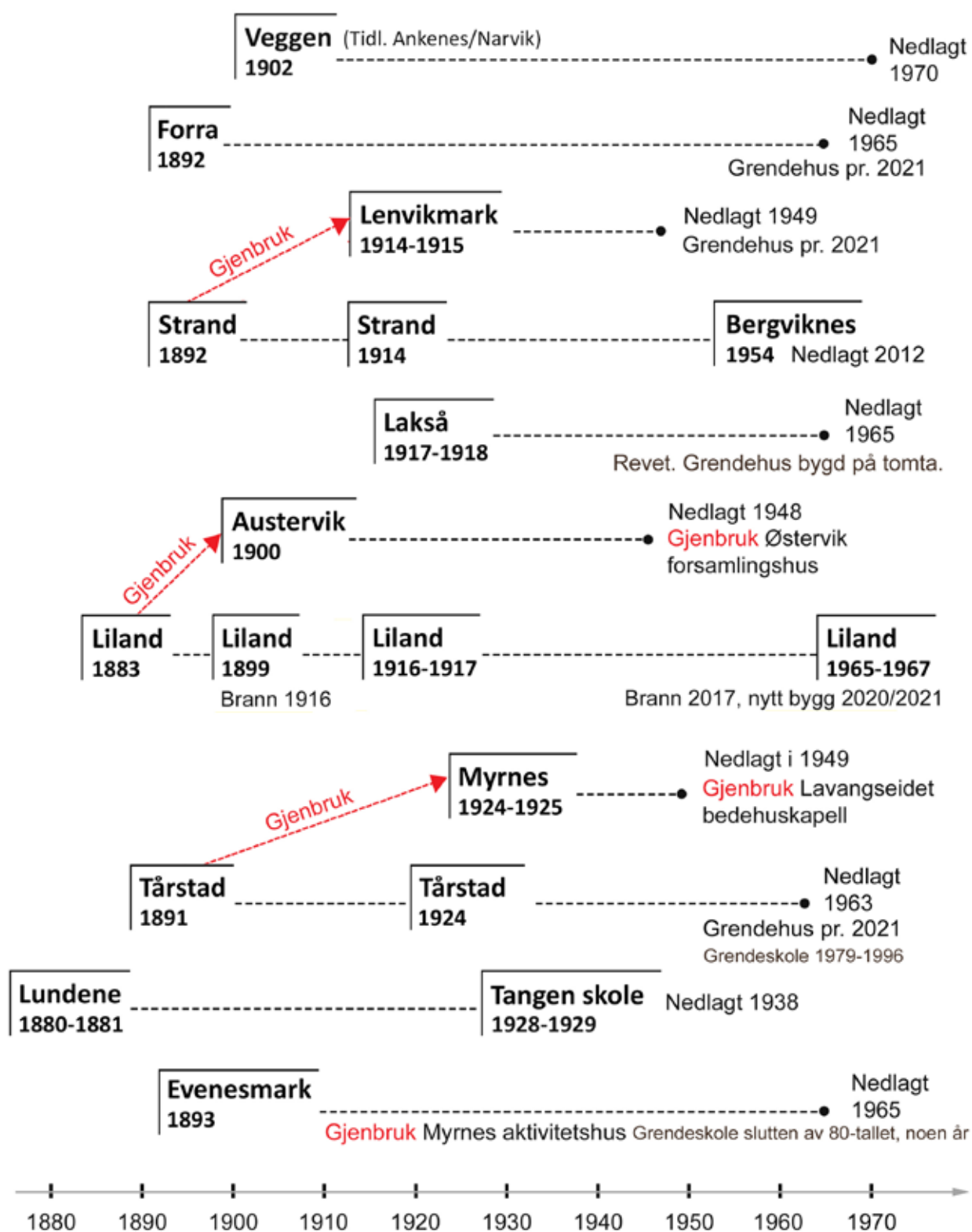
Oppsummering, skolebygninger og grendehus

Mange av bygningene som inngår i dette temaet, er aktivt i bruk i dag. For disse vil det være aktuelt å inkludere bygningenes historie i et blåskiltprosjekt som sier noe om bygningens opprinnelse.

Øvrige aktuelle tiltak i planperioden:

- Vurdere sikring av Evenesmark ungdomshus.
- Bistå eiere og drivere av bygninger i dokumentasjon av bygningene og kunnskap om restaurering etter antikvariske prinsipper.

Skolebygningenes historier - en oppsummering

Grafikk: Evenes kommune 2021

Byggeskikkdetalj låve på Gállogieddi samisk friluftsmuseum. Foto: Unn Kristin Laberg

3.4 Samisk bosetting og landskapsbruk

Som nevnt innledningsvis, er samiske kulturminner automatisk fredete når de er eldre enn 1917 jf. Kulturminneloven. Dette betyr at mange av de samiske kulturminnene i Evenes allerede har et vern gjennom kulturminneloven. Disse faller inn under Sametingets forvaltningsansvar, og vil dermed i mindre grad behandles i denne planen. Unntakene gjelder de kulturminnene som kan inngå i en formidlingssammenheng, samt de som er yngre enn 1917 og er kommunens forvaltningsansvar.

Samiske kulturmiljøer og kulturminner i Evenes forteller om markasamisk, sjøsamisk og reindriftsamisk landskapsbruk og bosetting. En inndeling i slike kategorier viser først og fremst til en næringstilpassing.

De sjøsamiske bosettingene ligger langs kysten og i fjordbunnene, og har vært basert på utnyttelse av ressurser til sjøs og på land. Begrepet markesamisk bosetting dukker opp i skriftlige kilder på 1600- og 1700-tallet og brukes om boplasser som ligger tilbaketrasket i landskapet, over kystgårdene.

Samene i markebygdene har sin bakgrunn fra både reinnomadismen og den gamle sjøsamekulturen og levde av en kombinasjon av jordbruk, fiske og reinhold. Selv om deres næringstilpasning er lik den sjøsamiske, skilles disse ut som en egen gruppe i samtidige skriftlige kilder.

Evenes har også inngått i et reindriftsamisk flyttmønster mellom sommerbeiter på kysten av Norge og vinterbeiter øst for kjølen i det tornesamiske området, og markebygdene finnes gjerne langs flyttvegene og i områder som ble brukt til sommerbeite av grenseoverskridende reindriftsnomader.

I temaplanen har vi valgt å Veaggu/Veggen som et samisk kulturlandskap, dette er beskrevet i et eget underkapittel.

Gállogieddi

Et gammelt brønnhus er post nr. 2 langs kulturstien. På skiltet til kulturminnet står det: "Brødrene Ole og Nils Johansen fikk bygd denne brønnen i 1904 og den var kommunens første trykkvannsanlegg."

Vannanlegget er fremdeles i bruk.
Foto: Unn Kristin Laberg

Under:
Våningshuset fra 1895 på Gállogieddi. Foto: Unn Kristin Laberg

- Gállogieddi (S1) er et markesamisk gårdstun som i dag utgjør Gállogieddi samisk friluftsmuseum. Museet består i dag av en rekke bygninger som gamle, våningshus, driftsbygninger og stabbur. Det er også etablert en 2 km lang kultursti med markesamiske kulturminner. Løypa er en del av den gamle ferdselsveien til fjells. Gállogieddi har bosettingshistorie fra andre halvdel av 1700-tallet da reindriftssamen Jon Nilsen med familie slo seg ned her. Gállogieddi var en del av Fote-far mot nord-prosjektet, et formidlings- og tilretteleggings-prosjekt av kulturminner som ble gjennomført på 1990-tallet i samarbeid med eierne og kommunen. Ofoten Museum var også med på prosjektet med Gállogieddi og det ble utgitt et hefte om stedets historie og læstadianismens betydning for bevaringen av det samiske og språket. Fote-far mot nord-prosjektet er under revitalisering i disse dager.

Den samiske kulturfestivalen Márkomeannu arrangeres hvert år på Gállogieddi med arrangementer også i andre markebygder blant annet historiske vandringer.

Driftsansvaret for friluftsmuseet ble overført fra Evenes kommune til Várdobaiki samisk senter i 2010. Mer info: www.vardobaiki.no

Over: 3 tufter på rekke: Nederst mot plantefeltet ses kontur av gammetuft. Steinhella vi ser midt på bildet er trapp til våningshus, nå tuft, og så er det ei hustuft der bildet er tatt fra, der fotografen står.

Foto: Unn Kristin Laberg

Til høyre: Her som mange andre steder hvor det har stått hus, kan man finne rester av ovn.

Foto: Unn Kristin Laberg

Haugbakken

- Husmannsplassen Haugbakken (S2) ble bygd opp av samene Amund Olsen (f. 1845). Haugbakken var husmannsplass under Ofoten Præstegaard som Evenes prestegård ble benevnt som før i tida. Amund Olsen var gartner hos prost Jac. J. Anderssen på Evenes prestegård hviss prestegårdshage var anerkjent også på landsbasis.

Sønneren Lars overtok gården etter Amund. Lars flyttet til Sørås rundt 1932. Husene på Haugbakken ble revet og flyttet dit.

Husmannsplassen ligger omlag 150 moh. I dag er utsikta ned mot Evenesvika og Ofotfjorden hindret av et høytvoksende plantefelt. Gammel slåttemark omgir kulturminnene, og området er i dag beitelandskap. På boplassen er det registret syv kulturminner, blant annet tuft etter våningshus, ei gammetuft, jordkjeller og vannkilde. Haugbakken er et automatisk fredet kulturmiljø.

Evenes Turlag har skiltet hit fra både Evenesvika og Evenesmark grendehus. Turløypa følger i stor grad traséen til den gamle kirkeveien/Haugbakkveien.

Mikkel Jonsasteinen

- Mikkel Jonsasteinen (S3) er en stor steinblokk oppkalt etter en same ved navn Mikkel Jonsa som holdt til her. I følge tradisjonen ble Mikkel Johnsen Stor (1812-1897), kona Karen Nilsdatter og deres tre små barn jaget fra boplassen av norske bumenn. Familien skal ha kommet seg til Duorga/Snubba hvor de bosatte seg.

Steinen ligger langs turløype og er et populært stoppested med rasteplass. Den ligger nært og lett tilgjengelig ved kommunesenteret Bogen. Mikkel Jonsasteinen er et automatisk fredet kulturminne.

Målestokk: 1: 4000

Den karakteristiske Mikkel Jonsasteinen. Foto: Unn Kristin Laberg

Duorgga/Snubba

Over til venstre:

De fleste kulturminnene som skal tilrettelegges, ligger langs gamle ferdsselsårer gjennom bygda.

Foto: Lise Brekmoe.

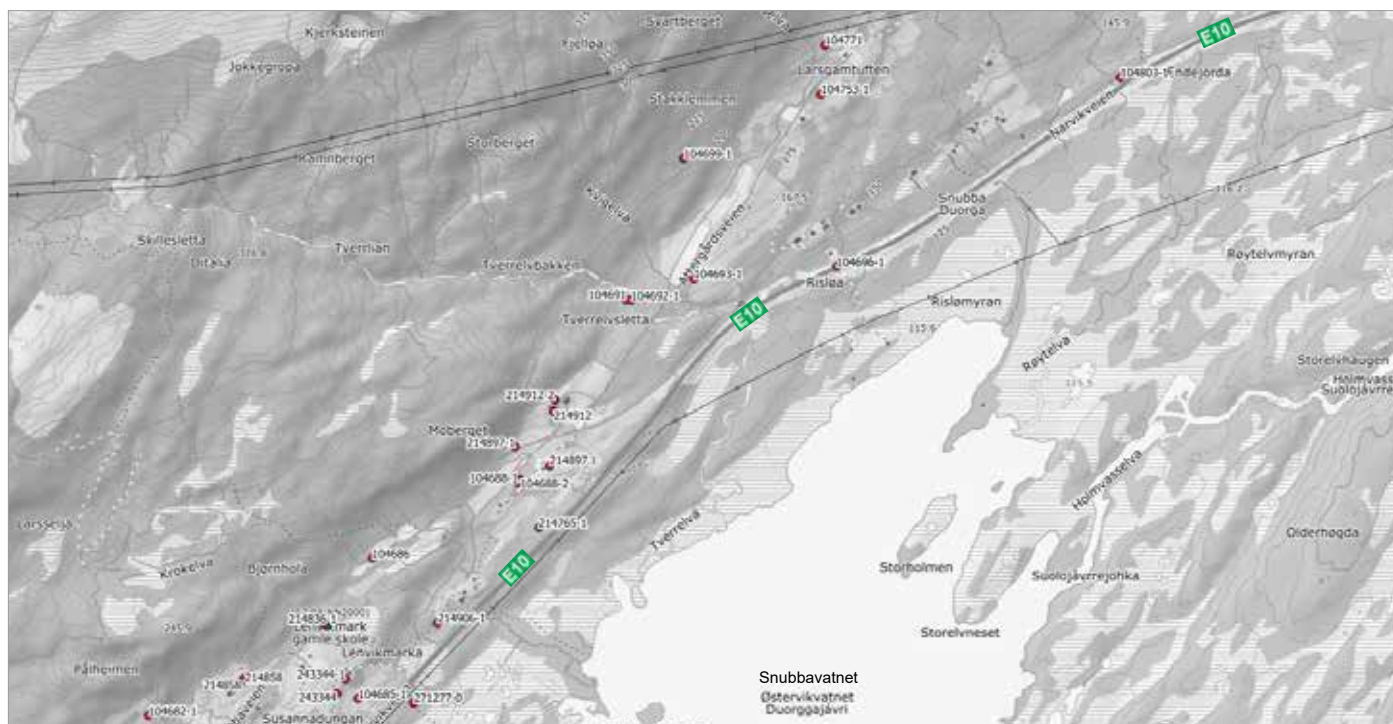
Over til høyre:

Kunnskapsbærer Geir Elvebakk Moski ved siden av en gammetuft.

Foto: Lise Brekmoe

Duorgga/Snubba er ei markesamisk bygd med kjent permanent bosetting fra 1700-tallet. Folketallet økte jevnt de neste 200 årene, og på det meste var det rundt 120 personer bosatt i bygda.

Den mest tallrike kulturminnetypen i Duorgga/Snubba er gammetufter. Disse er automatisk fredete kulturminner, og i de aller fleste tilfellene kjenner vi også til navnene på de som bodde på stedet, og i hvilket tidsrom de bodde der. Gammetufter og gårdstun i bygda er gjengitt på kartet under, mens ytterligere informasjon om hvert enkelt kulturminne kan finnes på www.kulturminnesok.no.

Det finnes mange registrerte gammetufter i Evenes kommune, men Duorgga/Snubba fremheves fordi man har den brede dokumentasjonen om de enkelte bosettingene og menneskene som bodde her, noe som gir et svært godt formidlingsgrunnlag.

Sametinget har i samarbeid med lokal kunnskapsbærer Geir Elvebakk Moski og Evenes kommune søkt Riksantikvaren om tilretteleggingsmidler for området, hvor 15 kulturminner skal tilrettelegges med informasjon enten fysisk eller digitalt. I tillegg har Evenes kommune har søkt Sametinget om tilretteleggingsmidler til dette. Alle punktene er automatisk fredete kulturminner:

Gammetuft. Spor etter John Larsen sin gamle bygget i 1880 (Jo'Larsagammen) i Duorga/Snubba. Foto: Lise Brekmoe

Oppsummering, samisk bosetting og landskapsbruk

Som nevnt i innledninga av kapitlet, er det særlig i forbindelse med dette temaet at vi har valgt å inkludere automatisk fredete kulturminner. Årsaken til dette, er blant annet å øke bevisstheten omkring Evenes sin samiske historie. I første rekke ønsker vi tiltak som formidler denne historien, og tiltak i planperioden blir som følger:

- Fortsatt fokus på Gallogieddi samisk friluftsmuseum og aktiviteter på anlegget.
- Tilrettelegging og skilting av kulturminner i Duorga/Snubba.
- Skilting ved Mikkell Jonsasteinen og Haugbakken.
- Skjøtsel og rydding av vegetasjon rundt kulturminner.

3.5 Jordbruk og gårdsbygninger

Melkerampen fra ca. 1963 står ved E10 i Dragvik, ved krysset der man tar av mot Liland. Den er restaurert av Inge Amundsen i 2020 og minner oss tida da melkespannene ble plassert og hentet ved veien. Melkerampene fungerte ofte som møteplass også.

Foto: Inge Amundsen

Dette kapitlet omhandler i hovedsak stående bygninger som forteller om jordbruket i Evenes kommune. I den følgende gjennomgangen viser vi til eksempler på historisk bebyggelse som vi mener det er viktig å ivareta for fremtiden, men vi vil understreke at dette temaet vil komme til å måtte utvides ved senere prosjekter med fokus på SEFRAK- registrerte bygninger. Som nevnt innledningsvis, tillot ikke prosjektets rammer en grundig gjennomgang av tilstanden til historiske bygninger som ble registrert i forbindelse med SEFRAK-registerets opprettelse på 1980-tallet. Blant disse vil det finnes bygninger og gårdstun som ikke er nevnt spesifikt i planen, men som allikevel ansees for å være verneverdige. Fremfor å være en uttømmende oversikt over gårdsbygninger av verdi i kommunen, bør dette kapitlet leses som en oversikt over eksempler på type bygninger og steder som bør bevares gjennom vedlikehold og restaureringer etter antikvariske prinsipper.

Jordbruket som næringsvei var tidligere dominerende i kommunen, og flere av gårdene har historiske røtter som strekker seg tilbake til høymiddelalderen (1050- 1300). I Ofoten historie har følgende oversikt over gårder frem til 1801 blitt utarbeidet for Evenes sogn, mens informasjon om gårdenes nyere historie er svært godt belagt gjennom ulike årganger av det lokalhistoriske tidsskriftet Fimbul:

Evenes sogn:		1350	1520	1567	1610	1667	1701	1762	1801
1. Ramnes	:	b	1	2	2	2	1	1	2
2. Skar	:	b	1	5	1	2	1	4	5
3. Tårstad	:	a	2	3	4	2	2	2	4
4. Stunes	:	a	1	5	5	5	1	6	9
5. Evenes m. Rørvik	:	b	1	4	1	2	1	2	6
14. Lien	:	c	-	-	2	2	2	3	3
15. Lilandskar	:	b	-	-	3	1	2	3	2
16. Volden	:	c	-	1	1	1	2	2	3
17. Liland	:	a	3	3	4	3	4	3	7
18. Øien (Skogøy)	:	b	1	-	3	2	2	1	3
19. Bjelgam	:	c	-	-	1	1	1	1	3
20. Leiros	:	c	-	-	1	2	2	3	4
21. Lakså	:	c	-	-	2	2	3	5	8
22. Dragvik	:	b	1	1	1	2	3	3	4
23. Strand	:	c	-	1	1	3	3	4	5
24. Bergvik	:	c	-	3	3	1	2	4	3
25. Kleiven	:	c	-	-	-	1	1	1	3
26. Lenvik	:	b	1	1	1	5	4	4	9
28. Østervik	:	b	-	1	1	3	1	4	7
29. Botn	:	c	-	1	1	1	1	2	2
31. Forra	:	c	-	-	-	2	2	3	5

Over: Gårdenes utvikling fra 1350 til 1801. Bokstaven a står for sikker høymiddelaldergård, b for nesten sikker og c for sannsynlig. Kilde: Ofoten. 1: Generell historie.

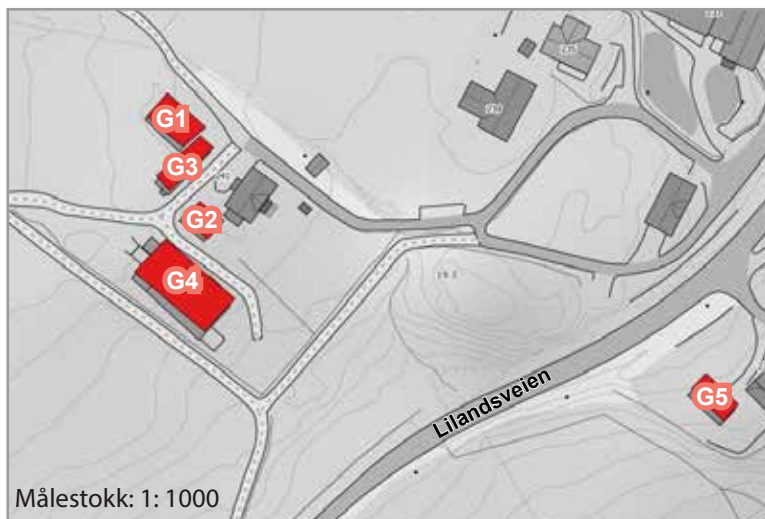
Fjøset fra 1920. Foto: Unn Kristin Laberg

Snekkerverksted, smie og uthus er bygget på rekke på gårdstunet. Foto: Unn Kristin Laberg

Stabburet fra ca. 1825. Foto: Unn Kristin Laberg

På side 8 er det bilde av gamle våningshuset som brant ned i 1981.

Hovdegården

Hovdegårdens historie kan føres tilbake til tidlig 1800-tall og har vært drevet i seks generasjoner av samme slekt på Liland. Paul Hovde (1830-1872) kom fra Ørsta på Sunnmøre og førte på den måten navnet til gården på Liland da han ble gift med Barbara Dorothea Ellingsen, som var datter av gårdens eiere Erik Andreas Skytte Blix Ellingsen og Karen Margrethe Agersborg. Ellingsen er for øvrig registrert med handelsbrev og betalt handelsskatt i 1879 og 1883 (årene i mellom har vi ikke oversikt over).

Bygningene med redskaper og innbo forteller om liv og arbeid på gården og bygdene rundt i perioden 1830-1960, noe som kan formidles gjennom gårdsmuseet/gjenstandssamling Aslak og Barbro Markusson (Hovde) etablerte på begynnelsen av 2000-tallet. Gården eies og drives idag av Odin Markusson (tippoldebarn av Paul Hovde).

Bygningsmassen består av både eldre og nyeredriftsbygninger. Vi ønsker å løfte frem de eldste:

- **G1: Vognskjul** (ca. 1900). Brukt av et tysk hestekompani under krigen. Navn på hestene ble skrevet over der de hadde sin plass.
- **G2: Stabburet** (ca. 1825) Ble bygd av furutømmer fra Skoddebergskogen. Det har blitt flyttet til gårdstunet fra naboeiendommen.
- **G3: Uthus, snekkerverksted og smie** fra ca. 1880. Smia og smedutstyret er i stor grad bevart og er en god og viktig kilde til kunnskap om smedhandverket.
- **G4: Fjøsbygning** fra 1920. Det ble nok tømmer fra Skoddebergskogen til selve fjøsbolingen (kufjøs, stall og grisehus). Fortsettelsen ble ført opp i vanlig bindingsverk.

Til høyre: Bårstua (G5) på Andreassengården.
Foto: Lise Brekmoe

Andreassengården

Andreassen-navnet skriver seg tilbake til Ronas Olai Andreassen (1857-1947) som var gift med Emma Matilde Klæboe (datter av handelsmannen Petter Dass Klæboe på Liland). Ronas ble en stor gårdseier på Liland. Det er mange gårder på Liland som opprinnelig er skilt ut fra Andreassengården, deriblant både Hovdegården og Harrgården. Andreassen var kasserer på meieriet her og var også skipper. Gården drives idag av Turid Andreassen Fjellheim (barnebarn av Ronas Olai Andreassen) og Randulf Fjellheim.

Vi har allerede tatt med en bygning på Andreassengården, manufakturforretninga, under handel og kommunikasjon. I tillegg ønsker vi å trekke frem to av bygningene på tunet ansett som prioritert:

- **G5: Bårstua**

Bårstua er det eldste bygget på gården og antas være fra første halvdel av 1800-tallet eller slutten av 1700-tallet. Innvendig er det godt bevart med en stor bakerovn sentralt i det første rommet man kommer inn i. Bygninga ble okkupert av tyskerne under 2. verdenskrig som benyttet rom i 2. etasje som midlertidige fengselscelle for britiske og norske krigsfanger. Rominndelinga er her intakt, det samme er luka som ble brukt får å gi mat til fangene. På veggen i cella er det bevart en rekke inskripsjoner, formodentlig fra forhenværende fanger, blant dem J. Saunders som satt i fangenskap her i 1940.

- **G6: Brygga**

Bygningen er godt bevart og sannsynligvis omtrent på alder med bårstua. Brygga sies å ha vært brukt i forbindelse med jektefart.

Inskripsjoner i midlertidig fengselscelle for krigsfanger. Foto: Lise Brekmoe

Brygga er godt synlig ute på odden.
Foto: Lise Brekmoe

Bryggas røst i øst. Foto: Lise Brekmoe

Båtstøa som er ryddet for stein med noen bevarte lunner. Foto: Eystein Markusson

Støe og naust. Foto: Eystein Markusson

Naust med stø på Liland

På Liland ligger et godt bevart eldre naust og båtstø (G7). Naustet ble trolig bygd av Otto Steen Holm mellom 1910 og 1920 i forbindelse med at han bygde hus på Liland, antakeligvis på samme sted som tidligere naust og brygger. Naustet er i bruk, men har behov for noe vedlikehold, særlig av taket. Støa er en viktig del av kulturminnet. Før i tida var det vanlig å sette småbåtene opp etter hver gang man hadde brukt de. Noen lunner er bevart, mens planene er å erstatte de som borte. Lunnene i støene ble laget av osp, siden siden osp ikke råtner så lenge den legges i sjøvann når den er rå.

Målestokk: 1: 1000

Tuft etter husmannsplass i Kolvika på Skogøya.
Foto: Lise Brekmoe

Vannkilden på husmannsplassen i Kolvika fremstår rektangulær utgravning. Foto: Lise Brekmoe

Husmannsplassstuftene på Skogøya

På Skogøya er det tufter etter flere husmannsplasser.

- **G8:** Husmannsplassen til Lars Amblie. På plassen finnes det to tydelige hustufter samt en mulig gammetuft og en vannkilde.
- **G9:** Husmannsplassen til orgelbygger Ole Larsen, Fagerbakken, hvor tuftene etter én bygning er tydelig markert.

Særlig G9, som ligger langs den gamle veien på Skogøya har stort formidlingspotensiale så fremt stedet skjøtsles.

Målestokk: 1: 10 000

Dyrskueplassen med naturlig amfie. Foto: Unn Kristin Laberg.

Dommerbua. Foto: Unn Kristin Laberg.

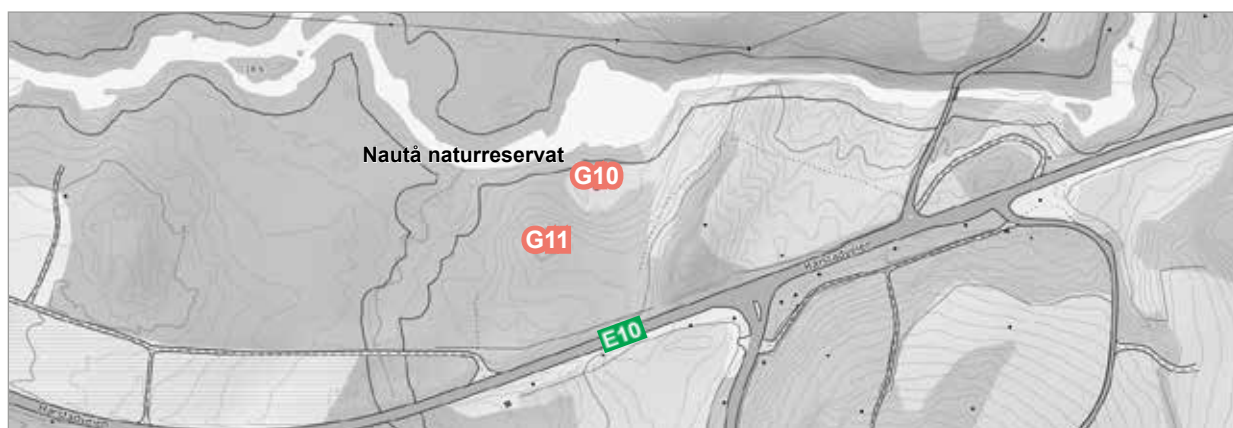
Dyrskueplassen på Nautå

- Dyrskueplassen er ei slette på ca. 45 m i diameter ved Nautåa (G10). Rundt sletta er det et naturlig amfi der publikum kunne sitte å se på dyrene som ble vist fram og bedømt. Like ovenfor amfiet står den gamle dommerbua (G11). Den er bygd av plank og måler ca. 3,8 x 3 m og består av et rom og vinduer med god utsikt ned mot sletta. Kulturminnet peker på Evenes sin status som jordbrukskommune. Det fins god dokumentasjon på dyrskuer som ble holdt her, i kataloger over utstillinger og i Fimbul nr. 37 er dyrskuer i Evenes beskrevet. Det siste dyrskuets skal ha vært på 1980-tallet.

Det har vært «Kalottspel» -folkedansoppvisning med deltakere fra hele Norden og Russland her i 1990. Márkomeannu, samisk kulturfestival i Evenes, ble avholdt for første gang på sletta her i 1999.

Dyrskue. Foto: Evenes bygdeboknemnd

Målestokk: 1: 2000

Dalbakkgården, Evenesmark

- Gården er gammel og våningshuset (G12) er et av de eldste bygg vi har her i Evenes. I følge tradisjonen er denne gården fra ca. 1830-40 og den ble etablert som husmannsplass med "eiet jord" under daværende Ofoten Præstegaard, senere Evenes prestegård. Bygget er SEFRAX-registrert.

Petter Didrik Hansen (1806-1880) fra Trondheim kom til Evenes rundt 1820. I 1829 giftet han seg med Marta Maria Hansdatter (1806-1871) fra Lien og de stiftet familie på Dalbakken i Evenesmark. De fikk mange barn blant annet Ole Petter som igjen fikk datteren Ingeborg Lorentse Dalbak i 1886. Henne har vi omtalt i forbindelse med Evenesmark bedehus som hun var primus motor for.

Våningshuset på Dalbakkgården står og forfaller men er relativt godt bevart med tanke på sin høye alder.
Foto: Edgar Fedreheim

Til venstre: Andersengården. Foto: Aina Heimdal

Andersengården, Bergviknes

- Andersengården (G13) på Bergviknes i Bogen rommer flere av historiene som vi søker å ivareta gjennom temaplanen. Våningshuset på gårdsbruket ble flyttet til stedet fra Geitbogen i 1865 av Hans Jensen med familie. Han er registrert med handelsbrev og betalte handelsskatt i 1877-1879. I 1882 ble bygget solgt til Edvard Johannesen som var noteier og fisker, i tillegg til å drive med gårdsdrift og handel. I 1900 tok Edwards sønn, Johan Martin Johannessen over. Han drev handel, poståpneri og dampskipsekspedisjon og er tidligere nevnt under Bergviknes kai. Fra 1907 til 1927 var gården i Ofoten Jernmalmgrubers eie, før Kristian Anderssen (sønn av prost Jac. J. Anderssen) kjøpte gården for kr. 20 000 i 1927.

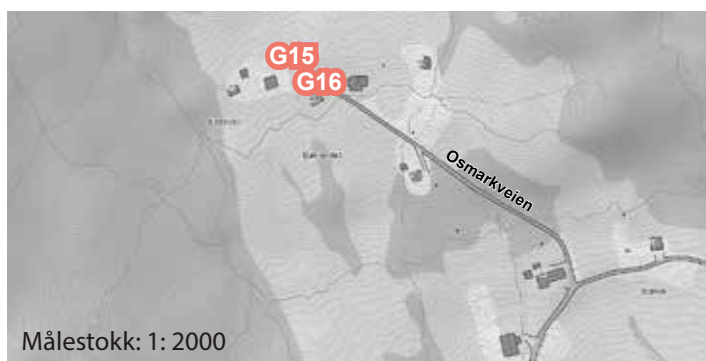
I dag er bygget et kulturhus med møte- og aktivitetslokaler for Evenes husflidslag i 2. etasje. Det har også vært arrangert kulturminnedag og historiekvelder i Andersengården.

Svendsengården på Tårstad

- Huset (G14) ble i sin tid flyttet fra Elvegård i Skjomen, og ført opp her. Huset besto av det som i dag er kjøkken, gang, spisestue, kjøkkenloft, og stueloft. Matrikkelen fra 1819 viser at en Jens Olsen var bruker, og bodde i huset. I 1881 flytter oldeforeldrene til dagens eier, Per og Marit Svendsen med familie, inn i huset som ble bygd på, alt som det står i dag. Huset kan trolig dateres til tidlig 1800-tallet og har fine arkitektoniske detaljer. Det representerer også skikken med å flytte bygninger, som var vanlig i området.

Til høyre: Svendsengården.
Foto: Tore Amund Svånå

Eldhus i Osmarka. Foto: Lise Brekmoe

Eldhus og jordkjeller, Baklandet i Osmarka

På Baklandet i Osmarka står det to Godt bevarte eksempler på en jordkjeller og eldhus.

- **G15: Jordkjeller**
Jordkjellerens inngang er overbygd av et uthus som brukes som vedskjul i dag, mens selve kjelleren er bygget av kraftige, tørrmurte steinvegger.
- **G16: Eldhus**
Eldhuset kan i følge eier muligens dateres tilbake til 1700-tallet. Bygningen består delvis av laftet tømmer og av bindingsverk. Tømmeret er nummerert og later til å være flyttet til stedet.

Oppsummering og tiltak:

De viktigste samarbeidspartnerne for å ivareta verneverdig, bebyggelse i kommunen er eierne av disse bygningene. Som nevnt innledningsvis, er bygningene i overnevnte kapittel kun et lite, representativt utvalg av bebyggelse som det er ønskelig å ivareta i fremtiden. Det viktigste verktøyet er å dele kunnskap og informasjon om beste praksis, hvor man kan søke tilskudd og hvordan man kan jobbe frem gode prosjekter.

Vi foreslår at det etableres kontakt med Nordland fylkeskommune, Sametinget og andre aktuelle institusjoner (f.eks. Museum Nord og Vårdobaiki) slik at man kan samle eiere av historiske bygninger til informasjonsmøter og kunnskapsdeling. Det bør også vurderes et eget prosjekt hvor man tar for seg tilstanden til alle SEFRAK-registrerte bygninger i kommunen slik at registrert kan oppdateres. Et slikt prosjekt bør ledes av en person med bakgrunn fra bygningsvern.

3.6 Skyttersport

Det Frivillige Skyttervesen (DFS) ble opprettet av Stortinget med virkning fra 1. juli 1893, og samlet skytterlagene som tidligere hadde stått i to foreninger, henholdsvis «Centralforeningen for Udbredelse af Legemsøvelser og Vaabenbrug» fra 1861 og Folkevæpningssamlaget fra 1881. Oppslutningen om skyttersaken vokste stadig større, og i 1895 talte DFS 36 609 medlemmer fordelt på 1076 lag. I Evenes var det i en periode mange skytterlag.

Skytterlaget «Kolbjørn Sterke» ble stiftet den 3. september 1886, og skiftet året etter navnet til Stunes skytterlag. I 1889 skiftet laget navn på ny, denne gangen til Evenes skytterlag. Laget ble stiftet av P. L. Ingebrigtsen, Stunes, som stod som formann i laget i hele 59 år. Skytterlaget hadde stor oppslutning, og det ble blant annet bygget et skytterhus med navnet Skarpen i 1907 på gbnr. 3/13 Osvold. Grunnet økonomiske utfordringer, ble bygget solgt til nedrivning i 1916.

I 1928 ble det igjen økt aktivitet i skytterlaget, og det ble bygget en ny skytebane i Lunnanskogen. Denne var i bruk frem til krigsårene, men etter krigen fant man at det ikke var mulig å få hold på mer enn 300 m, og skytebanen ble dermed flyttet. Denne lå en kilometer nord for Evenes prestegård langs riskvei 720 og var i bruk helt frem til dagens skytebane i Vassåsen ble tatt i bruk i 1979.

Evenesmark skytterlag ble stiftet den 13. januar i 1907 etter at skyttere fra bygda valgte å danne et eget lag. Like etter krigen hadde laget 50 aktive medlemmer, noe som var et svært høyt tall med tanke på bygdas størrelse. Aktiviteten i laget opphørte på 1970-tallet.

Vi kjenner mindre til historien til Liland Skytterlag, som ble stiftet i 1911, og det fantes også egne skytterlag i Forra og Bogen som skal ha blitt opprettet etter krigen.

I forbindelse med planarbeidet ble det registrert kulturminner etter skytebaner her:

Målestokk: 1: 2000

Målestokk: 1: 4000

- **SK1 - SK3: Skytebaner Rogndalen**

Langs turstien innover Rogndalen ligger restene etter en skytebane som ble bygget av skyttere fra Bogen. Standplass samt graver for 200 m og 400 m er bevart.

- **SK4: Skytebane Evenesmark**

Skytebane tilhørende Evenesmark Skytterlag. Banen ble anlagt i 1945, men planleggingen til dette arbeidet startet allerede på 1930-tallet. Laget hadde en bane før denne, men det er usikkert nøyaktig hvor denne lå. På plassen for skytebanen som ble etablert i 1945 er det bevart graver og skanser, samt tuftene etter skytterhuset.

Skiver, 200 m i Rogndalen. Foto: Aina Heimdal.

Over til høyre: Skytebanen i Evenesmark, 100 m graven. Foto: Edgar Fedreheim.

Til høyre: Skytebanen i Evenesmark, 300 m graven. Foto: Edgar Fedreheim.

Oppsummering og tiltak:

Kulturminnene er godt synlige og ligger ikke langt fra bebyggelse og turløyper. Vi foreslår at det skiltes og både i Evenesmark og i Rogndalen og at man har en dialog med Evenes Turlag om dette.

Fangeleiren på Bergviknes slik Arne Jenssen minnes den og har tegnet den.

3.7 Krigsminner

Vi har allerede vært inne på deler av krigshistorien i Evenes kommune gjennom kulturminner under andre temaer, som fangecellen i bårstua på Andreassengården og motstandsgruppa Gretas etablering på Mellageret. De aller fleste bygningene i kommunen har en krigshistorie å fortelle, og svært mange bygninger ble også helt eller delvis beslaglagt av okkupasjonsmakten.

Krigsminnene er trolig den mest tallrike kulturminnekategorien vi har i kommunen. I planen har vi forsøkt å velge ut et representativt utvalg, men det bør vurderes om det skal utvikles en egen temaplan med krigsminner som tema for å favne denne delen av historien.

Med sin beliggenhet langs innseilinga til Narvik, fikk Evenes allerede ved krigsutbruddet i april 1940 erfaringer med krigen. Da okkupasjonen ble et faktum, ble det også igangsatt en enorm byggeaktivitet fra okkupasjonsmaktens side. Langs hele fjorden ble det bygget forsvarsanlegg av varierende størrelser. Ett av disse er hærkystbatteriet på Evenestangen, som i dag er et godt bevart, tilrettelagt anlegg. Det ble også bygget en rekke forsvarsanlegg som skulle beskytte marinebasen i Bogen langs hele kystlinja i kommunen. I Østervik er det f.eks. mange kulturminner etter krigen og de fleste av disse befinner seg rett ved hus og hytter.

Fangeleirer

All byggeaktiviteten på militære anlegg, veier og jernbaner samt lossing og lasting av skip, medførte et stort behov for arbeidskraft. Mange nordmenn ble tvangsutskrevet for å arbeide for okkupasjonsmakten, men det ble også opprettet fangeleirer for sovjetiske krigsfanger, blant annet på Tårstad, i Snubba og på Bergviknes. I Lakså ble fanger satt i fangenskap i ei brakke montert på en pram som lå fortøyd ved land.

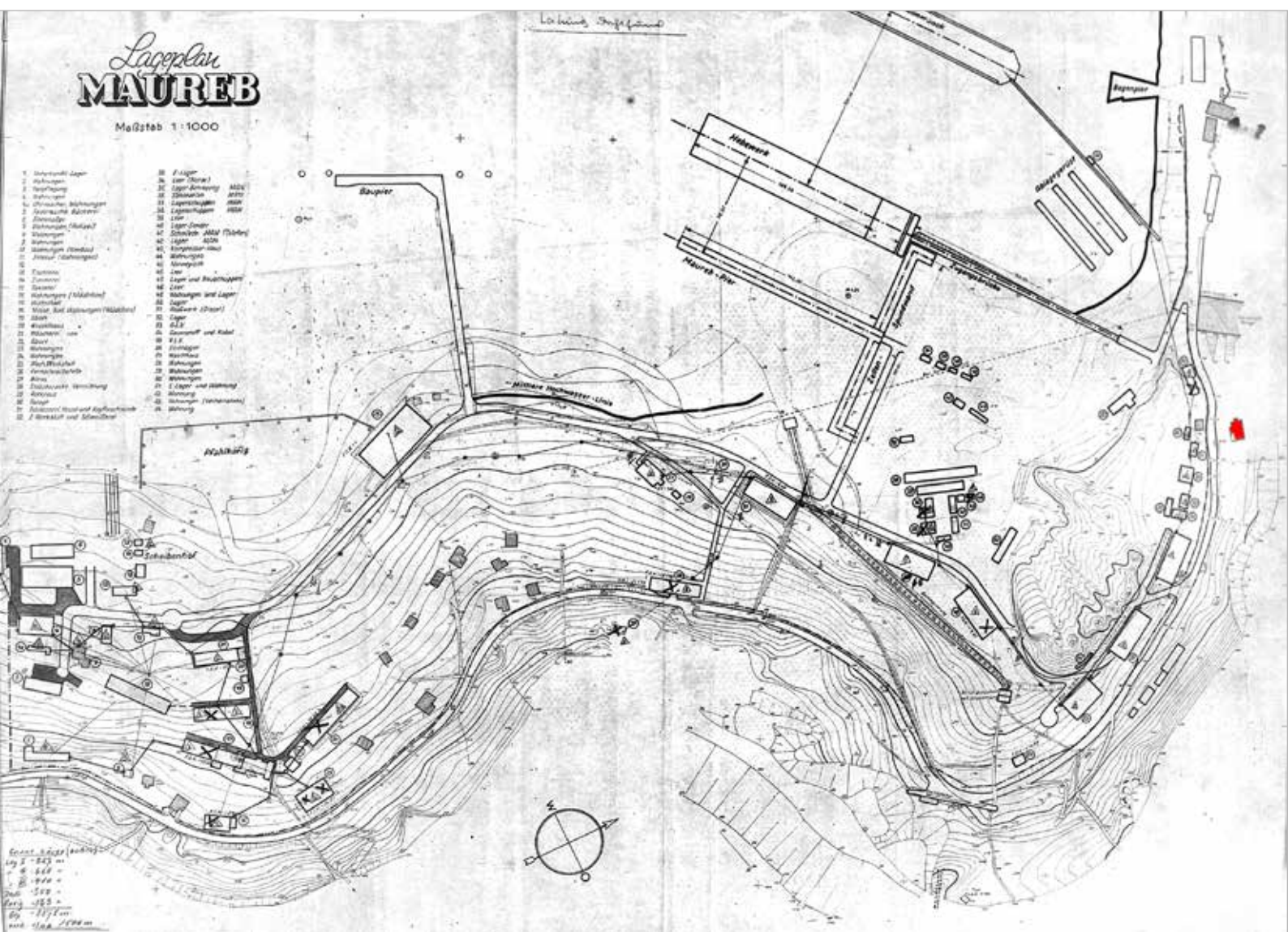
I løpet av andre verdenskrig ble over 100 000 sovjetiske krigsfanger sendt til Norge, og flere tusen til Ofotfjorden. De første krigsfangene kom til Evenes i 1941. Nazistene betraktet de sovjetiske krigsfangene som rene slavearbeidere. Ved ankomsten til Evenes var de fleste fangene underernærte, de hadde ikke klær eller sko som egnet seg for nordnorske vinterforhold, og svært mange var alvorlig syke. Arbeidet var ekstremt fysisk krevende, samtidig som matrasjonene var svært begrenset og bestod i hovedsak av litt brød og suppe, en sjelden gang kjøtt eller fisk. Det var strengt forbudt for den lokale befolkningen å hjelpe fangene, og enhver som ble tatt i å gi mat eller klær til fangene risikerte dødsstraff. Fra tidsvitners fortellinger vet vi at mange likevel sørget for å legge ut mat når de visste fangene kom til å gå forbi, eller på andre måter klarte å smugle mat til dem, fantasien var stor. Det fantes også fangevoktere som snudde ryggen til når folk kom med mat.

Den største leiren lå på Bergviknes i Bogen. Her skal det i følge kildene ha vært mellom 300 og 500 fanger i løpet av krigen. Senere har området blitt utbygget til boligfelt, og det er derfor ingen spor igjen etter leiren i dag.

Bogen marinebase og øvrige tyske anlegg

Under okkupasjonen anla tyskerne infrastruktur i Bogen som skulle bidra til å ivareta deres interesser og kontroll over Ofotfjorden og regionen for øvrig. Deres plantegning «Lageplan Maureb» viser omfanget av infrastrukturen. Det ble på ny bygget infrastruktur i stor skala i det tidligere industrisenteret Bogen.

Tyskerne beslagla mange av de gamle gruvedriftsbyggene og andre bygg, i tillegg kom det til en rekke nybygg og en stor flytedokk med to tårn i Geitbogen. Flytedokken og heveverket (ble ikke ferdig innen 1945) skulle gi den tyske marinen mulighet til nødvendige reparasjoner av krigsflåten, først og fremst ubåtene i den tyske marinen. Tore Kleven skriver i Fimbul nr. 26, 2006: «*Slik spilte anlegget i Bogen en sentral rolle i okkupasjonens planer om fortsatt å holde landet vårt i sitt jerngrep. Da den tyske militærmaskinen kapitulerte i mai 1945, etterlot den seg et etter den tid moderne skipsverft.*»

Tysk plantegning «Lageplan Maureb» fra ca. 1941. Her det nummerert en rekke bygg og anlegg: Innkvarteringsleir, leiligheter for ulike målgrupper, forpleining, urmaker, brannvakt, bakeri, rammesag (sag for tømmer), frisor, snekkerverksted, tømmerverksted, tauverksted, husholdning, kantine, bad, avtrede/do, kjelehus, vaskeri o.s.v., mekanisk verksted, fjernskriverrom, kontorer, stabsbrakke, formidling, Røde kors, garasje, låsesmed, kjele- og kobberstøperi, el-verksted, sveiseverksted, el-lager, målestasjon (strøm), leirvakt, leirskur, lagervakt, lagerskur, leirsender, leir, lager, smie, telefon, kompressorhus, byggeskur, kraftverk (diesel), surstoff og kabel, jernlager, el-lager. I tillegg ses bl.a. heveverk, flytedokk, ulike kaianlegg og pirer. Den gamle villaen fra gruvedriftsperioden er markert med rødt for å orientere bedre på denne gamle tegningen. Oversettelse: Wigdis Strømsnes Tegning: Evenes kommune

Bildet er fra ca.1948-49 og viser en del av det som ennå ikke var blitt revet eller flyttet. Etter krigen ble mye materiale brukt i forbindelse med boligbygging og mange hus i Bogen har planker fra tyskerbrakker. Foto: Evenes kommune

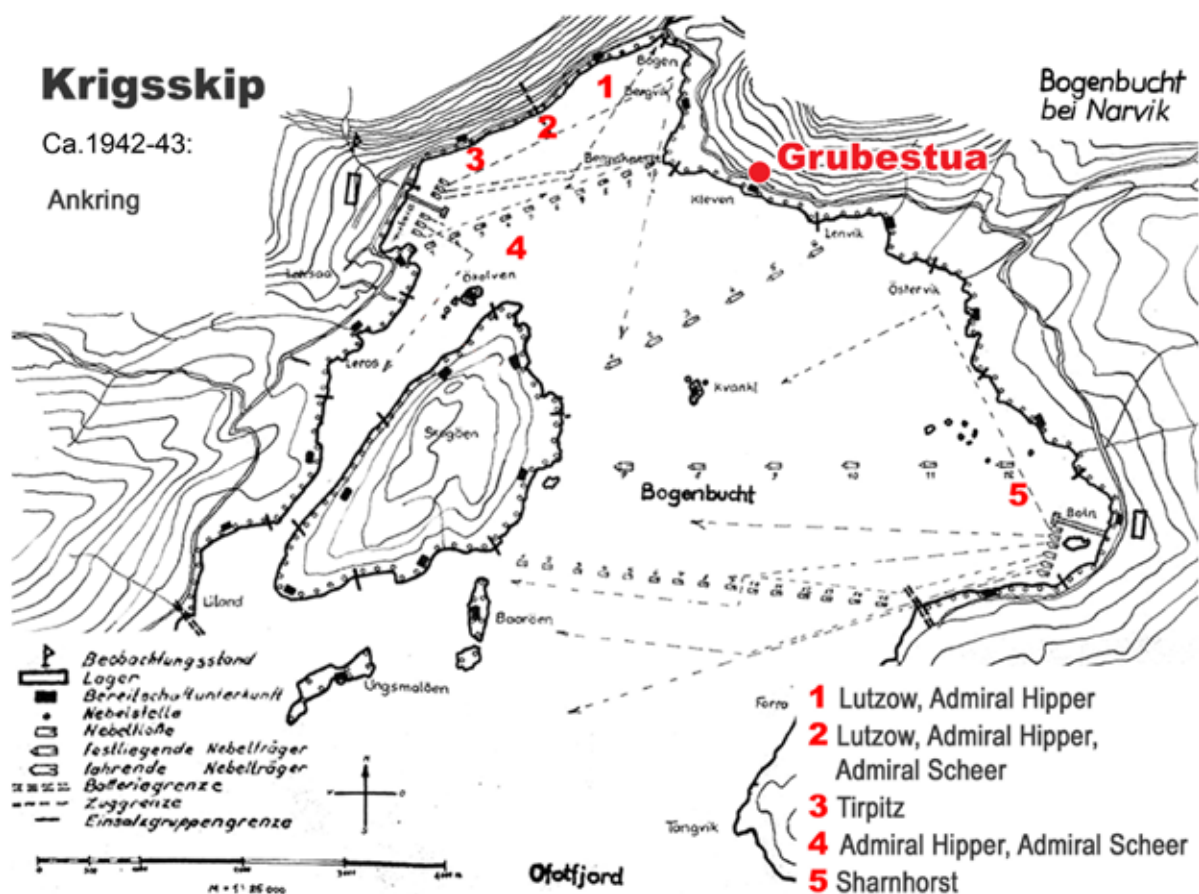

I jubileumsåret 2015 ble det laget en utstilling om krigen med gjenstander, bilder, kart osv. - et samarbeid mellom innbyggere (utlån), bygdeboknemnda og kultur. I forkant til høyre ses en ubåtnett-bøye, dem finner man mange steder i strandsonen den dag idag. Foto: Unn Kristin Laberg

Tirpitz i Bogen

Godt synlig var også Tirpitz og de andre krigsskipene som periodevis lå i Bogenbukta. Tirpitz var det største slagskipet i den tyske Kriegsmarine under annen verdenskrig og var søsterskipet til «Bismarck». Tirpitz var oppkalt etter den tyske marineministeren og viseadmiralen Alfred Freiherr von Tirpitz. Skipet ble sjøsatt 1. april 1939, var 251 m lang og 36 bred. Skipet hadde en vekt på 52 600 D.W. tonn. Maksfarten var på 31 knop og Tirpitz hadde et mannskap på 2608 personer. Skipet ble forflyttet fra Tyskland til Fættensfjord nordfor Trondheim i midten av januar 1942. Senere ble det forflyttet nordover til Kåfjord i Alta.

9. mars kl. 19.57 i 1942 ankret Tirpitz for første gang opp ved tyskernes marinebase i Bogen men satte kurs for Trondheim etter 3 dager. Ankom Bogen igjen 8. juli samme år og blir stasjonert her helt til 23. oktober. Den siste perioden Tirpitz lå her var fra 11. til 23. mars 1943. Skipet lå forankret i utkanten av Dragvika og var under beskyttelse av luftvernstillingerne fra Evenes-tangen og innover, på begge sider av Bogenfjorden. Ubåtnett rundt krigsskip og på kryss og tvers i Bogenbukta skulle også beskytte krigsskipene og marinebasen/infrastrukturen som var bygd opp. Tirpitz var hele tiden en stor trussel mot konvoier og ble utsatt for mange angrep fra Russland og de allierte. Etter flere treff ble Tirpitz endelig senket 12. november i 1944 av Royal Air Force, utenfor Håkøya i Tromsø kommune. Ca. 1000 (kilde: Store Norske leksikon) av mannskapet omkom.

På dette gamle kartet ses liggested (angitt med røde tall) til Tirpitz og de andre krigsskipene samt ubåtnett. Grubestua ble brukt som hvilested for ubåtmannskap. Under teknisk industrielle kulturminner Nedre Kleiva på s. 34 kan man lese om Ubat-steinene nedenfor Grubestua. Illustrasjon: Evenes kommune

Utvalgte krigsminner

- K1: Evenestangen (HKA 3/973)

Hærkystbatteriet på Evenestangen ble bygd fra 1940 til juni 1941, da det ble meldt kampklart. Batteriet bestod av tre kanoner av typen Mørster 18. Kanonene hadde et kaliber på 21 cm, med en maksimal rekkevidde på 16 000 m og kunne fra stillingene skyte 360 grader rundt. Kanonen var opprinnelig bygd for å være landartilleri, men det var som nevnt innseilinga til Narvik batteriet skulle beskytte.

Batteriet tilhørte Heeres-Kustenartillerie-Abteilung III/973 som igjen tilhørte artillerigruppe Narvik med hovedkvarter på Framnes i Narvik. Bemanningen bestod av ca. 150 mann. Anlegget var i bruk til 1945, men var aldri i kamp. Tyskerne forlot anlegget nesten inntakt da de kapitulerte i 1945. Kilene (sluttstykkene) til kanonene ble dumpet i havet av tyskerne slik at de ikke kunne brukes.

Etter krigen ble kanonene demontert og ødelagt, samt at deler av anlegget ble revet eller satt ut av funksjon. Noen få av stillingene er modifisert og har vært i bruk av det norske forsvar.

Området er i dag tilrettelagt med parkering, rasteplass og skilting, og gjennom en vandring på Evenestangen får man et godt innblikk både i militær strategi og organiseringen av hærkystbatterier. Det er over 30 enkeltminner her, men noen av disse er usikret så trå forsiktig. Vi minner om at man går på eget ansvar.

Det er planlagt en oppgradering av skiltene og rydding av vegetasjon.

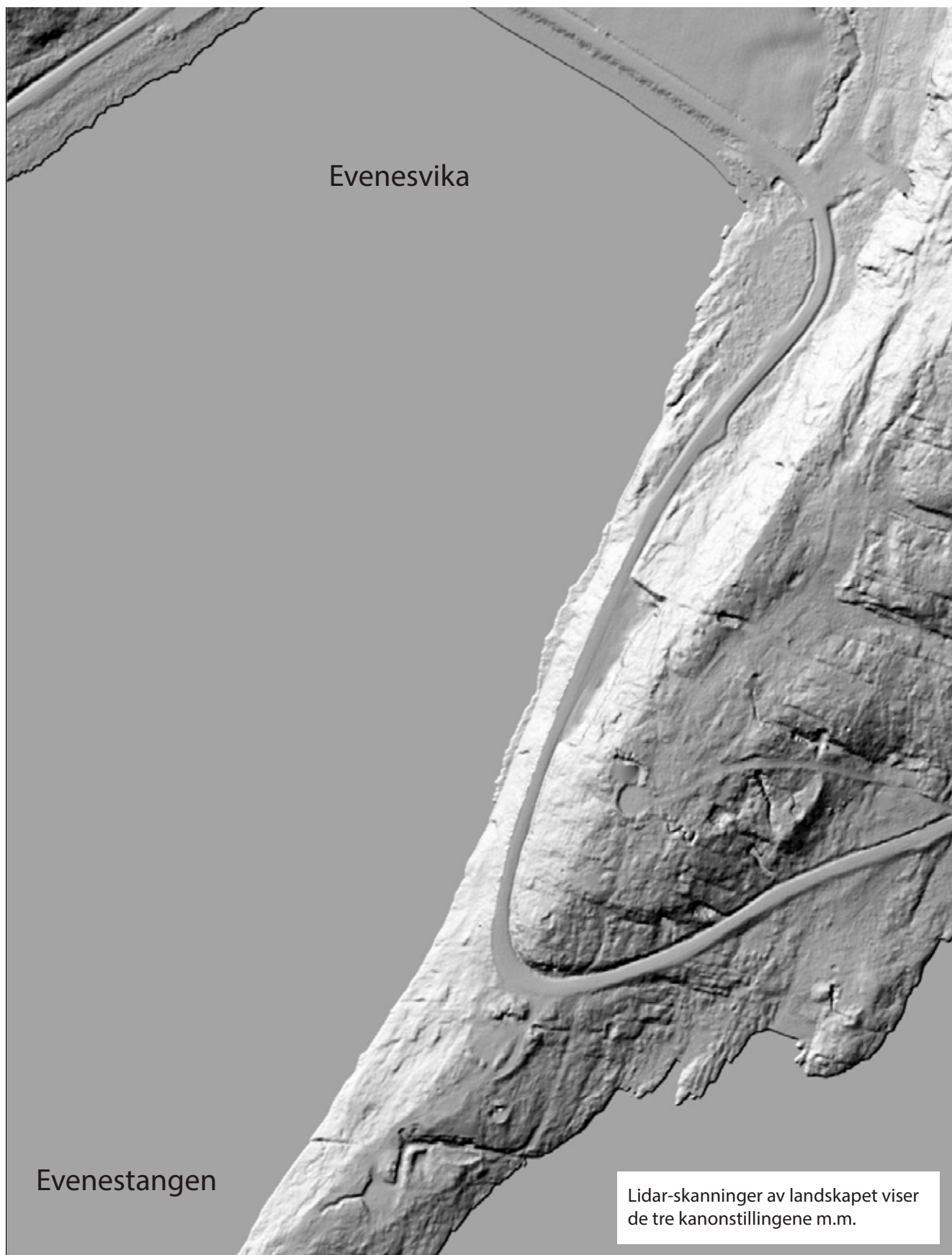
Ildledningsbunker/kommandobunker. Foto: Lise Brekmoe

Sanitæranlegg. Foto: Lise Brekmoe

Rasteplass i stilling. Foto: Lise Brekmoe.

569 900 Ø N

0 100 m
1:2 500 (format: A4 stående)

Koordinatsystem: ETRS89/UTM sone 33N

Kilde: hoydedata.no
Utskriftsdato: 22.03.2021

- **K2: Fangelerien i Russedalen, Snubba.**

Tufter etter to brakker i tett granskog. Tuftene måler 5 x 7 meter. De eldre innbyggerne i Snubba kjente til denne russiske fangeleiren, og den er blant annet nevnt i flere av fortellingene i boka «Røm! Røm! Røpte Pappa! Av Edel Østli Eilertsen som ble gitt ut sommeren 2019.

Målestokk: 1: 5000

- **K3: Evakueringshule, familien Rekstad.**

Stor hule som ble murt igjen med heller, bjørkestokker og torv. I forkant av hula finnes rester etter mur og torvlegging. Inne i hula finnes det spor etter forberedelsene. Hula var tenkt som tilflukthule under tyskernes herjinger ved tilbaketrekningen i 1944 for familien Rekstad. Den sto klar på høsten 1944. Hula ble utstyrt med nødvendig utstyr, det ble også installert ovn, og det ville være mulig å bo her over vinteren. I nærheten hadde de også lagret et skarpladd gevær. Krigssituasjonen endret seg og det ble ikke nødvendig å ta hula i bruk.

- **K4: Evakueringshule, familien Korneliusen**

Stor hule som ble murt igjen med heller, bjørkestokker og torv. I forkant av hula finnes rester etter mur og torvlegging. Inne i hula finnes det spor etter forberedelsene.

Ei hule ble også innredet som reserve sykestue i tilfelle evakuering fra sykehuset i heimevernsbrakka, men det mangler tilstrekkelig dokumentasjon av denne.

Fam. Korneliussens evakueringshule. Foto: Roald Lambertsen

Fam. Rekstads evakueringshule. Foto: Roald Lambertsen

En av flere godt bevarte bunkere. Foto: Lise Brekmoe

- **K5: Krigsminner i Østervik**

Til venstre for skogsveien opp mot Skipperåsen, i området rundt Holtet, ligger det en rekke krigsminner i form av skytegrøper, bunkere, lager og skytestillinger. I dag er området delvis gjengrodd av et plantefelt, men krigsminnene er godt bevarte og gjennom anlegget går et veianlegg som vil gjøre det mulig med en enkel tilrettelegging.

- **K6: Marinebasen i Bogen**

Svært lite er bevart av marinebasen i Bogen som er beskrevet nærmere innledningsvis i kapittelet. Men på fjære sjø kan man fremdeles se pålene etter anlegget, og nede i fjæra er det fortsatt bevart deler av skinnebane og murer.

To av mange pålerekker i fjæra.
Foto: Unn Kristin Laberg

Påle. 30 cm i diameter. Foto: Unn Kristin Laberg

- **K7: Stålmast Moshulu**

Historien om Moshulu betyr mye for folket i Østervik. Denne kunne like godt vært plassert under handel og kommunikasjon, men siden årsaken til at Moshulu befant seg i Evenes var krigsrelatert, har vi valgt å ta denne med her.

Skipet som opprinnelig fikk navnet Kurt, er nok mest kjent under navnet Moshulu, og er vel et av verdens mest beskrevne og omtalte skuter. Skipet ble beslaglagt av tyskerne, og ved krigens slutt i 1945 lå Moshulu oppankret i Øysundet i Bogen, hvor hun ble liggende frem til 1947. 17. september 1947 blåste det opp til vestlig storm og Moshulu kom i drift. Skipet strandet i Østervik og om natten 18. september, da det ble fjære sjø, kantret hun og ble liggende på siden. Skroget av Moshulu ble nå kjøpt av Gidsken Jakobsen og J.P. Skotnes fra Narvik, og det ble satt i gang bergingsarbeid. Ettersom skipet lå på siden mislyktes arbeidet med å bringe henne rett i første omgang, vesentlig på grunn av de fire tunge stålmastene, hvor stormasta var hele 65 meter lang. Etter at stålmastene var kuttet ble hun berget ved hjelp av taubåtene "Uller" og "Traust" og slept til Narvik i mai 1948.

Under bergingen i 1947 ble alle stålmastene kuttet og mye av mastene ligger fremdeles i Østevik-fjæra som et synlig bevis på skipets størrelse.

Stålmast i Østervikfjæra.
Foto: Evenes bygdeboknemnd

Moshulu i all sin prakt.
Foto: Evenes bygdeboknemnd

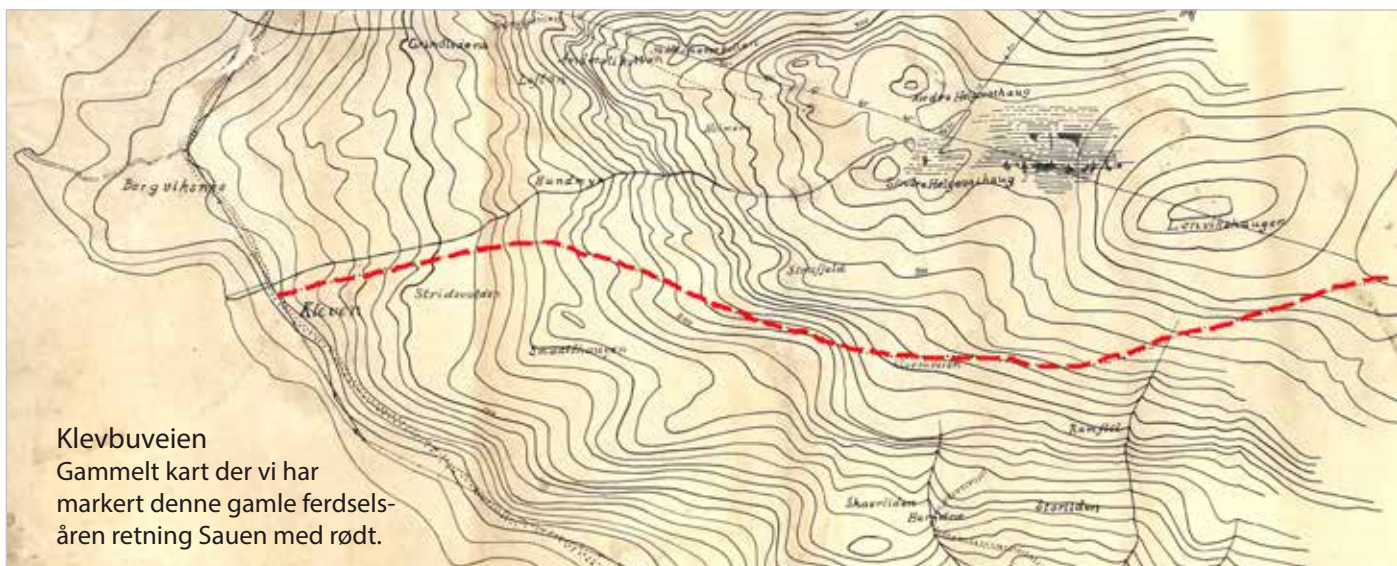
Oppsummering og tiltak:

Generelt er krigsminnene i Evenes godt bevarte, men de fleste lokalitetene er preget av gjengroing, og omfattende rydding av vegetasjon er nødvendig. I anleggene på Forratangen, Aspenes og Østervik, er det også blitt bygget hus og hytter i senere tid, og det vil derfor være utfordrende å tenke tilrettelegging på disse.

Gjennom planarbeidet og registreringer av kulturminner i forbindelse med Hålogalandsveien, har vi nå et godt dokumentasjonsgrunnlag som kan danne utgangspunktet for et videre prosjekt basert på digital formidling av krigshistorien i Evenes.

Følgende konkrete tiltak planlegges i planperioden:

- Skilt som formidler historien om marinebasen og Tirpitz.
- Skilt ved egnet lokalisering som formidler krigshistorien i Østervik.
- Utarbeide skjøtselsplan for krigsminner som kan tilrettelegges for besøk etter avtaler med grunneiere, for eksempel Fortebakken og kanonstillingene ved Bergviknes gamle skole.
- Rydde vegetasjon på utvalgte krigsminner, inkludert Evenestangen.

Klevbuveien
Gammelt kart der vi har
markert denne gamle ferdsels-
åren retning Sauen med rødt.

3.8 Ferdselsårer

I de siste par århundrer har ferdseien endret seg mye og det fins mange spor etter gamle ferdseieier i hele Evenes. I og med frivillighetens og ildsjelers storstilte rydding og merking av turstier fra begynnel-sen av 2000-tallet til idag, er det meste av våre gamle ferdselsårer i skog, på fjell og i mark allerede en del av dette vel 150 km lange turløypenettet - med besøksforvaltning godt ivaretatt av frivilligheten og ildsjeler. Noen eksempler på dette er den gamle kirkeveien fra Evenesvika til Moan (tursmål Haugbakken), den gamle anleggsveien fra Niingsaksla og bortover til Niingsvatnet (tursmål Niingshytta), deler av Voldbuveien på Liland (tursmål Lilandsveten) samt Klevbuveien (tursmål Sauen, se kart fra ca. 1900 ovenfor).

Plan- og utvikling og Kultur- og folkehelse i kommunen har sammen vurdert det som mest formålstjenlig at kommunen har ferdselsårer med i kulturminneplanen framfor å lage en egen plan for ferdselsårer.

Eksempler på ferdselsårer som ikke er en del av løypenettet og som vi har fått innspill på under møter:

- Den gamle kjerreveien på Skogøya som går fra Silsandstranda til Rydneset. Veien kan følges fra stein-gjerde ved stranda og store deler av veien er bygd opp av stein. (Se bilde på s. 9)
- Stien fra Skar mot Skarsholman og hustufta der.
- Korssteinen var et landemerke og et populært utfartsted som er nærmere beskrevet under oversikten over forsamlingssteder. Den gamle ferdselsveien fra Strand til Korssteinen er vanskelig å se pga vegeta-sjon/granfelt.
- Den gamle ferdselsåren over hengebrua i Østervik
- Ferdselsveien fra Ofotfjorden, nærmere bestemt fra Øse i Snubba, og over til Vassbotn ved Skoddeberg-vatn i Grovfjord, ble kalt for Petter-Hansa veien etter han som bodde i Vassbotn. Innbyggere i Snubba handlet hovedsakelig i butikken på Kuberget i Lenvik og i butikken i Botn. Det gikk gamle ferdselsveier fra Lenvik, Østervik og Botn til Snubba. Fra Vassbotn går det en gammel ferdselsvei på vestsiden av Skodde-bergvatnet og helt ned til selve fjorden ved Laberg. Noen mener at det kan ha vært båtdrag over her, fra Ofoten til Grovfjord/Astafjord.
- Ferdselsåren fra Moan via Myrnes og til Vilgesvarre
- Ferdselsåren mellom gamle riksvei i Kleiva og Sporet
- Gammel kjerrevei og stier i Brenna, Bukkelv og Sølvsteinlia og det mangfoldige kulturlandskapet her

Gamle båtruter, anløpssteder, utfartssteder (inkl. fiskeplasser) for ferdsel til havs er det mange av, men kunnskap om ferdseien er mangelfull. Gamle kaier og brygger og rester etter disse samt naust er ennå synlig flere steder, f.eks. tuft etter brygge på Hamnholmen i Lilandskjærgården, og noen av disse er inklu-dert i planen. Andre bør tas med i og med prosjekt om kulturminner tilknyttet maritim aktivitet.

Stien til Skarsholman

Hustufta ligger i vika like bortenfor de to holmene i dette flotte friluftsområdet.

Foto: Unn Kristin Laberg

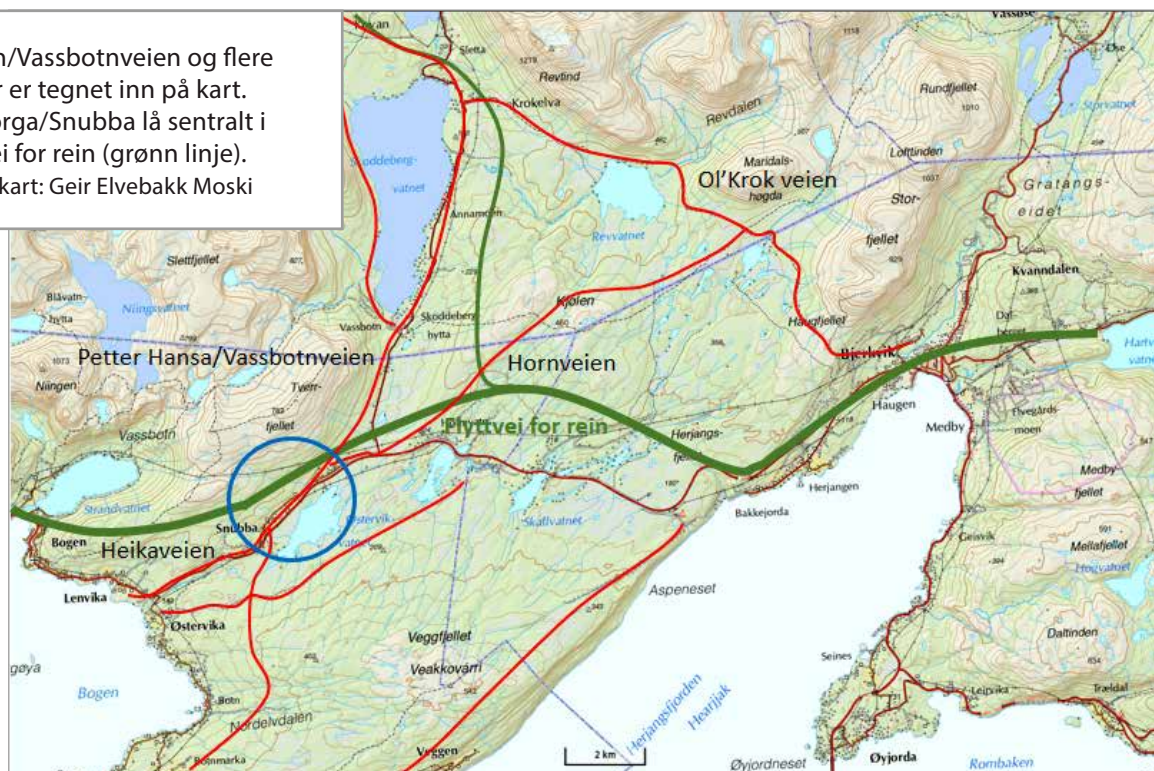

Gammel kjerrevei til Grubestua ble ryddet og fikk ny bru over bekken i 2011. Etter 10 år har vann gravd godt under kjerreveien et stykke forbi brua pga et tidligere lite bekkedar som har vokst.

Foto: Unn Kristin Laberg

Til venstre: På turstikartet til Liland IF fra 2016 ses traseen til Voldbuveien som går fra Vollen og via postene D og F og videre. Kart: Liland IF

Petter-Hansaveien/Vassbotnveien og flere andre ferdselsårer er tegnet inn på kart. Vi ser også at Duorga/Snubba lå sentralt i forhold til flyttevei for rein (grønn linje). Info/inntegning på kart: Geir Elvebakk Moski

Langs gamle ferdselsårer er det også mange kulturminner i form av bruer eller rest av bruer. Her er noen av disse:

Over: Henrikbrua var en del av den gamle riksveien ved Jansbakken. Foto: Edna Nordanfjäll

Over til høyre: Langs kjerrevei i zikk zakk mellom Sporet og gammel riksvei i Kleiva fins to slike bruer over samme bekk. Foto: Unn Kristin Laberg

Til høyre: Hengebrua over Østervikelva. Det er interesse for å registrere spor etter brua og hvor ferdselsåren gikk her, bl.a. brukt av skolebarn. Foto: Evenes bygdeboknemnd

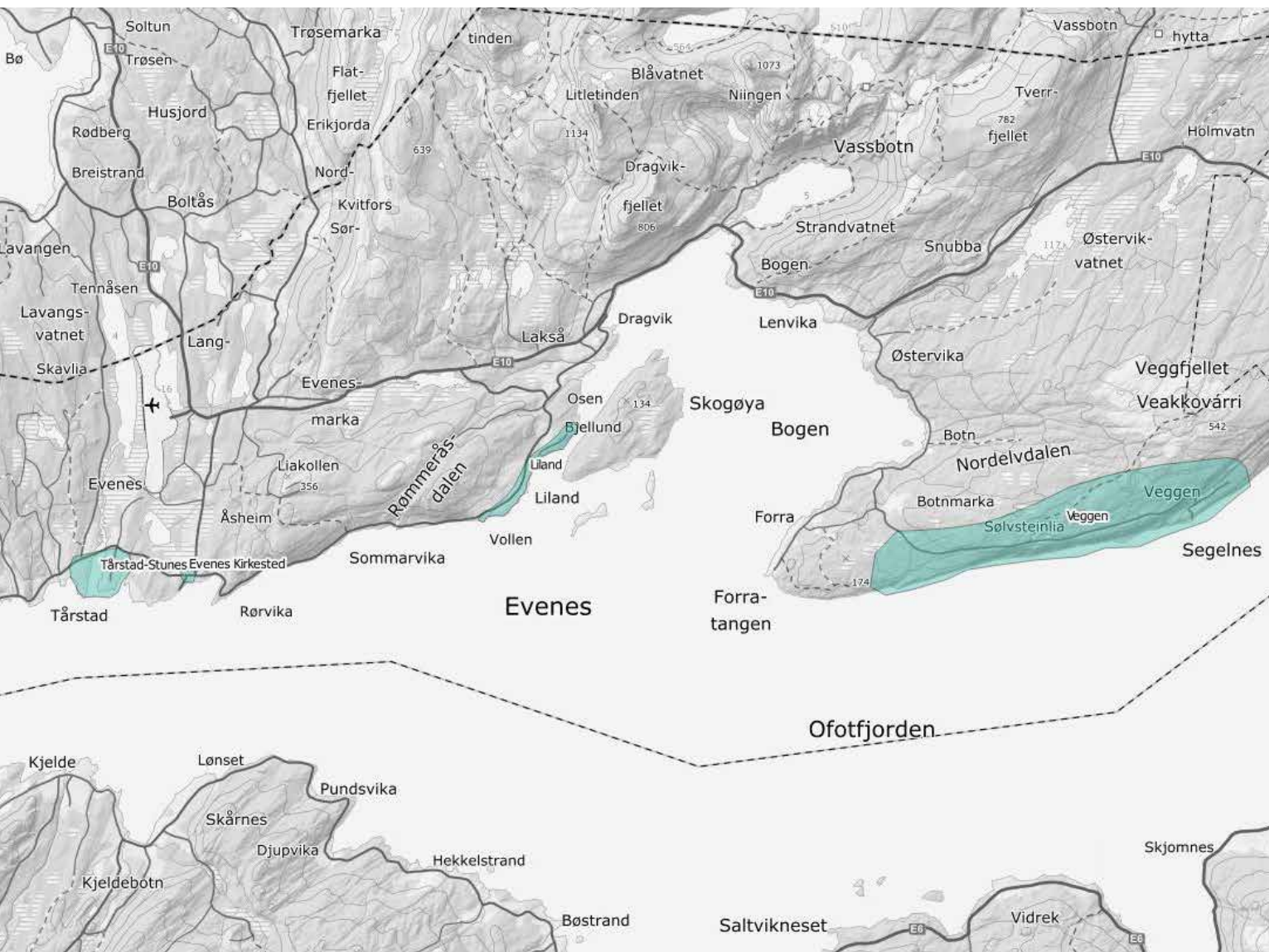
Oppsummering og tiltak:

I det videre arbeidet er det nødvendig å få kartlagt gamle ferdselsårer som ikke allerede er sporlogget på kart- dette gjelder ferdselsårer både på lands og til sjøs. I planperioden planlegges følgende tiltak (i samarbeid med grunneiere og frivilligheten/lokale ressurser):

- Rydde, merke og skilte den gamle kirkeveien fra Evenesvika til Evenesmark og befare og sporlogge det man finner av kirkeveien videre herfra.
- Rydde, merke og skilte den gamle kjerreveien på Skogøya utenfor Liland.
- Befare, finne og sporlogge den gamle ferdselsveien til Korssteinen fra Strand i Bogen. Rydde, merke og skilte denne.
- Befare, finne og sporlogge gamle ferdselsveier fra Ofotfjorden til Snubba/Vassbotn. Rydde, merke og skilte.
- Sette i gang et prosjekt med tema ferdsel og aktivitet til sjøs (kystkultur) for å skape et godt kunnskapsgrunnlag for videre tiltak
- Legge inn gamle ferdselsårer på land og til sjøs på kart.

3.9 - Utvalgte kulturlandskap

Som nevnt innledningsvis, har vi valgt å trekke frem tre større kulturlandskap/kulturmiljøer som sammen formidler viktige historier for Evenes kommune. Disse formidler historier som går på tvers av tid og temaene vi har presentert hittil i planen. Kulturlandskapene vi har valgt, er henholdsvis Veaggu/Veggen (både øvre og nedre) som representativt for sjøsamisk og markasamisk kultur og historie; Tårstad-Stunes samt Liland er valgt ut som representativt for norrøne kulturminner, mens Evenes kirkested er valgt ut på grunn av sin betydning for kommunens historie.

1) Veaggu/Veggen

Veaggu/Veggen har blitt foreslått som et kulturhistorisk landskap av nasjonal betydning (KULA-landskap). Dette er et prosjekt i regi av Riksantikvaren på oppdrag fra Klima- og miljødepartementet. Riksantikvaren vil gjennom utvelgelsen av KULA-landskap styrke arbeidet med landskap og utarbeider som ledd i dette et landsomfattende register over kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse. Dette skal være et verktøy for kommunene og relevante sektorer slik at de kan ivareta viktige landskapsverdier i sin planlegging.

Evenes kommune støtter Sametingets vurdering av dette landskapets viktighet, som av Sametinget er beskrevet som følger:

De eldste samiske kulturminnene i Veggen skriver seg fra en sjøsamisk befolkning. Jernalderens samiske fjordbosetning representerte en hjørnestein for de norrøne høvdingedømmenes tilgang til fangstprodukter. Utover i middelalderen ble forskjellene mellom den norrøne og den sjøsamiske befolkning mindre tydelig, og den sjøsamiske levemåten ble mer lik den norrøne. De samiske slektene ble sammenvevd med norske innflyttere, og mange kulturminner i området har en uklar og blandet etnisk tilknytning. Tidlig på 1700-tallet ble området i Veggen brukt som sommerbeite av reindriftssamer med vinterbosetting i Tornedalen. Flere av disse slo seg etter hvert ned i sommerlandet- «i marka» - og betegnelsen markesamer brukes den dag i dag. Bosetningssporene i Veggen viser møtet mellom markesamene og den opprinnelige sjøsamiske befolkninga i form av bygninger og bygningsspor.

På østsiden av Veggenveien som skjærer over halvøya, ligger flere gammetufter som vitner om utmarksbruk og fedrift. Flere av disse har dype kulturlag. På sørvestsiden av Veggfjellet faller lia svært bratt ned mot Ofotfjorden. Her ligger flere gårder på små terrasser i terrenget. Gårdene Brenna og Granmo har verdifull stående bebyggelse som våningshus, høyløe, utedo, bu, vedsjå, kildehus og låve, i tillegg til tufter etter stall, boliggamme, fjøsgamme og andre bygninger. De har felles seter lenger opp i lia mot Veakkovárri med melkebu (seterhus), to sommerfjøs, utedo og en høylåve. På Brenna er det også tufter etter boliggamme og fjøsgamme. I området er det også registrert to stående fjøsgammer fra markesamisk gårdsdrift. Nede ved sjøen ligger et fellesnaust med båt og utstyr. I tradisjonell markesamisk gårdsdrift inngikk ikke naust, så dette er påvirkning fra sjøsamisk tilpasning. I sjøkanten i Sølvsteinvika ligger offerstedet Sølvsteinen, som i flere skriftlige kilder omtales som et viktig offersted for sjøsamene i forbindelse med fiske.

Sommerfjøs i Veggen bygd av heller, også båsene. Foto: Evenes Bygdeboknemnd 2006

Foto: Sametinget

Foto: Sametinget

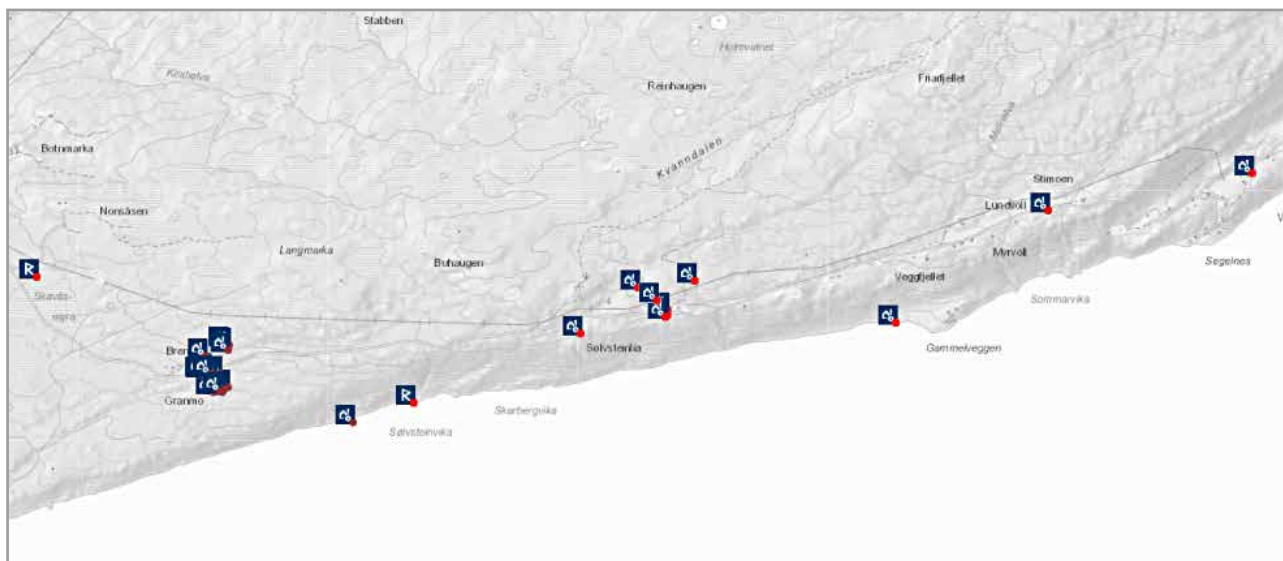
Foto: Sametinget

I Gammelveggen ligger en særegen steinbu bygget i 1860, brukt som naust. Samme sted er to andre naust, det ene bygd inntil en steinblokk. Gården Bukkelva representerer en særegen tilpasning på 1900-tallet som innebar en form for seterdrift i tre nivåer: om våren ved sjøen nedenfor gården, på forsommeren lenger opp i lia, og på sommeren brukte de sommerfjøset ovenfor gården. Våningshuset på gården ble flyttet fra Skjomen i 1913, og er fra 1700-tallet. En gamme i buesperrekonstruksjon står på gården, og var sannsynligvis tidligere boliggame. Gården har også en geitegame, røykegame og demning med kraftverk. Langs sjøkanten i Forra er bosetningsspor av blandet opphav, så som gårder og naust. På Finnstøbakken ligger en skolebygning fra 1892.

Den nasjonale interessen knytter seg til Vegglandet som representant for bygder der ulike samiske grupper møter norrøn tilflytning, og som etter hvert får en kompleks etnisk sammensetning. Landskapet omfatter brukssområder som inngikk i samenes mangfoldige tilpasning i ulike tidsrom; fjord til fiske, utmark til beite og ved, og fjellområder til fangst og reinsdyrhold. De som slo seg ned i Vegglandet fant utkomme i landskapets mangfoldige ressurser. Det stående bygningsmiljøet på flere av brukene i Veggen er unike og sjeldne kulturminner som manifesterer møtet mellom flere folkegrupper som etter hvert gikk opp i hverandre, og som brukte landskapet rundt gårdene for å øke utkommet. Gårdenes beliggenhet i den bratte lia med tilgang til fjord og fjell ga muligheter for et variert livsopphold. En svært sjelden kulturminnetype er de gamle naustene som skriver seg fra den sjøsamiske gruppen. Det er ikke mange sjøsamiske naust igjen langs kysten, siden de fleste lenger nord ble brent på slutten av 2. verdenskrig. Gårdene Brenna og Granmo er komplette markesamiske gårdsanlegg fra tidlig 1900-tall med stor kildeverdi og stor bygningshistorisk verdi.

Sjøsamene som distinkt gruppe med eget språk og egen livsform ble assimilert inn i de tilflyttende gruppene. De gamle naustene er en av svært få kulturminner som tilskrives sjøsamene. Mange av bygningene er automatisk fredete samiske kulturminner og har en stor kildeverdi. Flere av gårdene har komplette, stående gårdsbygninger av ulik funksjon, og har stort pedagogisk potensiale.

Bygningene i landskapet er sårbare for forfall, i og med at det ikke lenger drives gårdsbruk i Vegglandet. Bebyggelsen bør restaureres og jordbrukslandskapet holdes i hevd. Ny utbygging bør ta hensyn til de samiske brukene som formidler en mangfoldig tilpasning til naturressursene.

Registrerte kulturminner i Veggen. Se www.kulturminnesok.no for ytterligere informasjon.

2) Tårstad - Stunes samt Liland

I området Tårstad – Stunes og på Liland er det registrert flere kulturminner fra jernalderen samt gårdshauger fra middelalderen. På Tårstad skal det i tillegg etter tradisjonen ha vært et tingsted på Tingvollen. Samlet sett viser kulturminnene stor tidsdybde og utgjør et gammelt jordbrukslandskap med tradisjonell gårdsbebyggelse i et kystlandskap. Flere gårdstun i disse tre områdene har bevarte kulturhistoriske bygningsmiljø og enkeltstående verneverdige bygninger. Kulturlandskapet viser sammenhengen mellom kulturhistoriske lokaliteter, gårdsbebyggelse og spor etter aktivitet tilbake til jernalder og middelalder.

Landskapet gir kunnskapsverdi og er tillegg viktige for lokal identitet. Til tross for noen nye tiltak, oppleves Tårstad – Stunes og Liland som relativt opprinnelig uten nye, større forstyrrelser, noe som gir økt opplevelsesverdi. Gjennom disse landskapene er potensialet for formidling av jernalder, middelalder, samt handel og skipsfart stor.

I området ligger følgende registrerte fredete kulturminner:

Gårdsbebyggelse på Tingvollen. Foto: Lise Brekmoe

Jordbrukslandskap med gårdsbebyggelse.
Foto: Lise Brekmoe

Gårdsbebyggelse på Tingvollen. I bakgrunnen sees den markante Tinghaugen. Foto: Lise Brekmoe

Askeladden Id 47009. Stunes. Gårdshaug. Bosetnings- og aktivitetsområde fra middelalder. Automatisk fredet. Gårdshaugen er godt synlig i terrenget, men dårlig markert, da den ligger på høyderugg og går delvis inn som del av den. Haugens midtpunkt ligger omtrent i skillet mellom gnr/bnr 4/1 i sør, 4/4 i øst og 4/6 i nord. Den deles av gårdsvegen, og består av svart moldjord. Diameteren er ca 30 meter. Det ble under grøftegraving i 1948 funnet rundtømmer på ca. 0,7 m dybde sammen med to kvernsteiner, en øse av kleber, et spinnehjul samt flere kritt Piper. Alle funn er nå gått tapt, bortsett fra tømmeret, som skal finnes spredt i hele gårdshaugen. Etter sigende har det en gang vært brennevinssalg på dette stedet.

Askeladden Id 27010. Neset. Gravminne. Klubbevikshaugen (etter gravfunnet også Dauingshaugen) fra jernalder. En gravrøys (rundhaug) er fjernet. Lokaliteten ligger på toppen av kollen. Har vært gressbevokst, men er senere bygd opp av rullestein. Røysas diameter målte ca 4 m, og høyden var ca 1 m. I dag vises ingenting av røysa, men selve gravstedet er svakt markert i den nyslåtte gressmarka som dekker over en helle. Selve graven er orientert nordvest-sørøst, med en lengde 2 m og bredde 1 m. Røysa ble utgravd i 1966, og det ble gjort funn av fragmenter av jernsverd, bronsefibula, bronsepinsett, brynestein, diverse jernfragmenter fra folkevandringstiden.

Denne bronsefibulaen ble funnet under utgravninger av graven på Klubbevikshaugen.
Foto: Unn Kristin Laberg

Askeladden Id 27011. Tingvoll. Gravminne. Gravhaug fra jernalder er fjernet. Den lå inntil nordsørgående bergvegg skrånende mot vest. Uavklart vernestatus. Selve graven var dekket av pakning med rundkamp med lengde ca 2 m, bredde ca 0,6 m og høyde 0,8 m. Rundkampen var dekket av gressbevokst jordlag slik at haugens ytre mål var ca 3 m lang og ca 2 m bred. Der graven lå, er en driftsbygning nå reist. Det nøyaktige funnsted er ved grunnmuren i sør. Funn: 3811 a-c. a) Eneget jernsverd b) Jerncelt c) Firkantet jernstang., Tradisjon: Tinghaugen er en delvis gressbevokst fjellrygg, ca 60 m øst-vest, ca 45 m nord-sør og inntil 7 m høy. Iflg. tradisjonen ble det holdt ting på toppen av haugen i gammel tid.

Askeladden Id 27008. Tingvoll. Hustuft (uviss tid). Uavklart vernestatus. Tinghaugen. Hustuft, rektangulær, som utnytter en naturlig nord-sørgående kløft i berget, nord-sør ca 10 m, øst-vest ca 3-4 m, slik at østre og vestre langvegger er formet av berget. Nordre kortmur er en tørrmur med lengde ca 3 m, høyde inntil 1,5 m, bygd på tvers av kløften. Kløften har fortsatt et stykke nord for denne kortveggen, men er her gjenfylt. Ca 6 m sør for nordveggen ligger det i kløften flere større bruddstein, antagelig restene av en søndre kortvegg. Tuftens mål: Lengde ca 7 m, bredde ca 3-4 m, dybde inntil 1,5 m.

Askeladden ID 16958. Gårdshaug. Jordsmonnet på høyderuggen består av temmelig svart jord, til dels blandet med sand. Tykkelse ukjent. Eieren av 17/1 har under pløying støtt på laftehogd tømmer. På et sted kunne det virke som et gulv. En del av tømmeret antar eieren å være av furu. Likeledes på Ø-siden av høydedraget og på 17/1 har han funnet et område med løskalk som går under pløyedybde. Her er også en del aske, og Eilif Andreassen sa at det iflg. tradisjonen skulle ha ligget et kalkbrenneri på stedet. Tradisjonen sier også at det skal ha vært en kirkegård på høyderuggen. Denne tradisjonen er sannsynligvis oppstått som en forklaring på de mengder bein som er iaktatt i jorden her. Høyderuggen måler 60 m N-S, 50 m Ø-V, største høyde i S ca 2 m. Man kan ikke utelukke muligheten av at høyderuggen er en gårdshaug. Brukene 17/1 og 17/12 er to av de største i hele kommunen med forholdsvis lettbrukte, S-vendte jorder. Skillet mellom 17/1 og 17/12 går i retning NNV-SSØ over høyden. I S-hellingen av denne og på 17/12 har P. Klæbo Andreassen i de siste år funnet ved pløying: a) Beinkam b) Klebersteinssøkke c) Halvferdig spinnehjul d) Garnkjevle e) Garnkjevle f) Halvdel av garnkjevle g) U-formet beinstykke h) Avspisset beinpinne i) Beinstykke med 4 hull k) Beinhåndtak l) Hank av keramikk m) Jernkors n) Jerntann med festehull Gave fra finneren.

Ved besøket 22.7. 1969 fant registrantene i overflaten: o) Skår av glassert leirkar med opphøyde riller p) Lite

stykke av krittpestilk q) 13 større og mindre beinfragmenter og dyretann. I senere tid har det blitt gjort funn av 13 gjenstander som ligger utenfor den definerte gårdshaugen og som gir grunn til å anta at gårdshaugen har langt større utstrekning enn hva man trodde da en ble registrert opprinnelig.

Askeladden ID 56304. Flatmarksgravfelt. Gravene i feltet var tidligere markert som svake forhøyninger i terrenget. Området er nå grøftet og planert med bulldozer, slik at bare ca 8 forhøyninger kan påvises av eieren på bruket. Den ligger ca 30 m N for slåttmark og 40 m Ø for Ø-V-gående gårdsvei. Forhøyningen er gressbevokst og bygget av jord. Urørt. Lengde 1,2 m, bredde 0,7 m, høyde 0,3 m. Iflg. eieren lå de andre forhøyningene innenfor et område som strekker seg ca 45 m N, 15 m Ø og 15 m V for den som strekker seg ca 45 m N, 15 m Ø og 15 m V for den som ennå kan påvises. Svært få eller ingen synlige merker på overflaten er igjen etter disse. I en av dem fant Alfred Sundbakk, far til nåværende eier, i begynnelsen av 1930-årene en jerngryte med ører på ca 1,1 m dyp i sandblandet grus. Denne ble levert arkeolog Havnø som var på befaring i området på den tiden. under grøfting samme år innenfor området, fant Alfred Sundbakk også på 0,8 m dyp et jernsverd, som nå er kommet bort.

Innenfor kulturmiljøet er følgende SEFRAK-bygninger:

SEFRAK 1853-0101-028: Bolighus, Nesset, Tårstad.
SEFRAK 1853-0108-001: Bolighus, Lauknes, Stunes.
SEFRAK 1853-0101-012: Stabbur, Yttermark, Tårstad.
SEFRAK 1853-0101-025: Fjøs, Osvold, Tårstad.
SEFRAK 1853-0101-018: Fjøs, Tårstad, Tårstad.
SEFRAK 1853-0101-027: Bolighus, Neset, Nesset, Tårstad.
SEFRAK 1853-0101-014: Bolighus, Sandvold, Tårstad.
SEFRAK 1853-0101-011: Bolighus, Yttermark, Tårstad.

SEFRAK 1853-0101-015: Stabbur Sandvold, Tårstad.
SEFRAK 1853-0101-026: Bolighus, Osvold, Tårstad.
SEFRAK 1853-0101-019: Stabbur, Tårstad, Tårstad.
SEFRAK 1853-0103-001: Bolighus, Fagerbakken
SEFRAK 1853-0103-002: Fjøs, Vollen
SEFRAK 1853-0103-003: Bolighus, gbnr 17/2, Liland
SEFRAK 1853-0103-004: Fjøs, gbnr 17/2, Liland
SEFRAK 1853-0103-005: Bolighus, Naustneset
SEFRAK 1853-0103-011: Bolighus, Andreassengården

Registrerte kulturminner på Tårstad-Stunes og på Liland. Se www.kulturminnesok.no for ytterligere informasjon.

Kirkegården er omgitt delvis av steinmur og stakittgjerd. Foto: Lise Brekmoe

3) Evenes kirkested

Evenes kirkested var kommunens tusenårssted i 2000 og fortsetter å være et viktig symbol på Evenes som sentralsted i Ofoten langt frem i tid.

Omkring 1250 lot Håkon Håkonson den første kirke bygge i Ofoten. I følge sagnet skal en tømmerstokk ha blitt sluppet "fra et av kongens skip da man stevnet inn Ofotfjorden, og der den drev i land skulle kirken bygges. Stokken rak i land i Eivindnæsvika, og dermed ble kirken bygget på Eivindnæs". Fra denne første kirke er det kun døpefonten som er bevart. I en besiktigelse i 1652 beskrives kirken (Ofodens Kirche) som en langkirke i tømmer med tårn og tilbygget kor; den var da i sterkt behov av vedlikehold. I 1676-77 fikk presten Maths Humble reist en tømmerkirke med korsformet grunnplan, sakristi i øst, våpenhus i vest og sør samt takrytter over korsskjæringen.

Denne kirken ble erstattet med dagens kirke fra 1800. Evenes kirke er bygd i gammel dansk herregårdsstil/Biedermeier. Det er et vakkert og særpreget byggverk - en korskirke med mansardtak og plass til en forsamling på 460 personer. Det er uklart hvorvidt gammelkirke ble revet før den nåværende ble bygd på samme plass. Først seks år senere ble det kvittert for salg av "Evenes gamle Kirke", men det er godt mulig materialet har blitt opplagret fra 1800- 1806.

Kirkegården stammer dels fra middelalderen. I 1750 beskrives kirkegården som "noenlunde innhegnet av torv". I senere tid ble hele kirkegården innhegnet av et steingjerde. Den største utvidelsen av kirkegården fant sted i 1919- 1924 da den gamle delen ble grøftet ut og en vei anlagt gjennom den. Dagens kirkegård er L-formet med en nyere utvidelse mot nord som er innhegnet av et stakittgjerde. Steingjerdet avgrensar deler av den antatt eldste delen av kirkegården langs nordsida og sørsida av kirke samt delvis mot vest.

Gravminnene fremviser en stor variasjon i utforming med eksempler på lokal utforming i stein. De eldste er lokalisert sørvest og vest for kirka. Et jernkors fra 1827 er det eldste gravmerket som er observert. En samisk grav fra 1920 ligger på sørsiden av veien som går gjennom kirkegården sørvest for kirka. På nordsiden av kirken og nordvest for denne finnes også flere eldre graver fra siste halvdel av 1800-tallet. Hele denne eldste delen av kirkegården har områder uten gravmerker, men enkelte forsenkninger, sannsynligvis umerka graver, kan anes i markoverflata.

Om lag halvparten av den eldste kirkegården ble regulert til gjenbruk i 1990. Menighetsrådet vedtok å frede alle graver eldre enn hundre år. Middelalderkirkegården er et automatisk fredet kulturminne.

Med til kirkestedet hører også prestegården, stabburet og bårstua samt tilhørende jorder. Den gamle prestegården brant i 1919 og en ny ble reist året etter på samme grunnmur. Veggene har Vestlandspanel og boligen har en grunnflate på 180 m². Prestegårdens driftsbygning er revet, men stabburet, som kan dateres til 1800-tallet er bevart. Prestegården ligger på en automatisk fredet gårdshaug (se kartutsnitt ovenfor).

Prost Jac. J. Anderssen (1850-1921) kom til Ofoten og Evenes som stifts- kapellan i 1878 og var sogne-prest fra 1879. Han bodde og virket her til han døde. Han var kjent og anerkjent som prost, ordfører, stortingsrepresentant og som en sterkt samfunnsengasjert person i saker langt utenfor det kirkelige. Han skrev også salmevers som ble publisert i aviser både nord og sør i landet. I 1925 ble det reist en bauta for ham på hans gravsted på Evenes kirkegård.

Gravmarkør fra 1896.
Foto: Lise Brekmoe

På kirkegården er det to krigsgraver og to minnebautaer over falne under 2. verdenskrig. Den ene krigsgraven er Able Seaman Joseph Calcraft fra Aspley sin.
Foto: Lise Brekmoe

Nummerert tømmer i stabburet tyder på at bygninga har blitt flyttet. Foto: Lise Brekmoe

Evenes prestegårdshage ble omtalt og beskrevet på begynnelsen av 1900-tallet sammen med andre kjente prestegårdshager i landet og er en del av prestegårdshagehistorien i Norge. Prost Jac. J. Anderssen hadde ansvar for hagen, var gartner og prøvde ut en rekke arter av både blomster og nyttevekster. Dette gjorde han med hjelp fra husmannen og sammen Amund Olsen under «Ofoten Præstegaard» som prestegården ble kalt på denne tiden.

Bårstua (borgerstuen) ligger mellom kirken og presteboligen og er i kulturminnedatabasen Askeladden datert til 1700-1750, andre kilder oppgir en senere datering til 1800-tallet. Bygninga er en lang tømmerbygning som er kledd utvendig med hvitmalt tømmermanspanel. Bårstua har saltak med ark med eternitt i øst og metalltak i vest. Opprinnelig var inngangen på baksiden av bygningen.

Bårstua ble brukt av langveisreisende kirkefolk til omklledning og overnatting. Konfirmasjonsundervisningen foregikk også i bårstua helt fram til nyere tid. Det pågår vedlikehold og restaurering av bygget i skrivende stund. Bårstua er definert som et norsk og samisk kulturminne og er dermed automatisk fredet jf. Kulturminneloven.

Stabburet på prestegården. Foto: Lise Brekmoe

Bårstua. Foto: Lise Brekmoe

Oppsummering og tiltak:

De utvalgte kulturlandskapene inneholder i stor grad automatisk fredete kulturminner. Kommunen vil i liten grad ha innflytelse på disse kulturminnenes vern, men gjennom denne planen, vil kommunen kunne fraråde at disse blir frigitt fra vernebestemmelsene i KL av kulturminnemyndighetene dersom det skulle komme søknader om dette. Kommunen kan også jobbe sammen med andre institusjoner for å tilrettelegge, formidle og drive skjøtsel i disse områdene.

Eventuelle tiltak i planperioden vil utvikles i samarbeid med relevante forvaltningsmyndigheter (Fylkeskommunen og Sametinget).

Handlingsplan kulturminner i Evenes

Handlingsplanen Kulturminneplanen rulleres hvert år sammen med handlingsplanen Kommunedelplan for fysisk aktivitet og naturopplevelser. Kultur- og folkehelse er forkortet med K&F i tiltakslista:

Lokalitet	Tiltak	Tidsrom	Ansvar/søke samarbeid
Teknisk industrielle:			
Gruvedrift Sporet	Ferdigstille skilt	2022	K&F / frivilligheten
Kvernsteinsbrudd i Sommervika	Infoskilt	2022-2023	K&F / eiere/ frivilligheten
Forra Slip og Båtbyggeri	Infoskilt	2022-2023	K&F / eiere/frivilligheten
Handel og kommunikasjon:			
Gammelbrygga/Mellageret	Utvikle prosjekt bygg/historie/formidl.	2022-2023	K&F / kystlaget/eiere
Husene som er bevarte	Informere om tilskudd og antikvarisk restaurering, initiere til bygningsvern	2022-2030	K&F / eiere/faginstans/ institusjoner
Butikken i Sommervika	Undersøke videre mtp å bevare	2022	K&F / eiere/faginstans/ institusjoner, foreninger
Forsamlingssteder, skolebygg og grendehus:			
Evenesmark ungdomshus	Vurdere sikring	2022	K&F / eiere/faginstanser
Bygninger	Informere om tilskudd og antikvarisk restaurering, initiere til bygningsvern	2022-2030	K&F / eiere/drivere/ faginstanser
Samisk bosetting og landskapsbruk:			
Gallogieddi	Fortsatt fokus anlegg og aktivitet	2022-2030	K&F / Várdobáiki
Kulturminner i Duorga/Snubba	Tilrettelegging og skilting	2022-2023	K&F / eiere/Sametinget/ lokale foreninger/ressurser
Mikkel Jonsasteinen	Skilting	2022-2025	K&F / eiere/Sametinget/ Várdobáiki/frivilligheten
Haugbakken	Skilting	2022-2025	K&F / eiere/Sametinget/ Várdobáiki/frivilligheten
Bygninger	Initiere til bygningsvern	2022-2030	K&F /eiere/Várdobáiki/ Sametinget
Jordbruk og gårdsbygninger:			
Bygninger	Informere om tilskudd og antikvarisk restaurering, initiere til bygningsvern	2022-2025	K&F / eiere/faginstanser/
Skyttersport:			
Skytebaner Evenesmark	Skilte	2022-2025	K&F / eiere/turlaget
Skytebaner Rogndalen	Skilte	2022-2025	K&F / eiere/turlaget
Krigsminner:			
Marinebasen og Tirpitz.	Stort infoskilt	2022-2025	K&F / frivilligheten
Krigsminner Østervik	Stort Infoskilt	2022-2025	K&F / frivilligheten
Krigsminner	Skjøtselsplan/tilrettelegging/formidling	2022-2025	K&F / eiere/frivilligheten
Krigsminner Evenestangen	Infoskilt for Evenestangen	2022-2025	K&F / eiere/frivilligheten
	Fornye nåværende skilting stien		

Lokalitet	Tiltak	Tidsrom	Ansvar/søke samarbeid
Ferdselsårer:			
Kirkeveien/Haugbakkveien	Skilte	2022-2025	K&F / eiere/turlaget
Kirkeveien fra Moan + nordover	Sporlogge	2022-2025	K&F / frivilligheten
Kjerreveien på Skogøya	Rydde, merke, skilte	2022-2025	K&F / eiere/frivilligheten
Stien fra Strand til Korssteinen	Sporlogge, rydde, merke, skilte	2022-2025	K&F / eiere/frivilligheten
Petter-Hansaveien	Sporlogge, rydde, merke, skilte	2022-2025	K&F / eiere//frivilligheten
Ferdselsårer	Legge inn gamle ferdselsårer på land og til sjøs (sporlogger) på kart	2022-2025	K&F / kystlag/turlag
Felles / på tvers av temaene:			
Bygninger	Blåskilt	2022-2025	K&F / eiere
Kystens kulturminner	Prosjekt kulturminner maritim aktivitet	2022-2023	K&F / eiere/kystlag/
Kulturminnene	Krattrydding - budsjettpost kr. 50 000	Årlig	Kommunen (sommerjobb)
Kulturminnene	Samarbeid DKSS. Samarbeid DKS. Kulturminner som felles møteplass for yngre og eldre generasjoner	2022-2030	K&F / prosjektgruppa DKSS/ DKS/elevråd/eldreråd/ ungdomsråd/barnehagene
Kulturminnene	Informere om og formidle på nett	2022-2030	K&F / frivilligheten/friluftsrådet (turappen TellTur)
Kulturminnene	Undersøke tilskuddsmuligheter/søke	2022-2030	K&F / frivilligheten/friluftsrådet/næringsliv
Kulturminnene	Inngå i stedsutviklingsprosjekter	2022-2030	K&F / frivilligheten/næringsliv
Kulturminnene	Legge inn i Askeladden/Kulturminnesøk	2022-2030	K&F / Riksantikvaren
Kulturminnene	Årlig rullering tiltak handlingsplan	2022-2030	K&F / Plan- og utvikling
Kulturminnene	Årlig møte med bygdeboknemnda	2022-2030	K&F / bygdeboknemnda
Kulturminnene	Fellesmøte med forvaltningsorganer Sametinget, fylkeskommunen, Vårdobáiki. Kulturminner/bygningsvern, 2 ganger årlig	2022-2030	K&F

Utvalgte kulturmiljø:

Eventuelle tiltak i planperioden vil utvikles i samarbeid med relevante forvaltningsmyndigheter (Fylkeskommunen og Sametinget)

Litteratur og kilder

Evenes bygdeboknemnd: **Fimbul**, lokalhistorisk tidsskrift - <https://www.nb.no/search?q=Fimbul&mediatype=tidsskrift>
<https://lokalhistoriewiki.no/index.php/Fimbul>

Ballangen bygdeboknemnd: **Ofoten i historien - Årbok 1976**

Bogen skole 5. og 6. klasse skoleåret 2004/2005: **Historier fra Bogen 1900-tallet**. Bogen skole 2005

Blomlie, T.: **Skatter i fjell**: på tur i bergverkshistorien til Ballangen, Evenes, Narvik og Tysfjord. Museum Nord 2011

Lindahl, I. **Kvernsteinsbrudd og kornkverner i Ofoten og Sør-Troms**. NGU-rapport 2009.076.

Rasmussen, M.: **Mitt liv som båtbygger**. 1996

Martin myrnes, Aslaug Olsen og Kjersti Myrnes Balto: **Gállogieddi fra nomader til bofaste**. Skániid girjie 2006.

Myrvoll, M, Slettjord, L. **Markesamisk gårdstun : Gállogiedde i Evenes**. Fotefar mot Nord 1995

Minde H.: **Fornorskinga av samene – hvorfor, hvordan og hvilke følger?** Gáldu Čála – Tidsskrift for urfolks rettigheter Nr. 3/2005

NVEs utvalgte kulturminner: <https://www.nve.no/vann-vassdrag-og-miljo/nves-utvalgte-kulturminner/?ref=mainmenu>

Ofoten Bygdeboknemnd: **Årbok for Ofoten 1986**

Olsen, A. **Samiske stedsnavn i Snubba med historier og ordforklaringer**. 2005a.

Olsen, A. **Registrering av fortidsminneregammetufter i Snubba og Osmark**. 2005b.

Pettersen, M.: **Ofoten. Bind I. Generell historie**. 1988

Pettersen, M.: **Ofoten. Bind II. Generell historie**. 1992

Pettersen, M.: **Ofoten. Bind III. Krig og okkupasjon**. 1994

Pettersen, M. : **Evenes kirkested 1250-2000 : Evenes kirke 1800-2000**. Evenes menighetsråd 1999

Sametinget 2020: Upubliserte rapporter fra feltarbeid i Veggen.

Evenes lokalhistorie: <https://www.facebook.com/groups/294529230630727>

<https://www.riksantikvaren.no/kik/>

<https://www.arkivverket.no/>

<https://www.nb.no/>

<https://www.kulturminnesok.no/>

Vedlegg: SEFRAK-bygninger Evenes kommune

SEFRAK er et landsdekkende register over eldre bygninger og andre kulturminner i Norge. Navnet er en forkortelse for SEkretariatet For Registrering Av faste Kulturminner, som var navnet på den institusjonen som påbegynte arbeidet med registeret. Det at et hus er registrert i SEFRAK gir det ikke automatisk vernestatus, og legger heller ikke spesifikke restriksjoner på hva som kan gjøres med det.

189341784 - NAUST, VIKSLETEN, SKAR	189361491 - BOLIGHUS, DALBAKK
189341628 - BOLIGHUS, YTTERVIK, SKAR	189344961 - BOLIGHUS, ENGSVOLL.
189341598 - BOLIGHUS, LAUKÅSEN, SKAR	189345046 - BOLIGHUS, OSMARKEN
189341660 - NAUST, YTTERVIK, SKAR	189345038 - BOLIGHUS, BAKLANDET, OSMARK
189342934 - SÆTER, VASSÅSEN, TÅRSTAD	11275842 - BOLIGHUS, STRANDEN, LIEN
189341377 - BOLIGHUS, BAKKEN, SKAR	189343736 - BOLIGHUS, LIEN, LILAND
189341385 - SJÅ, BAKKEN, LAURASJÅEN, SKAR	189343744 - FJØS, LIEN, LILAND
189341415 - BOLIGHUS, SKAR, SKAR	189345240 - BOLIGHUS, DALEN
189341423 - STABBUR, SKAR, SKAR	189346093 - FJØS, VIKEN, LILANDSKAR
189341083 - BOLIGHUS, YTTERMARK, TÅRSTAD	189346077 - BOLIGHUS, VIKEN ØSTRE, LILANDSKAR
189341091 - STABBUR, YTTERMARK, TÅRSTAD	189346085 - FJØS, VIKEN ØSTRE, LILANDSKAR
189340524 - BOLIGHUS, SANDVOLD, TÅRSTAD	189346042 - BOLIGHUS, LILANDSKAR, LILAND
189340508 - STABBUR SANDVOLD, TÅRSTAD	189346026 - FJØS, LILANDSKAR, LILAND
189340877 - FJØS, TÅRSTAD, TÅRSTAD	189352999 - BOLIGHUS, STRAND
189340850 - STABBUR, TÅRSTAD, TÅRSTAD	189354789 - BOLIGHUS, NESSET
189342977 - LØE, KVASSÅSEN, TÅRSTAD.	189355084 - FJØS, ASPELUND
189342985 - HYTTE, KVASSÅSEN, EVENES	189361025 - RUIN ETTER FJØS, HAUGEN, LENVIK
189340109 - FJØS, OSVOLD, TÅRSTAD	189358911 - BOLIGHUS, KULLSTAD
189340117 - BOLIGHUS, OSVOLD, TÅRSTAD	189361017 - BOLIGHUS, LJØRA
189340583 - BOLIGHUS, NESET, NESSET, TÅRSTAD	189359535 - BOLIGHUS, LENVIKMARK
189340559 - BOLIGHUS, NESSET, TÅRSTAD	189355513 - BOLIGHUS, ORNHALS
189345801 - BOLIGHUS, FAGERBAKKEN	189355815 - BOLIGHUS, BAKKEN
189345895 - FJØS, VOLLEN	189357362 - BOLIGHUS, NYGÅRD
189345658 - BOLIGHUS, LILAND	189360983 - JORDKJELLER, VASVIK NORDRE
189345623 - FJØS, LILAND	189347340 - STABBUR, VASVIK NORDRE
189345461 - BOLIGHUS, NAUSTNESSET	189351100 - GRENDEHUS, FINNSTØBAKKEN
189345372 - BOLIGHUS, LILAND	189351151 - NAUST, DUGSTAD
189349769 - BOLIGHUS, WANG	189351143 - NAUST, LAMOEN
189350589 - BOLIGHUS, SOLBERG II	189361009 - BOLIGHUS, BRENNIA INDRE
189348924 - BOLIGHUS, HØGTUN	
189347650 - BOLIGHUS, NYSTED	
189351550 - BOLIGHUS, HESTAASEN.	
189341822 - BOLIGHUS, LAUKNES, STUNES	
189343639 - BOLIGHUS, SOLHEIM.	

Dine notater og ev. innspill ved rulleringer av handlingsplanen:

Evenes kommune
Evenášši suohkan

Layout: Unn Kristin Laberg
Trykk: Chilli